

Eesti Põllumeeste poliitika

Põllumeeste töö teises riigikogus.
Põllumeeste poliitilised põhimõtted.
Neljas üleriikline põllumeeste kongress.

Kolmas raamat.

Tallinnas, 1926.
Üleriiklise Põllumeeste Ehituse väljaanne.

A/S. „Ühiselu“ trükk.

**Põllumeeste
hääletandja**

„Raja“

ilmub Tallinnas
6 korda nädalas.

„Raja“ on ainuke pealinna päewaleht, kes põllumeeste huwisid tõsiselt
kaitses. Sellepärast on kõige pealt iga põllumehe enese huwides

„Raja“ lugejaks olla.

Et see arusaamine teed rahwa sekk on leidnud, tõendab järjest suure-
new „Raja“ lugejate pere, kelle arv mitmekümnetesse tuhandatesse
on tõusnud. — Põllupidajatele on iseäranis kasulik

„Raja“ vähemalt 6 kuu ja pikema aja peale tellida, sest
siis saawad nad päris hinnata ühes selle lehega

Põllutööajakirja „Põllumees“,

milles kõiki majapidamisesse puutuwaid küsimusi ajakohaselt ja asjatund-
likult käsitatakse. Iga lugeja saab peale selle aasta lõpul hinnata

ilusa mitmewärwilise Seinakalendri
ja

Sähtraamatu=Käsiiraamatu,

mis suure hulga kasulikke ja tarwilikke teateid sisaldab

„Raja“ tellimise hind:

1 kuu peale ühes postiga	. . .	Mk.	120.—
3 " " " "	. . .	"	300.—
6 " " " "	. . .	"	550.—
12 " " " "	. . .	"	1000.—

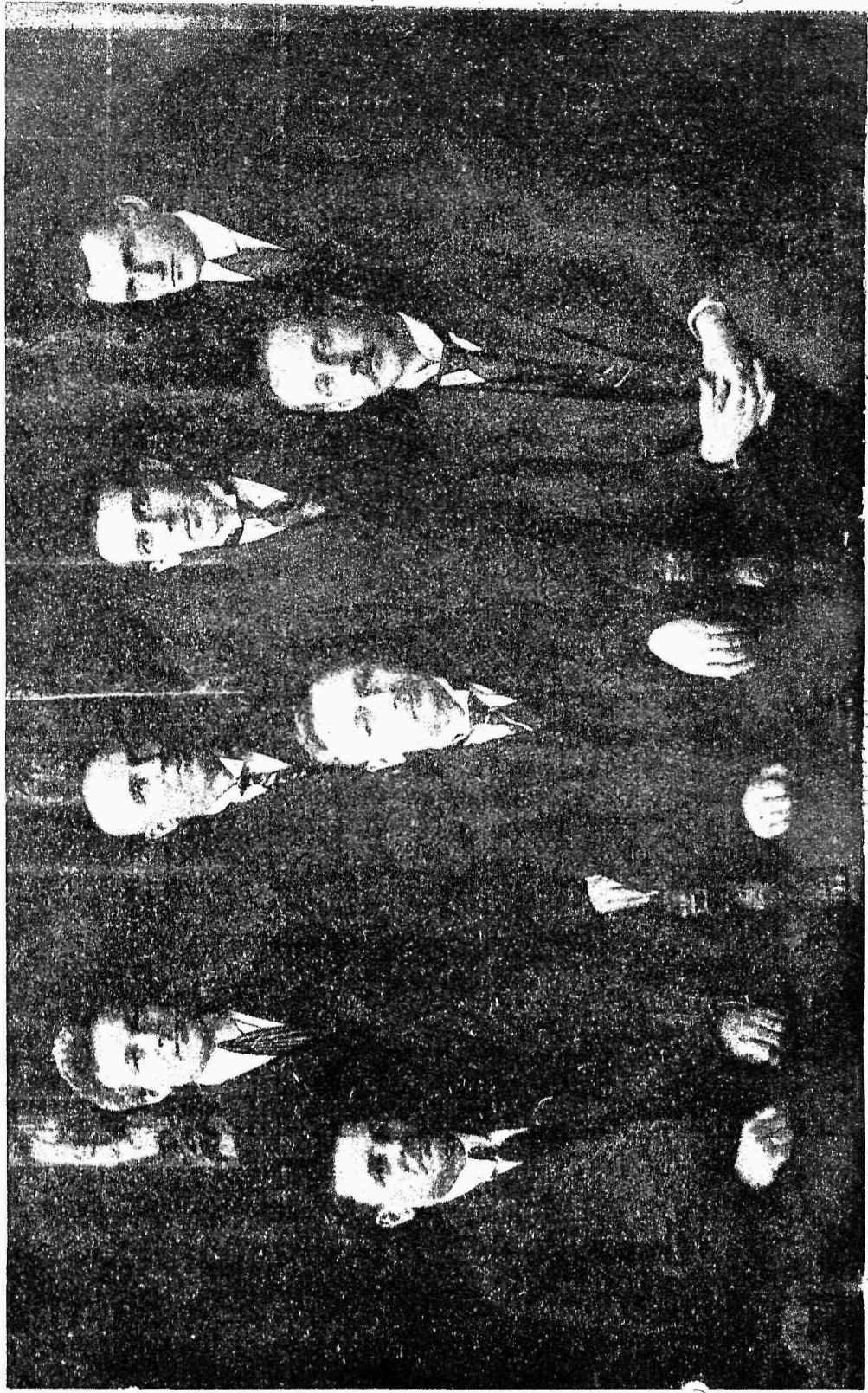
Tellimisi toimetawad kõik postkontorid ja ehitajad ishtadel.

Talituse aadress: Tallinn, Pikk uul. 42. — Postkast 28.

Tellige „Raja“!

Kuulutage „Rajas“!

Üleriiklike Põllumeeste Ühistuse juhatatus.

Pahemalt paremale istuvad: M. Saarman, A. Järman, R. Einbund;
seisavad: J. Hinnerfon, R. Konkman, A. Tupits, M. Martinson.

Eesti Põllumeeste poliitika

Põllumeeste töö teises riigikogus.

Põllumeeste poliitilised põhimõtted.

Neljas üleriikline põllumeeste kongress.

Rolmas raamat.

Tallinnas, 1926.

Üleriiklise Põllumeeste Esituse väljaanne.

US. „ühiselu“ trükk

Y M 6573.

Ar 926
Eest

AR

109416^x ← SE
~~13412~~

Põllumeeste erakonna tegewusest teises riigikogus.

Põllumeeste eestawa mõju riigikogu töökawa peale.

Riigikogu abiesimees A. Särman.

I.

Lugupeetud kongressi saadikud!

Andes ülewaadet põllumeeste erakonna tegewuse üle, lubage alustada teise riigikogu walimistega. Teise riigikogu walimistele olid kõik erakonnad ühinenud mõitluselks põllumeeste wastu, kuna nad pidasid põllumeeste erakonda oma kõige suuremaks wastaselks ja tema häwitamise oma ülesandeks. Walimiswõitlus oli äge. Riikutustöös tõrmati põllumeeste erakonda, tehti kõige alatamal kombel maha üksikuid tegelasi. Waatamata wastaste ühe-meelse jõupingutama töö peale tuli põllumeeste erakond teise riigikogu walimistel wälja mõitjana, kues teise riigikogusse saadikuid rohkem, kui üksi teine erakond.

Riigikogu saajast liikmest mõitis põllumeeste rühm endale 23 kohta, kuna kõik teised erakonnad üksikult palju vähemad olid. Rahwa enamus oli hülka mõistnud teiste erakondade tegewuse ja õigustanud põllumeeste kogude tegewuse.

Raotanud erakonnad ei tahtnud sellega kuidagi leppida, ei põllumeestele nii suur rahwa waldus osaks sai. Nad otsisid teesid, kuidas põllumeeste erakonna mõju riigikogus vähendada. Selle sihiga jättati ühist waemulikku tööd põllumeeste kogude rühma wastu ka riigikogus endiselt edasi. Rahwaerakonna algatusel loodi teise riigikogu kokkuastumise eel demokraatiline liit, kuhu kuulusid: rahwaerakond, kristlik rahwaerakond ja rahmuswabameelne partei. Loodud liidu kaudu katsuti põllumeeste rühma mõju vähendada ja juhtimist seadusandlises lojas oma kätte saada.

Õtimejed suuremad põhimõttelised kokkupõrked sündisid walituse töökawa kokkuleppe juures juwel 1923. a. Tööerakond tõstis poppi-lüsimuse üles ja nõudis talumaade sunduslikku wõõrandamist pop-

sidade. Tööerakonda toetas rahvaerakond. Põllumeeste rühma esitajad seisid kindlasti talumaade mõõrandamise vastu. Lääbirääkimised kestsid kaks kuud. Põllumeeste esitajate kindla vastuseisumise tagajärjel jääb seeford talumaade mõõrandamise nõue valitsuse töötamast välja. Sellel korral tehti põllumeeste rühma esitajatele kõigi teiste rühmade ja ajalehtede poolt libedaid etteheiteid, mis nad popside küsimuses nõnda järelandmatud on, kuna tegelikud põllumehed kohtadel olla rohkem leplikud, kui nende esitajad riigifogus. Nüüd popsideaduse vastumõtmisega selgus, et põllumeeste esitajad, kes järele ei annud, võeti olid talitanud, kuna põllumehed popsideaduse talude mõõrandamisega hukka mõistavad. Ajalehtedest kaitstes põllumeeste esitajate seisukohta ainult põllumeeste häälendaja „Raja“.

Peale põhimõtteliste küsimuste valitsuse moodustamise juures on alati waielust sünnitanud ja riitküsimusets olnud põllutöministri koha küsimus.

Nõnda imelik kui see ka ei näi olevat, ei ole senini valitsuse moodustamisel põllutöministri kohta põllumeeste erakonnale lubatud.

Kõik muud kohad valitsuses pakutakse põllumeestele, ainult põllutöministeerium jäägu teistele. Nähtamasti kardavad wastajed, et põllutöministeeriumi laudu wõiks põllumeeste rühm põllumeeste heaks kõige enam korda saata ja põllumeeste hirmisid edulast kaitsta, mis neile siisulisele wastumõtmata on. Waatamata selle peale, et teise riigifogu alguses usaldati valitsus põllumeeste esitaja K. Pätz'i juhtida, hakati juba mõne kuu pärast sihilikult walitsewate erakondade endi poolt moodustatud walitsust kahtlustama ja maha tegema. Gezmärk oli põllumeeste esitaja poolt moodustatud walitsust, kui ka terwet põllumeeste rühma ja põllumeeste poliitilist liitumist rahwa silmis kõlbmatas teha.

Gelmiste aastate majanduselu rasksusi ära lasutades oli wastaste töö jeda lergem.

Peale sõjaaja esialgse majanduselu tõusu järele tuli, nagu see igal pool kordub, majanduselu langemise aeg. Paljud ärid ja ettemõtted jäid majanduselu kriisi surmel seisma ehk langesid lõtku ja kõiki majanduselu rasksusi püüti põllumeeste walitsuse süüis ajada. Carnane süüdistus on aga täiesti põhjendamata, sest põllumeeste erakond ei ole senini riigifogus ega ka walitsuses enamuses olnud, ega ei ole temal siis ka wõimalust olnud oma tahtmist üksi ilma teiste rühmade nõusolekuta ja toetuseta

mitte kunagi läbi viia. Sellespärast süüdistatakse teised rühmad põllumeeste rühma ehk valitsuse liikmeid asjata, kuna nad ise veel rohkem vastutust kandma peavad, kui põllumeeste rühm, kes ainult üks neljandik riigikogust on, teisi aga kolm neljandikku.

Kuna koalitsioonis olevate teiste rühmade sihilik töö põllumeeste erakonna vastu ikka edasi kestis, siis ei jäänud rühmal teist teed, kui oma esitajad valitsusest ära kutsuda, mis ka sündis märtsis 1924.

Moodustati uus valitsus ilma põllumeesteta Dr. Ueliga eesotsas.

Majanduselu raskused kestavad endiselt edasi. Marga ostujõud langeb.

Esimene uus rahaminister K. Baars põgeneb oma kohalt, teine, D. Strandman, ei suuda teistki seisukorda parandada, kui lõige farmimate abinõudega välja tulla.

Sulutakse põllumajanduslikud toetuslaenud, töstetakse tollisid mitmekordselt, antakse mitmesuguseid kitsendavaid seadusi ja määrusi, mis pärast osalt muudetakse.

Elukallidus kasvab, üldine nurin majanduselu raskuste üle aina tõuseb.

Riigikogu kutsutakse erakorraliselt augustikuus kokku, kuid asjasse see selgust ei too.

Parteide mahetorrad on äärmiselt teravaks aetud, kuna vastaste (rahvaerakonna juhi) poolt on hüüdsõnaks: võidelda kuni võidurikka lõpuni põllumeeste erakonna üle.

Riigi julgeoleku eest ei peeta hoolt, vaid selle vastu asutakse täie hooga sõja- ja siseministeeriumi eelarmeid vähendama.

Maafondades on käimas sama mõttlus põllumeeste vastu ja jeal minnakse isegi nii kaugale, et ühinetakse põllumeeste vastu maafonna nõukogudes kommunistide esitajatega, et nende Eesti riigi vastaste abil põllumehi võita. Sarnaselt talitatakse Järwamaal, Pärnumaal, Wiljandimaal.

Riigikogus, tasuks sõjase toetusele mõttluses põllumeeste vastu, mõetakse arutusele väga kaugale ulatavad, meie noorele riigile üle jõu käivad sotsiaalseadused. Kommunistid ei jäta kasutamata seda rasket majanduslikku seisukorda ja meie erakonnade kodusõda. Nad organiseerivad end väljaspool Eesti piiri, et lõõgastadega salaja Eestisse tungides siin riigipöört toime panna, võimu endi kätte haarata ja Eesti kommunistilise Wene-maaga ühendada. Kommunistide mõimulepääsemisega oleks ajaloo weergudel kustumud iseseisew Eesti wabariik.

Kommunistide katse hävitada Eesti lõppes 1. detsembril nende täieliku kaotusega, tänu meie mahvale kaitsmääle. Rindral Laidonerile antakse riigikogu poolt ühel häälel kõrgem võim kätte maa päästmiseks. Rindral täidab oma ülesande hiilgavalt. Vabariigi valitsus, kes maa sellele suurele hädahüle oma ettenägematusega vastu oli minud, lahkeb ametist ja asemele astub rahu valitsus, kelle seljataga seisab terve riigikogu seinast seinast. Põllumeeste rühma esitajate kätte usaldati kõige raskemad ülesanded sellel ajal ja nimelt sise- ja väliskaitse, s. o. sise- ja sõjaministeeriumid.

Uus valitsus pidi olema lähemaajaline valitsus, ülesandega kindlustada riigi julgeolekut, misjagune püüe meil kõigil ühine on. Kaugele ulatavate põhimõteteliste küsimuste arutamisel oli ette näha paratamata lahkiminekuid, sest võimata on põllumeestel ja sõjatel neil aladel ühist teelt leida.

Umbes aasta oli 1. detsembri järele loodud valitsuse kestus. Ta lagunes sisetiste vastolude tagajärjel. Kodanlike ilmaparteega erakonnad eraldasid end sõjalisistidest. Uus valitsus riigivanema põllumeeste esitaja J. Temantiga eesotsas valiti riigikogu enamuse poolt ametisse detsembris 1925. Vastast rinda jäid sõjased ja nende parem sõber rahvaerakond.

Seega oli lagunenud teise riigikogu valimise eel loodud ühine põllumeeste vastane väerind. Sõda, mida põllumeeste erakonna vastu alustati ja kus hülksõnaks oli sõda kuni võidurikka lõpuni, tõi kaotuse sõja alustajatele. Põllumeeste logude rühm jäi kindla kaljuna püsima, purunes ilma aluseta loodud ühine vastaarind.

II

Riigikogu valimiste järele selgus, et ühtki rühm valimistel nõnda palju hääli ei saanud, mis oleks temale enamuse riigikogus kindlustanud. Kõige suuremaks rühmaks kujunes põllumeeste logude rühm, kus ühes kahe majaanitluse esitajaga oli kokku 26 liiget. Riigikogu sajast liikmest on see aga ainult neljandik. Sellest selgub, et teises riigikogus ei suutnud ühtki erakond üksi olla oma tahtmist läbi viia, ega küsimusi ilma teiste nõusolekuta otsustada ja lahendada. Seadused, mida riigikogu on välja andnud, on seega kohtuleppe seadused, kusjuures lesterakondade seisukohast olenes, kas seadus mõõdukas või täremeelne sai. Hääletasid seaduse vastumõtmise juures lesterühmad ühes sõjasega, siis sai seadus täremeelne, mis meile lihasse ja lussse lööb, nagu poppseadus. Andsid lesterühmad hääled põllumeeste logude rühma

ettepaneku poolt, siis võeti seadus mõõdukal hujul vastu. Teises riigikogus töötades läks põllumeeste rühmal tihtigi korda oma ettepanekutele riigikogu enamuse poolehoidu saada. Sellepärast on põllumeeste rühmal rõõmustaval kombel korda läinud kolmanda üleriiklise põllumeeste kongressi otsustest ja töötarasti paljugi teostada ja ellu viia. Peatame lähemalt nende küsimuste juures, kui palju suutis põllumeeste kogude rühm kolmanda üleriiklise kongressi poolt vastu võetud otsustest teises riigikogus teostada. Peatame küsimuste juures selles järjekorras, nagu nad on kongressi poolt 1923. aastal vastu võetud ja raamatus „Eesti põllumeeste poliitika“ ära trükitud.

Põllumajanduse ja maafaralduse alal.

1. Kolmanda põllumeeste kongressi otsuse järele teise riigikogu tööloava kohta tunnustati tarvilikuks tükeldataud talude fruntimist seadusega korraldada.

Teises riigikogus on maafaralduse seadus vastu võetud, mis selle küsimuse täielikult lahendab.

2. Kongressi otsuse järele tuli seadusega võimaldada talude piiride õiendamist riikliku maatagumara arvel.

Riigikogu poolt vastu võetud seadusega võib põllutöõministeerium riigimaid piiri õiendamiseks vahetada eraomanduses olevate maade vastu.

3. Kongressi otsuse järele tuli seadusega asuniklutele ja riigirentniklutele õigus anda maad saada kas eraomanduseks või põlisele rendile. Wäga tähtis otsus asuniklutele nende seisukorra kindlustamiseks. Riigikogus võeti vastu riigimaade tarvitamise seadus, mille järele asunikud ja riigirentnikud maad saavad oma soovijärele kas eraomanduseks või põlisele rendile. Selle seaduse läbiviitmisel oli suuri raskest ees, kuna seda kolmes komisjonis tuli läbi arutada. Põllumeeste rühm toetas seadust täiel määral ja põllumeeste rühma liikmed olid kõigis komisjonides selle seaduse aruandjad ja riigikogus tema kaitsjad. Selle seaduse juures on pea kõik need põhimõtted vastu võetud, mis olid põllumeeste rühma poolt esimesele riigikogule antud asundus-seaduse eelnõus. Põllumeeste kogude põhimõtted sellel alal on täielikult ka asuniklute poolt heakskiitmisest leidnud. Mis asuniklute seas pahameelt sünnitab, on selles seaduses kõrgem maa hind, mis seaduse vastu võeti rahwaerafonna ettepanekul, iseäranis selleaegse rahwaerafondilise põllutöõministri A. Kere mi

pealekõlmisel. Põrgema maahinna järele tuleb asunikkudel oma maa eest vähemalt 2½ miljardi mk. rohkem maksta. Põllumeeste ja asunikude esitajad hääletasid maahinna kõrgendamise vastu, kuid riigikogu enamus toetas rahvaerakonna soovi maahinna tõstmises. See seadus toob vanade põllumeeste hulka rohkem põllumehi juurde.

4. Kongressi otsuse järele tuli riiklikult maataga warast eraldata maad alla alusame jaamises.

Riigikogus võeti vastu poppseadus, mille laudu eraldatakse talumaadest sunni mõõrandamise teel eluaseme lohti poppidele. Sellel alal ei toetanud riigikogu enamus põllumeeste põhimõtteid, vaid toetati sõjide waateid, millest pikemalt jelles raamatust eriartiklis.

5. Kongressi otsuse järele tuli seadusega võimaldada linnamaade rentnikkudel väikepõllumeestel jaada maad kas omanduseks või põlisele rendile.

Riigikogus on see küsimus lahendatud ja linnamaade rentnikud võivad saada maa omanikuks, kuid kahjuks on selle küsimuse lahendamine paigutatud poppseadusesse.

6. Kongressi otsusega tuli kogubustele jätta maad ühe täistalu juuruses.

Riigikogus on vastu võetud maaseaduse muutmise seadus, kus see küsimus täielikult lahendamist leiab, kuna firikutele antakse tagasi 75 hektari kõlbuliku maad.

7. Kongressi otsus wabadusõjast osamõtjate sõjameestel õigusi maaajaamise järjekorras kuika tasuta maaajaamise suhtes taistata.

Riigikogu võttis vastu maaseaduse muutmise seaduse, mille järele põllutööministeeriumile õigus antakse, wabadusõjast osamõtjatele maad määrata väljaspool järjekorda.

Edasi võeti vastu autasu seaduse muutmise seadus, mille järele autajaks määratud maa antakse sõjamäelastele tasuta.

8. Kongressi otsuse järele tuli soode ja rabade kuivatamisele riigi poolt ehk riigi toetusel suuremal määral abuda.

Riigikogu poolt on riigi eelarwe laudu põllutööministeerium soode ja rabade kuivatamiseks saanud senini üle 100 miljoni marga. Selle summaga on riigi poolt soodesse ja rabadesse kuivatamiseks hulk peakraamistid kaewatud. See töö kestab täiel määral edasi.

9. Kongress nõudis metsade alal juuremat vastutulemist põllumeestele, puude saamist väikeste metsatükkidena ehk üksikute puudena.

Teise riigikogu ajal on metsa saamise alal mõndagi paranenud, kuid päris rahul põllumehed metsasaamise korraga veel mitte ei ole.

Teeb.

10. Kongressi otsuse järelle tuli teede tegemise naturaalkohustust põllumeeste õlgadel vähendada, teede paranduse korraldamine ja järelevalve omavalitsuse hooletis jätta.

Riigikogus ei suutnud põllumeeste kogude rühm teede seadust põllumeestele vastumõetavas kujus läbi viia, kuna riigikogu enamuse teedetegemise teoorjuse ära kaotamise vastu oli.

Teebde korraldamine ja järelevalve anti aga keskkohast, vastavalt kongressi otsusele, omavalitsuse asutuste hooletis.

11. Kongressi otsus oli esimeses joones tarvilikuks tunnistada Risti-Wirtsu raudtee ehitamine.

Seda kongressi otsust ei suudetud teostada, vaid selle vastu alustas teedeminister jots R. Wirma ilma riigikogult luba küsimata Pärnu-Gidapere raudtee ehitamist.

Pilaajalised laenud ja maapant.

12. Kongress tunnistas tarvilikuks odawa protsendiga pilaajalise laenu andmise põllupidajatele.

Põllumeeste rühm püüdis algusest peale odawa protsendiga laenu andmist põllumeestele võimaldada, suurt rõhku pannes siin ka laenuga asunikkude toetamise peale.

Esimese katse odawa protsendiga laenu määramiseks tegi kõneleja 1919. aastal asutamisel kogus, kui esines ettepanekuga, määrata selleks otstarbeks asunikkudele 100 miljoni marka. Selle ettepaneku liiskas asutamise loгу tagasi.

Alles mõni aasta peale esimese katse suubeti odawa protsendiliste laenude määramist teostama hakata. Teise riigikogu ajal on sellel alal juba õige palju tõrda saadetud. Nii on wälja antud juuni 1926. aastani odawa protsendilisi laenusid:

maa-paranduse alal	122.500.000 marka,
piimatalitustele	110.000.000 " ja
asunikkudele ehituse ning inventaari laenuks	857.000.000 "

Telpool nimetatud laenuk kogu teevad juba õige suure summa 1.089.500.000 marka wälja. Wajadus jarnaste laenuk järele põllumeeste seas on aga palju suurem. Selle rahuldamiseks tuleb uusi wõimalusi ja teesid otsida.

13. Maapanga ellu kutsumine oli üks kongressi otsustest, kuna selle kaudu lootust on põllumeestele laenuk alal rohkem wastu tulla.

Teises riigikogus sumbeti kõigi raskuste peale waatamata maapanga seadus wastu wõtta ja loota on lähemal ajal maapanga tegemise alustamist.

Põllutöödoda.

14. Kongressi otsus oli korraldada põllumajandusliste huwide esitust seadusandlisel teel ja awalil-õiguslistel alustel põllutöödoda ellu kutsumisega.

Teises riigikogus ei sumdetud selles küsimuses senini kongressi otsust teostada, kuna põllumeeste kogude rühma poolt siia antud põllutöödoda seadus alles wastuwõtmist ootab.

Siin juures ei wõi aga märkimata jätta, et kaubandus-tööstusloda juba ellukutsutud on, riigikogu wõttis selle seaduse eelnoo õige kiirelt wastu, põllutöödoda ootab aga maejelaapsena uste taga siiselastmist.

Riigimajandus ja mahtud.

15. Kongressi otsus riigimajanduse aparati lihtsustada, ametnikkude arwu wähendada, et kulud seega kogu hoida.

Teise riigikogu ajal ei ole selles küsimuses sumdetud pea midagi korda saata. Selle küsimuse lahendamist tuleb endiselt nõuda.

16. Kongressi otsus maa seadusega wõõrandatud maa de eest tasumaksmise küsimus lahendada.

Riigikogu wõttis tasumaksmise seaduse wastu ja seega lahendas küsimuse.

17. Kongressi otsus wäljameo tollid põllusaaduste pealt kui ka sisemeo tollid põllutööstasinate ja muude põllutööstas tarwilistude tarbeainete pealt ära kaotada. Tollid nende ainete pealt on pea täiel määral ära kaotatud ja küsimus seega lahendatud.

18. Kongressi otsus maahindamine läbi wiia. Maahindamise seadus on wälja antud, maahindamine on täies hoos ja jõuab lähemal ajal lõpule.

19. Kongressi otsus tulunormide allasestamisel jääda tegelikult dekuladele. Sellel alal ei ole põllumehed seni rahuldumist leidnud, kuna tulunormid liiga raskesti põllumehe maksukoormat suurendavad.

20. Kongressi otsus ühispiimatalitused maksust mabastada.

Riigikogu mabastas põllumeeste rühma ettepanekul ühispiimatalitused tulumaksust.

Põllusaaduste välisturust.

21. Kongress otsustas, filmaspidades põllusaaduste välisturu tähtsust, juhtida erilist tähelepanu põllusaaduste välisturgude otsimisele ja kindlustamisele. Põllusaadustele on suudetud välisturgu leida, nende kindlustamisele on väljaveo alal headuse kontroll siia seadud.

22. Kongressi otsus, põllusaaduste ümbertöötamine ja müügi organiseerimine jäädvustada põllumeeste enesete organisatsioonide kaudu, on ka hea eduga teostatud, kuna piima ja sealihaga ümbertöötamine välisturu tarvis peaaegu täielikult põllumeeste enesete kätte on. Nii jama lähed enamjagu laupa välisturule põllumeeste enesete organisatsioonide kaudu, nagu seda on P. R. „Estonia“ ja „Ez-porttapamajad.“

Lõpuks, mis puutub riigilaitse alasse läinutesse küsimustesse, siis on selle kohta eriline sõjaministri kindral Soostsi poolt, mis pärast nende küsimuste juures lähemalt ei peata.

Sel pool ette toodud küsimused olid kolmanda üleriikliku põllumeeste kongressi otsustest tähtsamad, mida põllumeeste kogude rühm teises riigikogus teostama pidi.

Põllumeeste rühmal riigikogus on tõrka läinud paljud kongressi otsustest teostada, võib öelda, et mõnel alal isegi rohkem, kui seda meie alguses loota võisime. Võrdlemiseks oma rühma juurtele — ainult neljandil riigikogu koosseisust — on põllumeeste kogude esitus riigikogus suure töö oma põhimõtete teostamiseks ära teinud. Need võidud aina tõendavad, et põllumeeste kongressi poolt üles seadud põhimõtted on elujõulised ja aujad ning vastavad rahva enamusel tahtmisele. Sellepärast on ka vastased erakonnad sunnitud olnud, vaatamata selle peale, et nad põllumeeste kogude erakonda ühisel jõul hävitada püüdsid, põllumeeste rühma põhimõtteid seadusandlises loojas tähtsasti toetama.

Põllumehed võinud oma poliitilise liikumise üle ühted olla, kuna mitte ühestki ülesseatud põhimõttest ei ole tarmis olnud lahti hoida, nagu juba tihti teiste erakondade juures näha võime.

Põllumeeste poliitiline liikumine on mõne aasta jooksul kui noor taim suureks puuks kasvanud.

Ta on suureks puuks kasvanud, olles täiesti ükfinda tuulte ja tormide läes. Sellepärast on põllumeeste poliitiline liikumine oma juured sügavale maasse ajanud ja seisab nüüd juba võimsa tammena, mida ükski maru ega torm murda ei suuda.

Põllumeeste esitajate tegewus walitsuses.

Sult wiljakat tööd ja üle jõu käiwat mõitlust

Siseminister R. Einbund.

Põllumehed on meie poliitilises elus suutnud endid loonbada ja luua suurema liikumise, mille järelbusele põllumeestel riigifogus ka suurem esitus, kui ühelgi teisel erakonnal. Kuid see paneb ka põllumeeste esitajatele suuremad kohustused peale.

Nii esimese, kui teise riigifogu päewil on põllumeeste esitajad pidanud walitsuses olles juhtivat osa etendama.

R. Pätš on riigivanemana kauem töötanud, kui ükski teine. Praegu on põllumeeste esitaja J. Temant riigivanemaks ja tõenäolisi, et ta selleks jääb kuni teise riigifogu lõpuni.

Wahhepeal oleme pidanud küll walitsusest eemal olema, sest olud kujunesid sarnasteks, kus meil võimalus puudus walitsusest osa wõtta.

Tulewad meele ka need ajad, mil meie kindral J. Soostiga kahekesi põllumeeste esitajatena II. riigifogu algupoolel walitsusest osa wõtsime. Kuid see ajajärk on minule väga halwa mulje järele jätnud. Tundus walitsuses eneses kindla jalgealuse puudus. Oli tunne, et walitsuses on põllumeestest liigete wastu opositsioon olemas, mis sunnib meid walitsusest lahkuma. Seda ei wõinud meie aga mitte teha, sest tundsiime eneste peal kohustusi.

R. Pätši walitsuse ajal 1923. a. on siiski wõrdlemisi suur töö seadusandluse alal ära tehtud peale kodanikkude hea käetäigu eest hoolitsemise. Ma nimetan ainult mõned neist seaduseelnõudest, mis sellel ajal riigifogule esitatud: Maantee seadus, riigimaade poliitise omanduse seadmine seadus, mitmed kiriku eluse puutuvad sead-

Duſed, perekonna ſeſſu ſeadus, lahkſelepingute ſõlmimine naaberriikidega jne., need olid suured tööb.

26. märtsil 1924. a. tuli Alſeli walitſus, mis tugenes ſeſſrühmituſtele ühes ſotsiaaliſtidega. Ma ei kirjelda, kuidas meie ſüdamed tuld täis olid ſelle walitſuſe ametiſſe aſtumiſel, aga ſiiski hoiduſime üldiſtes huwides tagaſi erapooletuſe näol, ei hääletanud waſtu, nagu mõned ſeſſrühmad ſeda J. Temanti walitſuſe ametiſſe kutſumiſel tegid.

Meie nägime ka, mis tähendab, kui põllumeeste rühm waſtaſtarnnas on, ning näitaſime, mis tähendab oluford, kui nõnda tahetakiſſe walitſeda, et ſee põllumeeste eſitufele waſtawõtmatu on.

Alſeli walitſuſe tegutiſemine ja ſammud wiitſid aga nii kaugele, et ſelle walitſuſe ajal tuli ſõjaſeadus täies ulatuſes wälja kuulutada. 1. detſembri hommikul 1924. a. nimetati lugupeetud kindral J. Laidoner wägede ülemjuhatajakiſ. Ring lõputulemuſeſs oli, et Alſeli walitſus terweſ looſſeiſuſ tagaſi aſtus ja 16. detſ. 1924. a. Jüri Jaatſoni laiaulatuſline koalitiſiooni walitſus aſemele aſtus, kuſ kõik rühmad alates ſotsiaaliſtideſt kuni põllumeesteſten iſitatud olid.

Wõin edaſi anda mõned muljed, mis ſelleſt ajalt meelde jäänud. Wõikiſ armata, et on ſoomitaw, kui kõik rühmituſed walitſuſes on eſitatud ja ſellega ka kõikide huwid kaitſtud. Kuid meie ſelles armamiſes ei olnud. Minult 1. detſ. mõjul oli mõimaliſt jarnaſt walitſuſt kujundada. Tagajärjed näitaſid ka, et meie oli-me oluforda dieti hinnanud.

Kuude mõõbumiſel puhkeſid jälle eraſondbliſed kired lõtſele. Ühtluſ walitſuſes lagunes. Walitſuſe toed lõid kõiſuma.

Walitſus ei ole mitte ſelſi juhatus mõi mõni komiſjon, kuſ heamehe pooleſt mõib läbi püüda ajada. Walitſus peab olema iſeſeiſew, teguſwõimuline ja landma waſtutuſt, jäädes truukiſ nendele ſihtidele ja waadetele, mis ta on tahtnud läbi wiia, kuni riigikoogu tema waſtu uſalduſt näitab. Minul kindral Sootſiga tuli ſelles walitſuſes ſuure pahempoolſe waſtaſtarnna waſtu ſeiſta, et põllumeeste poliitika põhimõtetele waſtawaid ſeiſukohti kaitſta. Mingit ſihikindlat poliitikat ſee walitſus ajada ei ſaanud, pealegi nõrgendas weel walitſuſt demokraatliſe liidu lagunemine riigikooguſ. Minuſeſtels kindlateſ tugedeſs jäid walitſuſele rahwaeraſond ja ſotsiaaliſtid, kuna kõik teiſed eraſonnad waſtupidiſel armamiſel olid.

Selle järele tuli Temanti walitſus. Walitſuſe töö ei ole ainult jookſwate aſjade ajamine, eriti weel arweſſe wõttes meie

majanduslist seisukorda tuleb valitsusel väga palju loovat tööd teha.

Ühte pean ütlema, et põllumeeste esitajad nii valitsuses kui ka riigikogus kõik on püüdnud teha, mis võimalik. Muid ei ole põhjust kiita endi tegemist, see on teie, saadikute, asi otsustada meie töö üle, teie olete majasteet ja otsustajad. Julgen loota, et kolmanda riigikogu ajaks teie loote maal jarnase tagaselja, et võime luua kindla kodanlise ilmega valitsuse, kellel riigikogus tugew seljatagune. Ei tohi segada sotsialistlist ja kodanlist ilma maa det ja poliitikat. Tõsiasugused kokkuleppe valitsused peavad alati sega poliitikat ajama ja teostama.

Kolmanda riigikogu ajal seisab suur töö ees, milleks kõwa seljatagusega valitsust tarvis, et neid kaugeleulatavaid norme läbi viia, nagu seda on riikliku aparaadi ümberkorraldamine ehk nagu seda on haridusala ja koolivõrgu ümberkorraldamine. Praegusel kujul olemat suurt aparaati meie laua ülemal pidada ei jõua, ümberkorraldus tuleb ette võtta ja läbi viia — mida varem, seda parem. Hariduse ja paljude muude alade korraldamine on samuti paratamatu. On maakondi, kus ühe kooliõpetaja peale tuleb 35—40 õpilast, teistes aga kõigest 10—15. Sarnane seisukord ei ole loomulik. Haridusministril tuleb tarvitada kõwa täht, et koolivõrku ümberkorraldada. Senini ei ole ükski haridusminister seda julgenud teha. Sarnaste ja muude suurte ümberkorralduste teostamisel sattume mõib olla ühe osa seltskonnaga vastollu, millega aga igaüks arvestada ei saa, kui üldriiklikud kokkuvõtted seda nõuavad.

Kõige selle teostamisel tuleb põllumeestel paratamata teiste rühmadega kokkulepet otsida, kuid sellel peab oma piir olema, kui kaugelt seal minna võimalik.

Juba asutawa loogu päewist ei ole teiste poolt omaks võetud ja läbi viidud neid sihtjooni, mis vastaks maa waimule. Järjekindla pealekäimise tagajärjel, põllumeeste poolt on nad seda siiski sunnitud tunnustama.

Mina soovin, et kolmanda riigikogu aegsed valitsused oleksid läbiimbunud maa orientatsiooniga ja waimuga. (Kestwad liiduawaldused.)

Wõitlus põhimõtete eest.

**Miks popsiiseadus põllumeeste rühmale vastu-
wõtmatu.**

M. M. Saarman.

Wäike tagasiwaade.

On arusaadav see pahameele torm ja ärew meeleolu põllu-
meeste ringkondades, mis esile tulnud popsiiseaduse päewalorda
wõtmisel teise riigikogu algul pahempoolsete ja keskrühmade poolt,
tema arutamisel maakomisjonis ja riigikogus, eriti aga selle
iseaduse wastuwõtmise puhul riigikogu poolt. Ei ole siin ju tege-
mist mõne wäikese päewasündmusega, millel ainult ajutine täht-
sus ja tähendus, waid siin on otsustamisel suur põhimõtteline
ja elulise tähtsusega küsimus, millest suurel määral rippub meie
riigi ja rahwa tulewik, millest oleneb, kas see alus, millele senini
tugenenud ja tugeneb meie riik, edasi peab jääma, wõi peab see
alus häwinema.

Ei on küsimus selles, kas peab Eesti püsima jääma era-
omanduse puutumatu põhimõte ja Eesti talu, see meie rahwa
edenemise alus, wõi lubatakse seda lõhkuma ja häwitama hakata,
nagu popsiiseadus ette näeb.

Ei ole huvitufeta waadata, millistel oludel ja tingimustel
tekkis popsiiseadus ja millised rühmad tema elule wiimisel tege-
musel olid.

Raske hoobi sai pahempoolsete erakondade läremeelne ja
eluwõõras poliitika 1923. aastal toimepandud rahwahädalustel.
328.369 kodaniku tunnustasid seal ühemeelselt 130.476 hädale
wastu, et see siht, mis enamuserakonnad esimeses riigikogus ra-
janud, rahwa meeleolule ei wasta ja et selle sihi rajajatel puu-
dub rahwa poolehoid ja usaldus. Mõuti, et senised selle poliitika
pooldajad riigikogus oma lohtadelt taganeks ja aset annaks
urtele meestele, kes paremini tunnemas rahwa hingeolu ja pa-
remini täita suudawad tema tahtmist.

Kuigi seni wõimul olnud läremeesed rühmad rahwahädale-
tusele järgnemisel teise riigikogu walimistel lõi jõu loolu wõtsid,
et parajusmeelsete kodanliste erakondade, eriti põllumeeste
rühma vastu wõidelda, pidid nad siiski pea nägema, et aru-
saajamat osa meie kodanikkudest enam tühjade sõnatõlksubega
oma poole meelitada ei suudeta. Sellepärast kaotasid pahem-
poolsed ja keskrühmad walimistel õige rängasti ja suutsid suure

maewaga ainult osakeste oma endistest liigetest teise riigikogusse
müia. Kriti raske oli see laotus tööerakonnale, sotsialistidele ja
rahwaerakonnale. Wiimane esineb teises riigikogus tähtsusetu
kohaliku rühmana.

Wõitjana tulid walimistest wälja ainult
findlad kodanlikes erakonnad — põllume-
hed ja majaomanikud, kes esimeses riigi-
kogus ja waremaltski igal ajal julgesti oma
tõekäpidega tunnustanud ja nende eest
seisnud. Kodanikud oskajid findlaid põhimõtteid hinnata.

Ei ole imeks panna, et walimistel laotanud rühmad teises
riigikogus nende põhimõtete wastu, mis findlaid ko-
danlike erakondi siamaani edasi wiinud, tormijooksu ette võtsid.
Eestlased erakondade puutumatuse põhi-
mõtte wastu.

Riigi põhiseaduse § 24 määrab küll, et Eestis igale
kodanikule ta erakondadeks kuulustatud on
ja et ilma omaniku nõusolekuta omandust
üksnes üldistes huvides ja seaduses ette-
nähtud korras mõranda wõib, kuid kuidas
saab määrata täpselt, kus need üldhüwid algavad ja era-
hüwid lõpevad. Siin on ilmselt mõrduandjaks peaaes-
likult seaduse loojate südametunnistus, tahe ja asjast arusa-
mine. Ja mõne rühma südametunnistus on selle küsimuse otsu-
tamisel õige loid.

Juba teise riigikogu walimistel oskajid pahempoolseid rüh-
mad ühes töö- ja rahwaerakonnaga laiaades hullades meeleolu
luna lubadustega, et nemad riigikogus jälle mõimule pääse-
des, talumaade jagamisele tahawad asuda. Tööerakonna eeslawas
on see wana nõudmine, et ta talumaad, mis üle-
teatama normi, riigi lätte wõtta tulewad.
(Eeslawa ja juhtmõtte § 28). Ka rahwaerakonna endiste põhi-
mõtete järgi on riigil lubatud talude maad eluasemete asutami-
seks mõranda. (Eeslawa ja põhimõtte § 21).

Teise riigikogu algul hakkasid nüüd rahwa- ja tööerakon-
dased neid oma põhimõtteid talumaade mõrandamise suhtes ja
maade jagamise popsidele agaralt teostama.

Ei olnudki neil enam midagi parata, kuna waaimud walimis-
aegsete lubadustega lahti olid lastud ja neid enam tagasi ei
saanud.

Et tõsiselt ülewõtjad (kommunistid, ise- ja päris-
sotsid) rahwa- ja tööerakonna poolt kawatsetawale talumaade

mõnisele hoogu andsid ja tafa hõdrudes raaja tuud, peats igale selge olema.

Nii kujunes teises riigifogus tase maa-
tase woolu waheläge ja pifaline mõitlus era-
omanduse puutumatus põhimõtte pärast.

Mõitluse lõpp oli igale selgesti ette näha: ühel pool kindlad
kodanlised rühmad, 24 põllumeest, 2 majaanikku ja osalt ka
tristlased, kes eramanduse puutumatus põhimõtet kaitsevad, wahel
peal 3 sakslast, kes mingit hundi ei tunnud talupoegade maa eest
oma „mõnusat erapooletust“ pahempoolsete erakondadega riis-
kuda ja teisel pool enamuses 53 hääleline „ühine wäerind“, kes
selles midagi ületohut ei näe, kui talumaid jagama minnakse.
29. jaanuaril 1926. aastal lõppes see mõitlus kodanliste rüh-
made allajäämisega: riigifogu mõttis lõpuliikult
maistu saatustliku popsi teaduse.

Ruudas tekkis „popsi teadus“.

Teise riigifogu algul, mil walitsuse kujundamine usaldati
põllumeeste rühma liikme R. Pätsti kätte, oli pearaakuliseks lofku-
lepe saamiseks ühinemate rühmade wahel popside küsimus.
Põllumeeste rühm ei mõinud ega saanud leppida keslerakon-
dade laugeulatusliste nõudmistega asuda talukohtade jaga-
misele. Rühm seadis üles kindlad põhimõtted, mis popsiküsimuse
lahendamisel filmas tuleks pidada, kui neel mitte saatustlikuks
ei peaks saama meie maale ja rahwale. Neel olid peaaesjalikult
järgmised:

1. Tuleks ära laotada senini maaswad seadused, mis teela-
wad talumaade wähemate osade müümist ja nii takistuseks on
waba lofkulepe teel popsidele maa saamiseks.

2. Popsidele tuleks mõisamaade jagamisel eluasemeks maad
anda ja neid riiklikelt toetada limberasumisel ühesugustel alustel
asunikudega.

3) Seni, kui popsidel võimalus awaneb eelnimetatud teedel
omale jäädamat eluasest soetada, tuleb seadusandlikelt nende
renditwahelordi maaomanikkudega korraldada, kui nad omawahel
ise lofku leppida ei suuda.

Oleks põllutödmünister Kerem ettepanud sihis tegutsema
halanud, wististi oleks popsiküsimus palju omast terawusest
laotanud ja wahelorrad oleks aegamööda tülita ja iseenesest la-
henenud. Ruid põllutödmünisteeriumi juht
oli hoopis teisel arwamisel, ruudas popside
küsimust läbi wia. Eriti selgesti tuli see waade esile

ühel riigikogu maakomisjoni koosolekul 7. novembril 1923. a., mil põllumeeste rühma liikme M. Saarmani ettepanekul päewakorrale võeti küsimus, kuidas asetada popsiid riigi pärast olematele metsmaadele.

"Raja" nr. 299 kirjutas sellest koosolekust pealkirja all: "Riigikogu maakomisjonis talude jaotamine lõne all", järgmist:

"Põllutöömehed ei seleta, et selle küsimuse üle ka warem mõtteid on wahetatud, kuid on otsusele jõutud, et metsa pindala wahendamise wõimata olla. Sellepärast olla ka üksnes neis lohtades, kus iseäranis rohkesti metsi, ühtlasi küsimiseks metsamaadest eraldatud.

Rühmade seisukoht metsamaadele asumise küsimuses.

Swuitaw oli jälgida, misjagusele waatekohal rühmad metsamaadele asumise asjas olid ja et neist mitte ainukestki ei leidnud, kes põllumeeste ettepanekut selles küsimuses oleks toetanud.

Kommunist Reeser arwab, et tarwet ei olla metsamaade järele. Sinna ei olewat kellegil wõimalil asuda, kuna selleks liig suurt ainelist jõudu waja. Põllumehed tahawad metsamaid ainult selleks asumisele wõtta, et sinna oma popsiid mahutada. Talumaad tulla kõige pealt jaotada.

Tööberakondlane Oja tõendab, et metsa maa-ala wahendamise asumise otstarbel wõimata olla ja sellepärast põllutöömistri seletus teda täiesti rahuldanud. Talumaad seista-palju jõudis ja wõis alla — sinna wõida maasoowijaid asetada. Rahwaerakondlane Liigand tõendab, et sellega, kui metsamaid asumiseks hatatakse jagama, ainult korralagedust sünnitatakse. Meil maapuudust ei olla: taludel olla küllalt maad, mida nad ei tarwitawat, waid wõis alla seista lastawat. Sinna tulla asunikud saata. Metsamaadega tulla aga wäga ettemaatlikult ümber käia.

Kommunisti Reeseni seisukoht olla selles küsimuses üsna õige ja põllumehed soowida metsamaid üksnes selleks asumisele wõtta, et popside küsimusest üle saada.

Sots Wain lorbab Liigandi mõtteid, kuna iseotsas Tils seda küsimust selgitades ise täpi peale paneb, kui ta nõuab, et erakomanduslik maa kiires korras liiwideerida tuleks..."

See riigikogu enamusrühmade maade popsiküsimuse kohta tuli pärast igal sammul nähtawale. R. Värsi walitsuse ajal ei

saadud veel sellega hankima, et talude jaotamisele asuda, aga R. Pätši valitsus kukutati ja tema asemele asus Alfel-Strandmani kristlik-, rahwa- ja tööerakondlik kabinett, kes jotside toetusel keskrühmade käremeelset poliitikat hakkas teostama — ka talude jaotamisel.

Rahwaerakondlik põllutööminister August Kerem on see mees, kes sõandas sõjajärgu Eesti talude vastu ette võtta, nende jagamise mõtte liikuma pani. Tema juhatusel ja näpunäidete järgi töötati välja „kogulonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus“ ja esitati rahwaerakondliku riigivanema Jaaksoni valitsuse ajal riigikogule. Põllumeeste rühma esitajad olid selle seaduse vastu niihästi valitsuses kui ka riigikogus, kuid jäid vähemusesse ning seaduses võeti isegi veel mõned muudatused ette, mis seda veel käremeelsemaks tegid, kui ta oli kavatsetud põllutööministri A. Keremi poolt.

Popsiseaduse siht.

Milline on popsiseadus sellel kujul, nagu ta keht- ja pähem-poolsete rühmade poolt 29. jaanuaril 1926. a. lõpulikul kujul vastu võeti? Millised loormad ja kohustused paneb ta taluomaniku õlule? Kes saavad selle seaduse järgi taludelt maad ja kui suurel määral?

Maad saavad talude küljest kõik popsid, sellel talumaal asukoht enne 1920. aastat rajatud ja kui see koht ei sisalda üle 5 ha õue-, aia- ja põllumaad, kui popsil oma maja, või kui ta vähemalt poole temal kasutada olevast põllumaast uudismaana ülesharinud. S. o., kuigi pops elab talu hoones, aga kui ta waevalt on võtnud talu lubaga, sagedasti ka kaasabil, walamaa või poole wõsa alt endale kartulimaaks üles võtta, siis on tal maa saamise õigus. Põllu- ja aiamaa juure annab temale peremees ka veel kõik waremalt tema kasutuses olnud heina- ja karjamaa.

Maa saamise õigust ei ole popsil sellel juhtumisel, kui tal endal mujal maad on, või kui riik või maaomanik talle mujal wastawa koha kindlustab. Ka sel juhtumisel, kui talukoht popsi krundi läbi täitsa lõhutud saab, ei saa pops maad. On aga talukoht alla 20 ha suur, saab pops ainult eluasemeks hoonealuse maa üks kolmandik ha suuruses.

Põllumeeste rühma ettepanek, et ka need talud, kus peremees ise või ta pojad wabadussõjast osa

õitnud, puutumata peats jääma, ei leidnud üegi leftrühmade poolehoidu ja kufutati läbi...

Küll leidis aga nende poolehoidu jotsi Rärneri ettepanel, mille järgi Saaremaal isegi ostateelomandatud maa-
ketaludele maad lähedal olevast talu ja muust frundist poppikohale juure lõigatakse, nii et see kuni 8 hektarini tõusta võib. Väikese enamusega lükati tagasi teine pahempoolsete ettepanel, mille järgi nõuti, et õigile popsidele, kelle maa-ala alla 10 ha, läheduses asuvast maast puudum osa juure saats planeeritud...

Mõned väga laugenlatustlised pahempoolsete nõuded kufutati ainult paari häälega läbi. Nii näiteks jotsi Jõeäärse ettepanekud § 3. juure, mis 29 häält poolt ja 31—33 häält vastu said. Ei saa konstateerimata jätta, et poppiseaduse arutamisel jaksad koosolekult puudusid, asunikude rühmast ainult üürnik Pormann kindlalt omal kohal istus ja pahempoolseid toetas ja et isegi kristlastest ainult paar meest omal kohal wiibisid.

Poppiseaduse puudused.

Küsitakse ja imestatakse jagedasti, mis põllumeeste rühm nii järevalt poppiseaduse vastu on ja sellega leppida ei suuda.

Vähemalveisjab, kellel poppiseaduse käik enam tuttav, jarnast küsimust ei esita, sest nemad tunnewad, et põllumeeste rühm siin teijiti tegutseda ei saa ega või.

Armetan siin kohal siiski tähtsamad poppiseaduse puudused, kõrwale jättes vähemad wead.

Juba käesolewa kirjutuse algul tähendasid, et poppiküsimuse otjustamine on suure põhimõtte otjustamine, mis terwet Eesti põllumeeste klassi peab puudutama. Sellest jaadakse ka aru. Wana põllumeeste erakonna tegelane H. A. Tarmastust kirjutab selle küsimuse kohta väga trehwaralt ühes erakirjas: „Ka suures Tarmastus ollakse nende tulewaste tuulte eest hirmul. Meil neid oma hoonetega popse küll palju ei ole, aga lahus talude rendimaid ja majakesi küllalt. Võuna-Tarmastus terve küla. Karbetakse ja õeldakse, et kui juba lordu's lahtitehakse, siis aetakse ta pärani walla. Ja seda ufse pärani ajamist tuleb küll väga karta, sest kui juba wana põhimõte on kõrwale heidetud, siis käitakse julgesti unte põhimõtete järgi.“

Poppiseaduse peapuuduseks on see, et ta ei wasta õigluse põhimõttele, meie rahwa

wanadele traditsioonidele. Mõte rahwa enamus austab kindlasti eraomanduse puutumatuset põhimõtet, sellepärast on temale wastil ja mõõras, kui seda meile sissejuurdunud põhimõtet jämedalt rikutakse.

Popsikohad asuvad suuremalt osalt sarnaste talude maadel, selle omanikud oma kaastödanikkudele wastutulelikumad olnud, neile elupaiga asutamiseks maad ja mahti annud, sagedasti ise selle uue kodu asutamisel ligi aidanud.

Misjugune õigusline alus oleks nüüd seadusandlisel teel neid wastutulelikka peremehi karistada sellega, et neilt nende omandus käest ära võetaks?...

Popsiseadus külmab waenn tödanikkude tessele. Kutsub üles rahulolematuse ja terawad tülid, kui asutakse wäewõimuga seda seadust läbi wiima. Peab meeles pidama, et popsiid eriti palju sarnastes waldades, kus talud wäikesed ja maad wähe.

Nii mõistlin näitets nimetada Bärnumaal asuwad Seli, Tahkuranna, Orajõe, Jõõpre ja teised wallad, kus kohad koguni wäikesed, kuid popse palju. Tean Selis talu, mille kogusuurus üldse umbes 25 ha, kuid millel asub 7 popsikohhta. Kuibas saab sarnasel juhtumisel ilma talukoha täieliku häwitamiseta popsidele talumaast kohad kätte anda? Ja sarnaseid juhtumisi on õige ja õige rohkesti. Seaduses ei ole aga tehtud erandit, et sarnastel juhtumistel riik popsidele mujalt maasaamist võimaldaks.

Popsimõiste ei ole seaduses üldse mitte täpselt kindlaks määratud.

Popsiseaduse § 2. ja 3. käsitlewad seda küsimust, kuid jätawad tarwiliku selguse andmata. § 2. ütleb, et maasaamise õigus on eramaade maakasutajal ka siis, kui tema wõi ta eelläijad, sellest ta oma maakasutamise õiguse on kas omandanud wõi pärinud, on wähemalt poole kasutada olemast põllumaast uudismaana üles harinud, isegi kui see maakasutaja 1925. a. kewadel lepingu lõppemisel omalt kohalt on lahkuma sunnitud. On aga enam kui küsitaw, kas saab poppiks armata kõiki neid, kes talumaast weerandi wõi poole wafamaad rendimaad omale kartulimaaks üles harinud ja ise talu hoones elab?

Üldse on sellel seadusel suuremaks puuduseks, et tema toltuseadmisel puuduwad järgmised wäga tarwilikud eeltööd:

a) Põllutööministeerium ei ole wawaks mõtnud üle riigi wähegi täpsemaid andmeid koguda, kui palju Eestis üldse poppikohte olemas. Seadusele ligilijatud seletuskirjas räägitakse küll,

et Eesti on 9560 poppi lohta, millest asuvad 36.254 inimesi. Popsilohtabel olla mitte üle 5 tiinu põllumaad jne. Kuid lähemal vaatlemisel osutuvad ülemal toodud andmed õige kahtlase väärtusega, sest põllutööministeeriumi selleksordne juhataja M. Kerem pidi waiksima, kui poppiseaduse arutamisel riigikogu liige Saarman temale avalikult ette heitis, et need andmed siinbermoonutatult „Eesti Statistika kuukirjast“ 1922. a. nr. 1—2 seletuskirja üle on võetud, kus need hoopis teiste lohtade kohta käivad. Nimetatud kuukirjas on arvestatud selle 9560 poppi hulgas, nagu sealt lht. 98 lugeda võib „lõikrenditud talumaa peal asuvad majapidamised, kes 5,0 ja vähem tiinu maad rendivad.“ Selle arvestamise peamaterjaaliks on 1919. a. toime pandud põllumajandusline üleskirjutamine. Arusaadavalt on nende „väike-lohtade“ hulgas ka kõik alevikludes ja vast ka alevites asuvad „talumaa peal asuvad majapidamised, kes alla 5,0 tiinu maad rentinud“. Alevijaksu ei saa aga ometi keegi talu poppiks lugeda.

Et riigikogu liitme Saarmani etteheide õige, näeme sellest, et 14. novembril 1925. Riigi Statistika keskbüroo poolt välja antud nädalases informatsioonis hoopis teised andmed selle üle leiame, kui suur õieti Eesti raharendi lepinguga rendimajapidamiste arv osutalumaa del on:

Andmed, mis koostatud 1925. a. üleskirjutamise järele, näitavad, et jarnaseid majapidamisi on:

½— 5 hehtaarilise maaalaga	3076	üksust
5—10	897	„
10—20	1099	„

Kuna waewalt ette saab fujutada, et poppi loht suurem mõiks olla, kui 20 ha., siis saaks poppilohdade üldarv olla kõige enam 5062.

Kuid ka see ei ole võimalik, sest et ainult osa nendest talumaa del asuwaißt „raharendi lepinguga rendimajapidamistest“ praeguse seaduse määruse järgi tõesti „popsid“ on.

Kuid waatamata sellele, et põllutööministeeriumil puudusid andmed, palju meil õieti poppilohte, asuti julgel käel küsimust otsustama.

b) Puudusid eeliseadused, mille peale poppiseaduses näidatakse. Nii maaõrralduse seadus, milles ettenähtud mitmejagused korralduskomisjonid, kes maade määramise poppidele läbi peab wiima, loha hinna määrama jne.

Samuti puudub seadus, mille alusel luba oleks talumaast üksikuid vähemaid tülksijid eraldada.

b) Puudusid andmed ja teated selle üle, kus popsihojad asuvad. Mii ei ole teada, palju nendest asuvad talust lahusolevatel heina- ja metsmaa tülksidel, mille eraldamise vastu talumajandusel, kui nad oma omanduse eest vähegi ajalohast hinda saaksid, sagedasti midagi öelda ei ole.

Samuti ei ole teada, palju popsihohti asub suuremate talude ääremaaadel, mille eraldamine ka ülesjaamata raskusi ei saaks sünnitada.

Kuid kindlasti peaks põllutööministeeriumil täpsed andmed käepärast olema, palju popsihohti asub talude sildames, väiketalude maadel jne., kust need tingimata riigi abil älewia oleks tulnud riigi tagavaramaadele. See nõue on igale selge ja arusaadav, sest ei ole võimalik endale ette kujutada, et riik soovida võiks, et popsihojade loomise läbi hull elujõulisi väikepõllupidamisi elujõuetuks tehtaks ja hävinemisele määrataks, et riik nende üksikute väikemajapidajate tulul riiklist reformi, popside küsimust lahendama peaks hakkama. Selleks leidub teisi õiglasemaid ja paremaid teid.

e) Liiga väikeste talude tülksest hõlatakse popsihohti eraldama. Võuna-Geestis arvatakse üldiselt järele talukohta kohta, millel loogu krundi suurus kõigest 20 ha, s. o. umbes 56—57 Riia valamaad. Ja järele popsihoja tülksest, millele maad küll juure tuleks anda, kui ta tahehobuse kohta peab tõusma, ei tohiks ometi tülksijid enam ära lõigata. See oleks meeletus. Popsiseadus lubab aga järele tegu.

f) Ei vasta õigluse põhimõttele, et popsi küsimust riik üksikute maapidajate tulul tahab lahendada. Sest seadusest paistab selgesti silma, et riik väga vähe selleks kaasa tahab aidata, et osa tulust ja raskust, mis popsiküsimuse lahendamine nõuab, enda peale võtta. Need on lükatud omanikkude peale. Geestfält on maa hind liiga odav, kui § 22. järgi riigirendimaade hinna normist veel kõiksugu mahaarvamisi hõlatakse tegema, ei jää lõpupele lõpuks peremehel maa eest saali suurt saada ja ta peab selle kinkitusena ära andma.

Nende ja veel muude puuduste pärast ei saanud põllumeeste rühm hääletada popsiaduse poolt, vaid hääletas selle vastu. Ühes põllumeestega hääletas seaduse vastu ka kristliku rahvaerakonna rühma kodanlikum osa. Teised rühmad olid seaduse

vastuvõtmise poolt. Hääletamise korral langes põllumeeste rühma nimel rühma sekretäär M. Martinson ette need motiivid, mida rühm seaduse poolt olla ei saa. Teadaande siju oli järgmine:

„Riigikogu põllumeeste rühm on juba aastate jooksul mitmel korral, kui popside küsimus arutamisele tuli, seletanud, et jee küsimus nõuab meil põllumajanduse huvides, kui ka neis huvides, et rohkem elanikke maale asetada, kiiret ja kindlat lahendamist seadusandlisel teel. Ta on seletanud, et maapidajatele ja nende fruntidel asuwatele popsidele seadusega võimalus antaks teatava aja jooksul waba lõkkuleppe teel oma wahetordi diendada.

Kui wabatahtlik wahetordade diendamine antud tähtsaja jooksul mitte lorda ei lähe, alles siis oleks tulnud riigivõimul wahete astuda ja popside warustamist eluaseme ja tarwiliku maaga nii korraldada, et Eesti talud, millede puutumatus juba riigi põhiseadusega kui eraomandus kindlustatud, mitte ei tüheldataks, nende majanduslik landejõud mitte ei halwataks ja majandusline terwil mitte ei lõhuta.

Niisugusel teel küsimuse lahendamiseks oleks riigivõimul oma maatagawarade abil kui ka ülesharimata maade ja soode juurevõtmisel palju võimalust läepärast. Muudugi niisugusel korral, kui popsid maad ja eluasete omanduseks tahawad. See oleks ka tulu toonud meie põllumajanduse arenemisele ning haritud põllupinna laiendamisele.

Popside seaduse vastuvõtmine aga käesolewal kuul tähendab: 1) Eesti talumaapidamise eraomanduse tunde ja selle püsimise hõlvamist. 2) Eesti talupidajates kindluse tunde hõlvitamist, et nende maa- ning maapidamine, mis põlisesl nende käes peaks olema Eesti maamajanduse kapitaali aren- damiseks ning maaelanikkudele töövõimaluste muretssemiseks, wõibatte Eesti seadusandlise võimu poolt tergel kael nende käest ära võtta. 3) Eralepingute murdmist seadusandlisel teel ja sellega meie eradiiguse aluste ning põhimõtete tõigutamist. 4) Talupidajates meeleolu tekitamist, et edaspidi oma maa- dele ei juleta enam eluasemeid ühelegi wallalisele isikule anda ja sellega inimeste proletariiseerimist ning maalt ära peletamist alevitesse ja linnadesse, kus isegi tööpuudus walitsemas.

Kindlal arwamisel olles, et wabadikkude ja popside küsimuse lahendamine Eesti talu- pidajate armel, sellel kuul, nagu käesolew seadus ärsitasjades seda käsitab, rahju toob meie põllumajandusele kui ka Eesti so- daniku diguse ning digusliku riigikorra ja

majanduslike püsimise tunde, hääletab riigikogu põllumeeste rühm lõpuhääletamisel selle seaduse vastu. Sellejuures peab aga põllumeeste rühm veel seletama, et tema kogu aeg on võidelnud selle eest ja saab ka edaspidi võitlema, et meie linnamaade rentnikud nende käes olevad maad ja majad võiksid omale omanduseks osta riigimaade asunikkudega ühistel tingimustel. Selleks esitas ka põllumeeste rühm eraldi seaduseelnõu. Kuid riigikogu enamuse lihtsaks selle tagasi ja ühineks endise põllutöeministri A. Keremi seaduseelnõuga, mille järgi linnarentnikkude õiglaste ning põllumajanduslikult tarvilikkude nõuete kätte all nüüd läbi viiakse ka Eesti väitetalupidamise puutumatuks riikumine."

Popsifüsimus välismaades.

Wäliskriitides on popsifohad väga väikesed. See on ka mõistetav, kui meele peame, et popsidenal seal tuntakse töölisklassi, eriti põllutöölisi, kes oma majas elades väljas tööl käivad. Maja juures olevat maad tarvitab pops aia- ja feeduwilja ning kartulite kasvatamisel.

Soomemaal, kus talude maa-ala õige suur, ei anta 1918. a. wäljaantud Kallio seaduse põhjal ühelegi popsile üle 2 ha. maad. Meie taludega võrreldes on aga Soome talud väikesed mõisad, nii on 57,2% taludel maa-ala 50—200 ha., paljudel aga veel suurelt üle selle.

Inglismaal on popsifoha üldsuuruse ülemmäär sama kõrge nagu Soomes, s. o. 2 ha.

Saksamaal on popsifohad (häuslerifohad) alati olnud väikesed. 1917. a. wäljaantud seaduse järgi võib popsifohi koguni pool morgeni, s. o. umbes üks kahesandil tiinu suur olla.

Poolas on talufohad pisikesed ja popsifohad selle tõttu ka väga väikesed. Nende kogusuurus ei tõuse seal üle 0,9 ha.

Summitam on võrrelda Soome parlamendi poolt 1918. a. wäljaantud torparite seadust meie popsiseadusega ja märkida, kui ettemaatlikult Soome rahwaesitus oma põllupidajatega ümber käis ja kui teistsugused alused tema sellele seadusele wõttis. Maaomanikkudel jäi, kuigi neilt osa nende maadest wõrandati, ikkagi tundmus, et nendega ühewääriliselt teiste riigikodanikkudega ümber käidi.

Soomes seaduse põhimõtteks oli maata inimeste maa-soomise rahuldada, eestlähtri riiklikkude maata gawarade armel, wõi sarnaste maade armel, mis põllumajanduslikelt kasutamata seisnud.

Grammade sunniwõõrandamist tarwitati ainult äärmisel juhtumisel, kui teised wõimalused juba kasutatud. Selle juures peeti silmas talu suurus. Kohtade juures alla 200 ha. ei wõetud üldse mitte sunniwõõrandamisi ette.

Soomeseadus loeb üles paljud asjaolud, mis wõõrandamist keelawad: kui maatükk on talu põldude ligidal, mida omanik ise wõib kasutada, tükk, mis kasutatakse omaniku huumides, tööstuse ligidal asunud kohad, metsad oma tarwiduseks, kui maad jatkub ainult omaniku perekonna liikmetele, lugeses kuni 40 ha. igale järehtulijale jne.

Maasaja kohta on Soomeseaduses wäljud nõudmised üles seatud, kui ta maad wõib saada: ta peab põllutööd tundma, ei tohi ennem maa kasutamiseft ära öelnud, wõi endist kohta ära müünud olla jne.

Maa hind on määratud wastawalt kestmisele 5-aasta turuhinnale. Omanikule makstakse hind kogu wälja.

Meie ei saa oma seadust luidagi wõrrelda Soome Raskio seadusega. Juba see, et isegi talu wäiksus ei laitse kohta tükeldamise eest, on meie seaduse juures puuduseks. Soomes talusid alla 200 ha. üldse sunniwõõrandus ei puuduta. 200 hektarilisest kohast wõib ära wõtta ainult kuni 4% s. o. 8 ha. Meil wõib aga juba 20-hektarilisest kohast poppskohti wäljalõikama hakata ja sellest kas 50 wõi enam prots. poppsile anda.

Kohe peale poppsiseaduse wastuwõtmist asus riigilogu põllumeeste rühm seisukohale, et waitides pealt waadata ei saa, kui ajutakse selle aluse — Gesti kodu — lõhkumisele, millel Gesti rahwas siamaani on wõinud püsida ja ka edaspidi püsida suudab. Wõeti wastu otsus, et seaduse wäljakuulutamise laheks kuus seisma tuleb panna, nagu põhiseaduse § 30. seda ette näeb. Seismapanemise nõudmist wõib riigilogule esitada kolmandik riigilogu täiest koosseisust. Põllumeeste rühmal on 24 esitajat, majaomanikkudel 2 ja kristlastel 8 liiget, nii et need kolm rühma koos täpselt selle arwu wälja annawad, mis seaduse wäljakuulutamise seismapanemiseks nõuetaw. Kuid nagu teada, leibus kristlaste hulgas mees, kes isegi oma allkirja andmast keeldus ja Gesti talud tükeldamisele aitab wiia.

Kui aga wähegi tähele panna üldist rahwa meeleolu, mis armurikasles kirjades rühmale wäljendatud, ei saa siin olla kahte armamist: Kodanline Gesti tahab jatkata wõitlemist oma põhimõtete eest, tahab kaitssta ka edaspidi eraomanduse puutumatusse põhimõtet.

Õkseisima Gesti kodu loomise ajalugu ei ole wana. Alles 60—70 aasta eest tehti sellega Lõuna-Gesti ühikluses enam edenenuks lohtades algust, kus ühiklud selgema peaga ettemõtlikud talumehed mõisalt werehinna eest omale „oma maalapikese“ jalge alla lunastasid.

Kas põlwe on selle kodu loomisel tööd tehtud ja waewa nähtud. Ei ole siin hoolitud waewast ja higist, et jeda kodu parandada, teda luua koduks „tulewale Gestile“.

Sellel waewal ja higil on tagajärgi olnud. Wanade talumeesde higi ja waew ei ole olnud asjata: Nende rajatud alusele on wõrjunud uus põlm, kes jeda Gesti kodu wõrjunud wilja saab maitseada. Mitte enam küürus seljaga orjana, waid waba rahwa waba liikmena seisab nüüdne eestlane teiste rahwaste pere liigete hulgas.

Gesti talu, see tõsine Gesti kodu, on selle juure kultuurilise ülesande lorda saatnud, et tema lapsed praegu rahwaste peres nii kaugele on jõudnud.

Kas tohime meie lubada, et see kants nüüd lõhutaiks, häwines see alus, kust ka tulewikus jõudu tahame ammutada?

Ei, jeda ei saa, jeda ei tohi meie lubada. Edasi peab kestma jääma Gesti kodu, edasi peab arenema Gesti talu, et ta ka tulewikus oma õlgatuse alt wälja saata wõiks uusi tüsedaid jõudusid, kes tema iseolemise, tema iseiseiswuse eest seista suudawad ja usaldawad, nagu see hiinamaa lühidus.

Meie maanteede tegemine ja raudteede ehitamine.

Põllumehed ihkawad teoorjusest wabanemist.

M. A. Lontman.

I.

Saawade teede läbi saab meie rahwamajandus wäga suurt lahju, eriti põllumajandus, wastawa armlemise järele kuni üks miljard marka aastas. Selle lahju juure on weel armamata lahjud, mis põhjatutel teedel liikumisabinõud saawad.

Wõrreldes meie maanteesid Lääne-Euroopa riikide maanteedega, ei kannata meie omad armustust wälja. Näiteks Belgias meetafs igal aasta-ajal maanteedel loormaid, mis üle 100

piruda rasked, kuna meil hea tee ajal peab 20-puudalise loor-
maga leppima, j. o. 5 korda vähemaga, kui Belgias.

Teebe parandus ja loorashoid on meil wanast ajast jaadit
ainult põllumeeste kulul sündinud naturaalkohustuseks. See
püüdis ka praegu alles ja ei ole ette näha, millal põllumehed selle
alt wabaneks.

Wene ajal oli endises Liivimaa osas kõik teetegemise kohus-
tus ainult talupoja peal, kuna suurmaapidajad mõisnikud tee
paranduse kohustustest wabad olid. Eestimaa osas olid ka mõi-
samaad teeparanduse kohustuste hulka arvatud.

Wene würsti Krapotkini raamatust selgub, et Rootsi kuningas
Karl XI on 1600. aastatel üksikisjalisema seaduse wälja annud
teetegemise kohta. Selle seaduse püüe oli teeparanduste kohus-
tusi kergendada, mis sel ajal talupoegade (orjade) kanda oli.
Taheti taktistada, et mõisad talupoegadele mitte nii suuri maan-
teede paranduse kohustusi ei määraks. 1692. ja 1708. a. sea-
dustes on ettenähtud, et tarwisminew teeparanduse materjaal
tuleb talwel wälja wedada, et kewadel põllutöö ajal talupojad
sunnitud ei oleks teeparanduse materjaali wedades aega wiitma.

Baltimaade Wene walitsuse alla saamisega kinnitati mõis-
nikkude endised õigused. Urusaadamalt ei mõinud siis ka teepa-
randuse alal mingisuguseid uuendusi tulla, mis teeparanduse
kohustusi oleks kergendanud.

1787. a. andis kindralkuberner Brown käsukirja, milles käs-
tasse teede osade määramisel aluseks võtta hingede arwu, mitte
maa atrade arwu.

1806. a. pandi teetegemise ja loorashoidmise kohustus sea-
duslikult talupoegade peale. Wastutus tee loorashoidmise eest
pandi wallakohtu peale. Sel ajal riigimõim ennast Baltimaa
sisemistesse looradustesse ei seganud. Sellest oli riigil küll, kui
maanteed loorras peetaks; kes seda teeb, ei puutunud asjasse.
Wäga iseloomulikult paistab see ühe Balti kindralkubeneri pa-
run Bahleni seletusest, mis tema 1837. a. sisemiste asjade mi-
nistriale andis, et see olla riigile ükskõik, kes teed teeb, waid pea-
asi olla see, et teed loorras oleks.

Kui senator Manassein Baltimaal remideermas käis, siis
kanti temale ka muu hulgas ette teetegemise raskused ja ebaõig-
lane teede ärajagamine mõisa ja walla wahel.

Würst Krapotkin arwab, et 1905. a. rahutustest talupere-
meeste osawõtmise põhjuselks olnud ka ebaõiglane teetegemise ko-
hustus, mis rängalt talupoegi rõhub. Tema arwates tuleks
teed 3 klassi jagada, kus 1. klassi teed kubermangu kassa kulul
ja II. klassi teed naturaalkohustena tasu eest ära tuleks teha, kuna

III. Klassi teed naturaalkohustena talupoegade teha jääks. Rahjaks ei leidnud see ettepanek valitsuse poolt mitte toetust ja tee kohustus jäi endiseks ja püsib praegu alles.

Remolutsiooni lahtipuhlemisel oli ka üks nõudmine põllumeeste poolt, et teedetegemise korraldus tuleb kiiresti muuta. 1917. aastal pandi Perenski valitsuse ajal ajutine korraldus maksma, mille järgi ka kõik mõisamaad peavad maanteed parandama.

Selmine põllumeeste kongress otsustas ühemeeleliselt, et maanteed parandus naturaalkohustena peab ära lootatama ja teetegemine riigikassa kulul sündima.

Sellest lühiteseft ülemaateft selgub, et teedetegemine on aastafadafid Eestis ainult põllumeeste õladel olnud. Teised rahmaklassid teetegemise kohustusi kannud ei ole. See raske teetegemise kohustus on põllumehe rängalt rõhunud. Sellest raskuseft on ka juba Wene valitsuse võimud aru saanud. Kuid ära lootatud seda ei ole.

Weel rohkem: teetegemise orjus kasvab iga aastaga suuremaks. Liikumine maanteedel kasvab. Tehnilised liikumise abinõud, nagu autod, lõhuvad teefid, mille tõttu teed silma nähtawalt juba iga aastaga halwemaks lähewad.

Uus maanteed seadus, mis II. riigikogule esitati, jättis täies ulatuses endised põhimõtted maksma. Selle seadusega taheti maanteed parandus täielikult naturaalkohustustena lasta põllumeeste peale finnitada. Selles seaduses ei olnud miiskijuguseid kergendusi põllumeestele ette näha, waid tee paranduste nõue oli palju waljem. Teed peawad laiemad olema, paremini parandatud, pealt kumeraks tehtud jne. ja seda kõike pidi põllumees jälle lasta tegema hakkama. Ka kurjad trahwid olid ette nähtud, kui põllumees teed mitte soowitud korras ei peaks parandama.

Oleks tõesti tohtinud loota, et riigikogu omawalitsusekomisjon, kuhu maanteed seadus riigikogu poolt läbiwaatamisele anti, uned põhimõtteid üles seab ja põllumehele osaltki teeparanduse kohustustest wabastab, selle awaliku kohustuse kodanikkude wahel õiglasemalt ära jagab.

Omawalitsuse komisjonis oli lugu hoopis wastupidi. Kõik need parandusettepanekud, mis põllumeeste rühma liikmete poolt tehti, mis senist korda lootada tahisid ja õiglasemat maanteed paranduse wiisi ette nägid, lükati tagasi. Sellega näitafid need rühmad, — rahwaerakonnast algades ja äärmiste sotsialistideni lõpetades, kes oma edumeelsusega alati kiitlewad, — et nad tagurliisemad on, kui endine Wene valitus ja Balti

mõisnikud. Veel enam: taheti ka neid vähesid õiguksi ja hädalisi muutusi, mis seni maanteebe paranduste alal lätte saadud, ära karpida.

Maa mõõrandamise seadusega sai Eesti riit suureks maaomanikuks, muude hulgas omandas ka kõik metsad. Et metsamaa peale olid ka teekohused pandud, siis muudeti see määrus ja anti uus määrus välja, mis riigi metsamaa teeparanduste kohustest vabastas ja tee osad jälle põllumeestel parandada tulid. Ühe omavalitsuse kaebuse peale vabastas riigikohus põllumehed riigimetsa maade eest teetegemise kohustusest, kuid eelpoolnimetatud maanteebe seadusega taheti jälle riigimetsa maa pealt teetegemise kohustus tasuta põllumeeste peale panna. Selle vastu vaidlesid põllumeeste esitajad ägedalt, kuid selleaegne rahwaerakondline põllutööminister A. Kere miiis seadusesse paragrahwi, mis metsamaa peal olevad kohustused põllumeeste peale tahtis panna. Kui siisuliseft jeda uut maanteebe seadusi silmitseda, siis selgub, et see seadus põllumeestele väga suured kohustused kaela meeretaks. Kolmandas paragrahwis määratakse teede laius teede välispinnast, kaldast kaldani, ilma nõlmadeta ja kallasteta, tähendab see pind, millel harilikult rattad weerewad. § 38 järele kuulub § 3. nimetatud pind kruusatamisele. Samas paragrahwis on üles loetud, kuidas tee peab kruusatatud olema, et tee peab kumer olema. I. klassi tee peab kruusaga 8 meetri laiuselt, s.o. ligi 4 silda, II. klassi tee 6 meetrit ja III. klassi tee 4 meetri laiuselt kruusaga, ettekirjutatud kruusa paisuse ja paisusega, kaetud olema. Senise korra juures lepitakse, et I. klassi teed 1½ sülla laiuselt kruusatatud peamad olema. Uue seaduse järele pidi jeda ligi kolm korda laiemalt tehtama. Et tarwilikku tee kumerust lätte saada, selleks tuleks siis tee lespaila kruusa loormloorma kõrwale panna. Edasi oli seaduses ette nähtud, et I. klassi teedel tuleb tee kõrwale vähemalt 8 sülla laiune riba wabaks jätta. Edasi § 38. wiimane lõige kõneleb sellest, et kui teede sillutamiseks kruusa saadawal ei ole, tuleb sillutada kiwiprügiga. Teame, et niisuguseid kohustusi põllumehel praeguste maksimate teetegemise seadustega täita ei olnud. Uue seadusega taheti ka põllumehi kiwa lõhkuma panna. Tähendab, kõike kofku wõttes taheti põllumeeste teetegemise raskesti alles jätta ja ei mitte ainult alles jätta, waid neid raskesti kohustusi tuntawalt tõsta.

Riigikogu põllumeeste rühm waidles riigikogus ägedalt selle korra seaduse vastu. Mii suuri raskesti ja kohustusi põllumeeste peale panna ei tohi. Teoorjus on kaotatud, siis ei tohi põllumeestele teoorjust peale panna. Toodi riigikogus wastaste poolt ette, et põllumehi ei saawat sellepärast naturalkohustest

wabastada, sest riigikassal puudub raha, millega maanteed parandada. Siin ei ole sõna tõsisemas mõttes mitte rahapuudus süüdi, vaid tahtmise puudus on süüdi. Kui tahetakse kogu hoida, siis leidub küll raha 7,7 miljardilise riigi eelarve juures, et I. ja II. klassi maanteed riigikassa kulusi ära teha. Riigi eelarves leidub summasid, mida tuntawalt kärpida võib. Kuigi teed riigikassalt uusi kulusid nõuaks, siiski ei tohi see meid heidutada, sest ega põllumees üksi teed ei tarwita, vaid seda tarwitab iga wabariigi kodanik, nii linnas kui maal. Siis on ka loomulik, et iga wabariigi kodanik teetegemise heaks peab maksusid maksma.

Riigikogu põllumeeste rühma pealekäämist ja asjalikka põhjendusi tähele pannes lükkas riigikogu seaduse-eelnõu tagasi.

Nii siis kestab wana iganenud seaduse põhjal tegemise teoorjus edasi. Millal põllumehele sellest teetegemise teoorjusest wabanemad, oleneb sellest, missugune III. riigikogu oma koosseisus walitakse. Põllumehele peaks seda terawalt filmas pidama ja omale rohkem esitajaid walimise teel riigikogusse saatma, mis põllumeestele wastutõetawa maanteede-tegemise seaduse andmist võimaldaks.

II.

Testi riik ei või oma raudteewõrgu tihedusega mitte kiidelda. Raudteesid on Testis mõrblemisi wähe. Reid tuleks kiire korras ehitama hakata, sest ilma raudteeta ei edene meie põllumajandus.

Raudteede tähtsusest on ülemaa igal pool aru saanud. Otse palawiku taoline wõitlus on üksteise maafondade ja linnade wahel käimas, et aga üksteise wõidu raudteed saada. Kolmas üleriikline põllumeeste kongress wõttis wastu otsuse, kus tarwilituks tunnustati, et esimeses järjekorras tuleks Rapla = Wirtsu raudtee ehitada, põhjendusega, et Saaremaa lehel mitu tuhat minut ühendust ei ole, kui hobusega Saaremaalt Risti raudtee jaama, kuhu maad mööda kuni 150 wersta on.

Ka Lääne maakond kannatab raudtee puuduse all. Lääne maakonna põllumehele, kes oma põllusaadusi hobusega Tallinna turule peab tooma, läheb põllusaaduste turuletoimetamine wähest rohkem maksma, kui kauba eest saab. Saare ja Lääne maakonna põllumehe lehmusest tuleb just wäga palju halwa ühenduse arwele kirjutada. Ei saa omale ette kujutada, kui põllumees peab üle nädala aega ära wiitma selleks, et ühte reisu Tallinnas täia, — et seal põllumajandus õitsewal järjel saaks olla.

Peab ütleva, et Rapla = Wirtsu raudtee ehitusküsimus on Saare ja Lääne maakonna põllumeeste eluküsimus.

Riigilogu poolt määrati 1925. a. eelarve korras 44 miljoni marka uute raudteede ehitamiseks. Selleaegne sotsialistline teedeminister R. Birma seletas eelarve komisjonis, et tema ei tarwita nimetatud summat mitte ilma jellekohase seaduseta ära, waid see 44 miljoni marka tuleb selleks eelarwesse illes wõtta, kui riigilogu poolt raudtee ehitamise seadus wastu wõetakse, siis lohe tödga wõib algada.

Eelarwe komisjon ja riigilogu pidas teedeministri R. Birma ettepaneku põhjendatult ja määras 44 miljoni marka krediiti, — eeldusega, et sellele raudtee ehitamise seadus järgneb.

Umbes jamal ajal wõeti ka riigi majandusnõukogus uute raudteede ehitamise küsimus arutusele. Peab ütleva, et need riigimajanduse nõukogu koosolekud, kus uute raudteede ehitamise küsimust arutati, wäga ergpoolikud olid. Esimees J. Tõnisson andis ainult nendele sõna, kes Lelle-Pärnu raudtee ehituse lasteks tõnelesid; kes mõnda teist raudteed soowitas, sellest wõeti sõna ära. Tarwitati lubatud ja lubamata abinõud selleks, et aga Lelle-Pärnu raudtee esimeses järjekorras ehitusele tuleks ja raudtee läbi Pärnu linna metstade läheks.

Et Lääne ja Saare maakonna esitajad riigi majandusnõukogus ei saanud Rapla-Wirtsu raudteed, — juhataja Tõnissoni erapoolikuse tõttu — kaitseda, siis jeda rohkem hakati Lääne- ja Saaremaal wastamaid andmeid koguma, et kui raudtee ehitamise seadus riigikogusse tuleb, siis wõiks Lääne ja Saare maakonna riigilogu liikmed need materjaalid riigikogus ette tuua, mis küllalt kaaluwad oleks olnud, et Rapla-Wirtsu raudteed esimeses järjekorras oleks ehitama hakatud.

Seda kartes hakati Lelle-Pärnu raudtee ehitamist riigi majandusnõukogus läbifuruma. 13. juulil 1925. aastal wõeti riigi majandusnõukogus otsus wastu, et esimeses järjekorras tuleb Pärnu-Lelle raudtee ehitada.

Siin juures peab tähendama, et riigi majandusnõukogul ei ole mitte seadusandlist wõimmu ja otsust, mis riigi majandusnõukogu teeb, wõiks wabariigi walitsus kui informatsiooniteatuse küsimuse kohta hinnata — kuidas teatub lihtfond, kes majandusnõukogus esitatud, teatub asja peale waatab.

Kuid selleaegne teedeminister R. Birma hakkas neid täide saatma.

Weel enam, Lelle-Pärnu raudtee kohta ei olnud kofku seatud majanduslikku kawa, kuidas raudtee enese ära tasub, ei ole ka praegu weel jellekohast kawa kofku seatud, kuid ehitatakse raudteed.

Raudtee ehitatakse Pärnu linna metstadest ja rabadest läbi, fõrmale jättes meie paremat ja kultuurilisemat maanurka Wänd-

rat ja Torit. Põllumajanduslikelt seisukohalt waadates ei ole sellest raudteest mitte kasu, seda võib ainult metša wäljameo-
raudteeks nimetada.

Rapla-Wirtsu raudtee kohta on majandusline loma kogu seatud, mis näitab, et see raudtee võib aastas üle 40 miljoni ülejääki anda, mis ennaft enne kümme aastat täielikult ära ta-
saks. Need tõsiarjad ja kindel majandusline alus jäetakse tä-
helpanemata.

Peale Rapla-Wirtsu raudtee on meil veel teisi maanurki, fuhu hädasti waja on raudteed ehitada, näiteks Wiljandi-Walga-
Tõrwa, Türi-Põltsamaa-Jõgewa. Need raudteed on palju ots-
tarbekohasemad ja tasuwamad Velle-Pärnu raudteest.

Geistis ei ole raudtee asi mitte põrmugi edasi nihkunud. Raudteel walitseb heesama bürokratism, mis siin mitukümme aastat tagasigi oli. Raudtee sõiduplaanide koguiseadmisel ei arwestata mitte meie põllumajandusega, waid ainult linnadega. Meil näib nii olewat, et inimesed on raudtee tarwis, aga mitte raudtee inimeste tarwis. Teede alal on kolmandal riigifogul wäga palju tööd tarwis teha. Maanteede seadus peab põllu-
mehele teoorjusest wabastama, põlumees peab oma eest wõitle-
ma ja ei tohi mitte orjaks lauem edasi jääda. Raudtee ehitus-
loma ja seadused peawad riigifogus otsustatama, kus põlluma-
janduslikud huiwid peawad esimeses järjekorras kaitsitud olema. Sina, põlumees, oled Eesti riigi alusmüür, riigi eluhuiwi nõuab seda, et sina ise ennaft walitised. sellest read loomale, et lõpulikku wõitu kätte saada.

Teise riigifogu maksupoliitika.

Põlumeeste maksukoorem märkja kaswanud.

RII. M. Saarman.

Maksude üldine suurenemine.

Riigifogu põlumeeste rühmal on olnud alaliseks juhtnööbriks tema tegewuse juures need otsused, mis ülemaalised põlumeeste kongressid wastu wõtnud.

Ei ole huiwitujeta jälgida, kui palju rühm on suutnud 2. riigifogu teistel läbiwita ja teostada neid otsust ja nõudeid, mida 3. üleriikiline põlumeeste kongress maksude ja riigimajanduse asjus wastu wõtnud.

Realistaudset pisu riigi tulude ja kulude tänamuse ja endiste aastate eelarvetele heites ja neid üksteisega võrreldes märkame, et riigi kulude summa järjekindlalt aast-aastalt tõuseb, riigi väljaminekud kasvavad. Muudugi tuleb siis ka allikaid otsida, millest neid suurenevaid kulusid katta.

Riigi kulud on olnud (milj. Eesti markades):

1922. aastal	5.517,2
1923. "	6.794,0
1924. "	7.235,5
1925. "	8.762,0

Viimane summa esialgsete kokkuvõtete järele. Nagu eelpool toodud arvudest selgub, on riigi kulud 1922. a. algades iga aastaga umbes miljardi võrra kasvanud. Kui lugu selles tempos edasi läheb, ei ole raske ette kujutada, kuhu meie lõpuks välja jõuame.

Riigi valitsus ja rahvaesitus üldalati räägib kokkuvõtmisest, loosseisude kokkutõmbamisest ja muust, mille abil riigi väljaminekud väheneks, — ei mõju need kõned ja katsed aga siiski kuigi palju selleks, et riigi kulud tõepoolest väheneks, vaid otse selle vastu. Ei ole ka imeks panna, et see nõnda sünnib. Rahvaesitus mõtab järjekindlalt ja ühesuguse hooga vastu uusi seadusi, mis riigikassalt uusi väljaminekuid nõuavad ja seal ei suuda siis need väikesed kärpimised, mis kulude summade juures siin-seal teha, pea mingit mõju selleks avaldada, et riigikassa väljaminekud ka üldiselt väheneks.

Riigikassa kohus on otsida allikaid, millest suurenevate kulude katteks summajätk ammutada. Need allikad on aga igale kodanikule tuttavad: suurendatakse otsekoheste maksude ja kergitatakse laudseid maksu, s. o. töstetatakse kaupade tollisid ja aktsiisi. Nii ühel kui teisel kujul tulevad aga nõutavad summad siiski kodanikkude taskust.

Maksustamise juures pisut peatades märgin lühidalt, millel waatelojal selle küsimuse juures üks kui teine rühm on seisnud.

Tähtsama osa riigi heaks mõetavate otsekoheste maksude hulgas esitab

Tulumaks.

Ühegi teise maksu üle ei ole maksumaksjate seas, eriti põllupidajate hulgas, niipalju nurinat ja pahameelt kuulda olnud, kui tulumaksu üle. See ongi ka üsna arusaadav, jest kuna see maks p o h i m o t t e l i k u l t küll olema peaks üks õiglasematest, kuna

ta ju lasuma peats ühtlase l t kõigi kodanikkude peal, armes-
tades nende maksujõudu ja sissetuleku suurust, — on asi siiski
hoopis teine.

Tulumaksu õiglane jagamine kodanikkude peale on keeruline
ja raske protsess, eriti sel põhjusel, et kodanikud tulu küllalt täp-
selt ei saa kindlaks määrata. Eriti raske on ta aga äramäärata
põllupidamises, kuna suuremal osal põllupidajatel puudub kindel
ja vähegi korralik raamatupidamine, rääkimata sellest, et raa-
matupidamine ka kõiki neid nõudeid täidaks, mida maksuinspek-
torid tulu määramisel nõuavad.

Raamatupidamise puudumisel ei tea põllumees siis isegi, kas
ta ettemõtte temale aasta jooksul kasu või kahju annud, ammugi
ei saa ta seda maksustamise korral täpselt kindlaks teha. Põl-
lupidajatele määratakse sellepärast tulu-
maks huupi, mille juures maksukomisjonid ennast sagedasti
hoopis muudest asjaoludest juhtida lasewad.

Et sarnast huupi tulude määramist parandada, on põllupida-
jate tulu aluseks nõndanimetatud keskmised normid
wõetud.

3. üleriikline põllumeeste kongress mõttis põllupidajate mak-
sustamise asjus wastu järgmised otsused:

1) et tulunormide määramisel neid võimalikult läh-
hendada tuleks põllupidamiste üfjaste tegelikkudele tu-
ludele, tulumaksu aluseks mõttes põllumajapidamise üfjuse
maksurublad, adraajandikud või remisjoni rublad;

2) et uudismaa tulu 10 aastat maksust wabastatud oleks;

3) et põllupidaja põllumajapidamise tulu wäljaarwamisel
majapidamise kulud arwestataks;

4) et asunikkude tulu kuni 25 % vähem määrataks, kui wa-
nematel põllupidajatel;

5) et ühispiimatalitused igasuguste maksudest wabad oleks.

Neist nõueteist on suutnud põllumeeste rühm 2. riigikogus
suure osa teostada. Ühispiimatalitused on nüüd täitsa wabas-
tatud tulumaksust (§ 2—8), uute põllumeeste tulunormid alan-
datakse 25 % mörra (§ 41), põllupidaja tulu wäljaarwamisel
arwestatakse majapidamise kulud, mille juures tähtis märkida
seaduse täiendus, et finniswaradest tulusaamise kindlustamise ja
hoidmise kuludeks loetakse ka majapidamise hoonete korrashoi-
mise kulud (§ 11. — Täht. 1).

Kahjuks ei suutnud rühm mitte tagasi hoida tööerakon-
laste Underkoppi, Kulleja Kaarna tulumaksu
muudatuse seadust, mis nad Strandman-Akli

malitsusele esitasid ja mis selle poolehoidul ja toetusel, pahematit-
wa pealerõhumisel läbi wiidi ja mis põllupidajatele õige tunda-
walt maksukoormat tõstab. Nagu enamasti alati, läks tööbera-
fond ühes rahwaerakonnaga ja sõtsidega ka siin jälle wälja
ametnikkude ja palgasajate seisukohast, püüdes seadusemuutmi-
tega selle klassi seisukorda parandada. Selle juures wee-
retati aga see turgitus, mis ametnikkude klassi tulumaksu läbi
nüüd abi saab, mitmetordiselt põllupidajate oladele.

Seaduse eelnõu aruandja ja faitsja, töö-
erakondlane J. Zimmermann, seletas sel korral, kui
seadus 14. novembril 1924. a. riigikogus esimesel lugemisel oli,
lausja, et tulumaksu seaduse muudatuse järeldufel (§ 21: elatis-
miinimum tõsteti endise 20.000—30.000 mk. pealt kuni 90.000
marga peale; palgaliste tulust arwatakse maha 20 % ja see ei läi
maksu alla) tulumaksu alt ebaspidi wabaneb
kuni 60 % maksjatest. Ja nõnda olla ka see õige.

Tööberakonna meeste seletuse järgi tasutakse riigikassale koo-
tus, mis maksjate arwulise wähenemise põh-
jal mõõdapääsematu, sellega, et järelejää-
nub maksjad maksutariifi tõstmise läbi enam
maksma sunnitaakse, kui senini. Endise tariifi
järgi nõuti kodanikult tulu pealt järgmisel määral maksu.:

1 —	50.000 mk. pealt	1½ %
50.000 —	100.000 "	3 %
100.000 —	200.000 "	4½ %
200.000 —	300.000 "	6 %
300.000 —	400.000 "	7½ % ine.

Tööberakondlaste ettepanemisel turgitati maksumäärad järgmi-
selt:

1 —	100.000 mk. pealt	5 %
100.000 —	200.000 "	6 %
200.000 —	300.000 "	8 %
300.000 —	400.000 "	10 % ine.

Niue maksumäärade tagajärjes on, et eesftätt põllupidajatekt
mõetaw tulumaks ilbiselt 1925. a. järsult tõusnud on, kuigi tulu-
normid needsamad on, mis 1924. a. Ei saa siiski nimetamata
jätta, et põllupidajate tulumaksu tõusmisele tuntawalt kaasa on
aidanud rahwaerakondlise riigivanema Jaaksoni aegu maksma
pendud määruš, mille alusel põllupidaja tulule 60.000—100.000
marka ligi lubatakse lisada juhusel, kui peremees oma majapida-
mises tööb juhib wõi tegelikult kaasa aitab, s. o. umbes sama

äär, mis ametnikkude palgatuulust maksu alt vabastatakse, on põllupidajale „kaastöö“ arvel ligi lisatud.

Kui järsult tulumaksud maal tõusnud on, näitab lühikalt järgmine tabel. Maksusid tuli järele:

	1924. a.	1925. a.
linnades	262.752.051 m.	268.051.700 m.
valdades	78.794.484 "	123.650.835 "
alevites	12.227.120 "	17.304.260 "

Maksuamatsjate hulk sellewastu aga wähenes tuntawalt, nagu järgmisest tabelist näeme. Maksuamatsjaid oli:

	1924. a.	1925. a.
linnades	81.003 is.	30.454 is.
valdades	115.282 "	65.060 "
alevites	9.925 "	4.451 "

Waldades maksis tulumaksuamatsja 1924. a. läbistiftu 684 arsa tulumaksu, 1925. a. aga 1810 mt., j. o. tulumaks tõusis 1925. a. eelmise aastaga võrreldes 265 %.

Kui riigikogus põllumeeste rühma liikmed Tonkman ja kirsik tähelepanu sellele asjaolule juhtisid, et tariifide, samuti elatistmiinimumi tõstmise tagajärjel küll suur osa kodanikkudest tulumaksust vabastatakse, kuid maks juba rängemalt selle kodaniku peale lasub, kellel finniwarabest mingisugune tulu on. Sarnaselt ebaõiglase maksude jaotamise tagajärjeks oleks peale muu see, et põllupidajad, kes endi tulu kindlalt näidata ei saa, sunnatakse tulumaksu maksma tulude pealt, mida nad tegelikult saad ei ole.

Tööberafondlase Zimmermanni meelest ei wõõrmat aga Tonkmani j. t. wäited selles küsimuses mingit tähelepanu: riigil olla wäljaandekud ja nende katmiseks olla tarwis leida sisetulekuid. Pidades ju maksu mõtma sealt, kust juba mõtta on...

Saaremaa sotf. A. Jõeäär aitas keskrühmasid muudugi aja põllumeesterühma tõneleajaid haugutada: miks nad seaduse wastu räägivad. See olla ju neile nüüd väga soodne. Sellest wabanewat nendest ju 75 % tulumaksu alt (sotf. Johanson: „ja lähewad hoolokande alla.“). See wiimane osa, 25 %, mõistat ka weel tulumaksust wabaneda, kui nad abiellumad ja paarist muretsewad, mille läbi nende tulumaksust waba elatistmiinimum tõuseb. Sest keskmise talu tulusumma ei olewat ju kuigi suur, ega tõuswat üle 100.000 mt.

Nii mõetigi siis tulumaksu seaduses teatavast muudatusest ja pahempoolsete rühmade poolt vastu. Kui põllumehed nüüd tulumaksu tõusmise üle kaaluvad, siis teadku nad, kellele nad selle tänu ütlema peavad.

Üldiselt on tulumaks Võuna-Cesti valdades 1925. a. tõus 3½ korda ja Põhja-Cestis 2½ korda võrreldes 1924. a. tulumaksu summaga. Kui uue tulumaksu seaduse raksetest tagajärjedest põllumeeste suhtes põllumeeste häälelاندجاس „Kajal“ jutati, arvas tööerakonna häälelاندجاس „Baba Maa“ oma numbris 1925 heaks selle üle veel hirmutada: valdades olla loondatud meie rahva jõukuse aluspeal, ja sinna olla annud oma tööjõu 72% loogu elanikkude armust, ta juuta aga ainult 30,1 prots. tulumaksu üldsummast sellegi juures ägamat „Kaja“ juhifirja haledasti...

Läinud aasta lõpul käis põllumeeste saatkond rahaminister Seppa pool tulumaksu asjas rääkimas ja esitas märgufirja, milles tähelepanu sellele juhiti, kui raskesti lõtkinud tulumaks põllupidajaid rõhub ja tõsiselt kaaluda tuleks, kas ei tuleks kehtimise lunorme eeloleva maksuaasta kohta käesoleva aasta tulumaksu pealt põllumajanduses alandada. Tingimata aga tuleks lootada määrus, mis lubab põllupidajate peale panna kaasa arvel suured tulu summad. Praegune wabariigi walitsus peab põllumeeste rühma õigustatud nõudmisi.

Kiitumata waranduse maks.

Kiitlik korraldus saab püsida ainult selle läbi, et riigi wärsusel õigus on kodanikkudele mitmesugused kohustused riigi peale panna. Üldiselt on wälja kujunenud waade, et kodanikke mitte ühetasa riigi kulude ei pea kandma, waid oma taranduse ja tulude juuruse kohaselt. Maapidajad on wäga wanast ajast saadik olnud tähtsamateks riigi maksu maksjateks ja nad on selleks jäänud siiani, waatamata sellele et wäheford maa ja linna wahel wiimasel ajal wäga järskult muutunud on ja et mitte enam maa rikkuste lojujaks ei ole, waid need linnadesse on kuhjunud.

Maapidajad ei ütle kunagi end lahti riigi kulude kandmisest, kuid nõuavad, et maksud ja kohustused õiglaselt oleks jaotatud maa ja linna wahel.

Praegusel korral puudub aga see õiglane alus kohuste ja maks-
e määramisel maal asuwate liikumata waranduste waldajate
kes. Nii on nende peal lajumas siamaani wana seodaal-
t pärit

naturaal-kohustus.

On tuttav tõde, et suurema osa põllupidaja maksudest sünni-
ad naturaal-orjused: teedetegemine, sunnimeod, küüdikohus-
d jne. Neid maksusid ei mõeta armesse ei tulu- ega muude
hude määramisel, waid leitakse nagu enesest mõistetawaks, et
lupidaja teed korras peab hoidma, sillad parandama,
ja tarwilikku materiaali juure wadama, küüdikorrad kaima jne.
nane waade on aga täitsa ülekohune, et maapidaja suuremat
ustust sunnitakse kandma, kui teisi kodanikkude lihtisid. Ei ole
tane waade ka otstarbekohajuse ega riiklikult seisukohalt õige,
a ta maapidamist, kui ka meie riigi alust nõrgendab ja tema
tastab.

Kuid kahjuks on meie seadusandluses siamaani walitsenud
wadele soodne wool, mis takistanud seadusi anda maale ja
umajandusele tarwilikus sähis. See tuli eriti terawal kujul
siis, kui riigikogu päewakorral oli maanteede seadus ja sel
eal esile tõsteti naturaalkohustuse ära kaotamise küsimus. Seal
algaanud keskrühmade, töö- ja rahwaerakonna esitajad oma
enulisi waateid põllupidajate suhtes, waid nõudsid, et natu-
alkohustused endiselt lajuma jääks põllupidajate õladele.

Kui tarwis on leida riigi- wõi omawalitsuste tiühjade kasjade
mijeks tuluwalikaid, siis jõuawad keskrühmad ühes sotsialisti-
a üldalati ühe allika juure, see on

liikumata waranduse maks.

See maks on alataja tõusnud ja praegugi ei ole waihinud
led, mis selle tõstmist soowitawad. Ei ole ununenud Jaaksoni
isteeriumi armamine, mille rahaminister L. Sepp 12. mär-
1925. a. riigikogu rahaasjanduse komisjonile ette kandis:
umakssu seaduse muutmise tagajärjel wä-
newat riigitulud ja seda tulla nüüd teisel
l, nimelt finniswarade tõrgema maksusta-
le läbi siisse wõtta. Tõõstust uute maksudega
rmata ei wõimat, küll aga maal olewaid
nisswarasid. Põllupidajate maksufoorem ei
newat selle maksu tõstmise läbi weel sugugi

liiga raskest, kuna isik maksud toffu wõet
wast ainult 3—3% põllumajanduse üldtu
wälja tegemat. („Raja“ nr. 277 — 1925.) Unneks ei
nub see waade siiski mitte põllumeeste rühma liigete kindla
turwaiblamise tagajärjel läbi ja liikumata waranduse maks
tõstmata.

Küll aga tõrgendati liikumata waranduse maksu 1924. a.
omawalitsuste heaks 5 ml. puhtalasu rbl. ja 13 ml. abra
diku pealt.

Ka siin näitabid põllumeeste rühma esitajad, et ras
tegade pärast põllupidamisi uute maksude
koormata wõimata on ja et nad jeda wälja
tannata, küll olla aga wõimalik senini wõ
wat liikumata waranduse maksu teisiti ja
des omawalitsuste eelarwoid tasakaalu w

Kuid teisel arwamisel olid rahwa- ja tööerakondlased ja

Rahwaerakondlane Viigand, kes wiimasel ajal ka
meeste huwidest“ püüab rääkida, seletas aga tol korral (13.
nll), et liikumata waranduse maksu küll tõ
wõiwat, sest ta ei olla mitte liiga suur
tut sinna weel 25% juure panna, siit
tähenawat see midagi.

Liikumata waranduse omanikud pidawat oma koormat
jemata kandma ja kui keegi jeda teha ei taha, see wõiwat ju
toha maha müüa....

Umbes jeda sama rääkis ka tööerakondl
Juhkam, kuna Saaremaa sotisi Kärneri arwa
tema kodupaigas iga talumees hea meel
walmis olewat 600—700 ml. endisele mak
lijaks maksma.

Teerakit oli, et põllumehe maksu tõstmise wastu üheski
rühm ei toetanud, isegi asunikud mitte ja see
wäerinna poolt läbi wiibi.

Siin juures ei saa nimetamata jätta ka ühte maksu, mis
oma põhimõtte poolest küll olema kodaniku maks om
litsuse heaks, kuid siiski wälja kujunenud uueks tulu- wõ
mata waranduse maksuks põllupidajatele, s. o. nõnda nim
tud isikumaks. Põhiseaduse § 6 järgi peawad küll
kodanikud olema ühesõiguslised, kuid isikumaks lubab isikuid
liigitada wiide liiki ja esimesele liigile m
rata wiis korda tõrgemad maksud, kui
masele. Seda liigitamise õigust on siis ka paljud wallad

tanud ja pahempoolsete soovude mõjul walla elanikud mübe
ti jaganud ja igale liigile isesuuruse isikumahtu määranud, kus
liigi kodanikud tuhat ja poolteist peavad maksma, viimase liigi
danikud ainult paar kolmsada m. Ka selle isearaliku maksu
t mõlgnemad põllupidajad tänu rahwa- ja tööerakondlastele,
selle sõjadel põllumeeste häälte vastu aitajid läbi wiia.

Kolmandas riigikogus ootab põllupidajaid veel üks uus ja
st kõige kardetavam maksuieadus, millega sõjalisest rühm
a liideri E. Johansoniga läbi põllumehe tahab õnneetada, i. o.
nda nimetatud „töölise palga alamäär
adus.“

Nimetatud ieadus oleks uus hoolikande-
adus, mis põllupidajaid sunnib töölisele
le põhimõtte järele maksima. Tööli-
saatub palga edaspidi, kui see ieadus maksima hakkab, mitte
le järgi, kui palju nende teenistus ja töö väärt on, vaid kui
ku nad ära tarvitavad. Nii peaks Johansoniga kalkulatsioonide
ele praegusel korral töölise kuu palg olema 10.727 m. 33 penni.
Johanson ei ole oma eelarves unustanud ühtegi asja, nii on
na ka tulud pekulappimisel, saunas käimisel, habemeajami-
s jne. mõetud. Põllupidajad, kes palga-alamäär ieaduse
udeid ei täida, langevad kurja karistuse alla. Neile on ette
htud suured rahatrahvid ja vangistuse karistus.

Kui jarnane ieaduse väärtus kolmandas riigikogus töepoolsest
bi peaks minema, ei ole kahtlust tema hävitavate tagajärgede
hta. Ka sunnib põllupidajad edaspidi loobuma töölise palga-
sest põllutööle ja põllud jäävad jõe. Kuid vast soovivad
a pahempoolsed ja nende toetajad leikriühmad. Siis saadub
d ju näidata, et talud oma maad otstarbekohaselt ei kasuta ja
asub nende täielikule jagamisele.

Ukseisemad, õitsevad Eesti talud hävinevad. Ei ole raske ette
jutada ka Eesti riigi tulevikku ja saatust, kui tema alus ja põh
ingus.

Sellepärast peaks küll iga riiklikult ja rahvuslikult mõtlew
danik eelolevatel valimistel selle üle järele mõtlema, kelle kä-
se ta lähemas tulevikus oma maa ja rahva saatuse tahab anda.

Vast tuleb ta siin meele Schweitzi talurahvasekretäri prof.
Lauri tähelepanu mõtteid ja peab nad järges: „Iga rah-
as, kes leikwast süüsiliselt ja moraalselt
rweis ja leikma tahab jääda, peab oma ürg-
maates humides hoolitsema, et tugew talu-
hwaiki ja armurikas maaelanikkude pere

olemas oleks, kui allikas, kust teistele rah-
vustidele ja kogu linna kultuurile alati
märsket jõudu ja verd juure moolaks."

Et seda seisukohta saavutada ja alalhoida, on iga aru-
riigi kodanik kohustatud kaitsma ja hoidma põllumajandus-
viisi, — kõige pealt aga põllumees, tema perekond ja tema
mad kaastöölised ise.

Sotsiaalseadusandlus olgu koostöös rahva jõufullega.

RII. E. Mägi.

1. Mis on sotsiaalseadused.

Ühiskondliste vahetordade korraldamiseks on iga riik
teatanud liiki seadusi, mida kutsutakse sotsiaalseadusteks.

Sotsiaalseadused olgu talistuseks, et nõrgemaid ühiskon-
dlikke ei mälja ei kurnataks, et võimaldada neile tööd ja
enda hoolt viletsusse sattunud ühiskonna liikete eest.

2. Miks on vaja sarnaseid seadusi.

Tarvidus sarnaste seaduste järele tekib kapitalistlikes riik-
s, kus ühiskond jaguneb rikkasteks ja vaesteks. Kapitaal-
vab ja kes rikas, see on vägem. Sellepärast võivad ühiskon-
dlike kättesse kapitaal koondunud, minna mälja nõrgematele
kohtu tegemise peale.

Selle ärahoidmiseks pannakse maksma seadused, mis õi-
tavad nõrgemate toetuse saamist nendelt, kelle kasuks nad
töötanud.

Maades, kus puudub kapitaali koondus, ja varandused ühiskon-
dlike liikmete vahel ühtlasemalt jaotatud, puuduvad laia-
mad klassivahed ja tarvidus laiaulatusliste ühiskondliste
seaduste maksmapanekuks.

3. Ühiskondliste vahetordade laheneda.

Ühiskondlike vahetordade võivad laheneda ja parane-
da kogu rahva elujärje paranemisega. Rahva elujärje para-
mine ei sünni aga ühiskonna liikmete juures ühes-

t, sest mõned ühiskonna liikmed on andekamad ja hoolksamad teised. Hooljad ning andekad jõuavad ka ennem majanduslikule jõukusele. Mida rohkem avaldab ühiskond ühiskonna meete juures hool ning töötähe, seda rutemini jõuab kogukond majanduslikelt kindlale alusele. On aga ühiskond, mis majanduslikelt jõukas, siis suudetakse ka pakkuda kindlustust igemaisele ühiskonna liikmetele.

4. Majandusline jõukus.

Meie rahempoolsed erakonnad ei pööra mingisugust tähelepanu riigi majanduslike seisukorra peale sotsiaalseadusandluse juures; see võib olla komistuskiviks meie riigile edaspidisel arengil. Meie riigi majandusline seisukord ei ole aga heilgav, sõda, mille pidime läbitegema enne oma täieliku iseseisvuse saavutamist, nõudis kulutusi ja nõrgestas rahva majanduslikku jõudu. Seda võime parandada ainult püsiva töo abil. Meie tegutsi töösaamutusi hinnatakse 30 miljardi mk. peale, Daa-riigi põllutöö saamutusi 200 miljardi mk. peale aastas. Daa-riik elatab põllutööst 2 korda rohkem inimesi kui meil, kuid kui ligi arvata muu tööstuse saamutused, siis näeme, et daanlaste inimese kohta neli korda rohkem saadusi valmistavad kui meil. Samuti suudavad Saksa ja Ameerika töölised palju rohkem valmistada meie omadest. Töösaamutuste suurendamiseks saaks aidanud väga suurel määral töö mehhaniseerimine, mis võimalik riiklises riikides.

5. Töökaitse.

Meil nõuavad need, kes nimetavad end wäse rahva kaitsjaks, et sotsiaalseadused sama laialt maksma pandaks, Lääne-Euroopa riikides. Kuid töösaamutused, mida Lääne-Euroopas täite saadakse, jätavad nad kahesilma wahel; wäse asjaolu peale peaks meie aga iseäranis rõhku panema. Ei tähtis aeg töö juures, waid tööhulk, mida ühe ajaühiku wäljara tehakse. Taju töö eest peaks olema selle tööhulga eest, mis tööline ära teinud, mitte aja eest, misjagu jooksul see on. Meil mõeldakse ka tähtsust wäse, et see kurnawat töötajast liialt ära, kuid kurnamine on wõrdne mitte ajale, waid tööhulgale. Meie rahempoolsed ning keskerakonnad nõuavad hõlmaselt tööpäewa, kusjuures ka palga alammäär 10.700 kindlaks määratakse, ilma et töösaamutusi selle juures ar-

meestatats. Põllutööliste tööaeg olgu talvel 6 ja suve
tundi, kuna tähelepanemata jäetakse, et põllutöös jarnased
määramised seadusandlisel teel pole eluga kokkukõlas. Põl-
juures on mõjumas looduslikud tingimused, nagu ilm ja m-
mis talistavad tunniaegadest kinnipidamast.

Meil peetakse põllupidajaid kapitalistideks, kuna põllum-
on see rahvafiht, kes praegu kõige rohkem tööd ära teeb,
töölisele ka kõige lähemal seisab. Kapitaliste ega kapitali-
jarnaset kujuk, millega töölisti kollitatakse, pole meil ülbje-
mas. Küll oleks vaja kapitaali, et muretseda masinaid ja
ning abinõusid, mis võimaldaks kergemini suuremaid töö-
jib korda saata. Samuti peaks õpetama oskust, hoolt ning
töö vastu. Nende paremuste kättesaamisega on mõim-
kõige ennem tööliste majanduslik seisukorda kindlustada.

6. Hoolekanne.

Teine liit sotsiaalseadusi on hoolekandeseadused.

Ahistkonna liikmeid, kes hoolekannet vajavad, tuleks ja-
sakte liiki.

Esiteks inimesed, kes mõne ajutise pahe kaudu sattunud
letsuksesse, nagu loobusõnnetused, maranduseta suid tööm-
istku haiguse korral, tööta olekul.

Teiseks, kui inimene on jäänud täitja töövõimetuks,
kunagi ei suuda ise enese eest hoolitsema hakata: inwast-
töövõime laotanud maranduseta isikud, parandamata ha-
põdemad isikud, kurikaldumusega lapsed.

Kultuur nõuab, et meie hoolealuste eest hoolt kannaks,
jelle kohta käivate seaduste andmisel peab ikka jälle rehkend-
rahwa jõukusega. Seadus ei tohi lubada hoolealustele nii
äraelamise võimalust, et see mõiks olla meelitajaks hooleal-
saamisele, mis hävitaks ühtlasi tahte ise oma seiskumise
lustada.

Hoolekanne on vabatahtlik, kus tobanisub ise leda teoste
ja sunduslik, kus seda riigivõim korraldab. Loomulikult
vabatahtlik hoolekande teostus, kuid selle korral on laial-
ka maad mõtnud sunduslik hoolekande korraldus, mida teo-
takse tahte viisi. Esimene, kus riik seadusega sunnib inimesi
oma tulewikku kindlustama, ja teine, kus sunnitakse tööand-
riiki ehl omavalitsust hoolekannet teostama. Viimane ho-
kande teostamise mõis läheb kõige kulukamaks ja mõib to-
hingeeld peale hõlmasti mõjuda. Siin on teine isik hooleka-

ja hooletannet tarvitaja on paigutatud eesõigustatud seisukohale. 1925. aasta kehtel vastuvõetud hooletande seadus paneb kohustuse riigi ning omavalitsuse peale ja annab laialdased võimalused hooletajale saamiseks. Walla, maakonna ning linna omavalitsused peavad ülemalpidama haigemajad, maestemajad, nõdrameelsete warjupaigad, lastekodud, sumefoloniid, jamuti peab võimaldama arstiabi puudustkannatawale emadele sünnituse puhul, peab oma hooletande alla wõtma wäljaspool abielu sündinud lapsed, neid katma, toitma ja koolitama, ja palju muid sarnaseid kohustusi, mida hooletande seadus riigi- ning omavalitsusasutustele peale paneb. See kõik nõuab miljardideks ulatawaid summasid. Praegu on juba riigi kulus töö- ja hooletandeministeeriumil üle 400 miljoni; omavalitsuse kulus umbes 180 miljoni mk. aastas. Hooletanne selle seaduse järele tuleb küll teostusele alles kümne aasta jooksul (mida korda läks läbi mitu põlvkondade rühma pealekäimisel; pahempoolsed nõudsid otsekohest läbiwiimist). Paremini oleks hea hooletanne kitzamas ulatuses, kui laiaulatusline, mida ei suudeta teostada.

7. Kinnitus õnnetusjuhtude vastu.

Kinnituse mõte on: ühiskondade õnnetusohjude ärajagamise paljude wahel ehk ajajooksul wäikeste majade näol tagawara koguda õnnetuste korral.

Kinnitus jaguneb kas wabatahtlikuks või sunduslikuks. Wabatahtlik kinnitus sünnib inimese enese kulus, harwa toetab seda ka riik. Sunduslik kinnitus on sarnane, kus teatud liigil kodenik, näitaks töölisel, tehakse kohuseks end kinnitada. Kinnituskasid pannakse tööliste enese, kuid ka tööandja ja riigi peale; wiimast kinnituswiisi tarwitatakse wäljaarenenud tööstus- ja kapitalistlikes maades. Wähem kapitalistlikel maal on läbiwiidaw kinnitus kinnitatama kulus. Kuna wäikeste tööliiskulgaga maades, kus käsitöö ja omaette töötamine wõrdlemisi suuremale hulga ühiskonda liigetest peatoidust pakub, tuleb kinnitust wäga juure ettemaatusega juurutada. Ei ole õigustatud seisukord, kui tööliisked, keda 10% kogu riigi rahwaarwust, riigi kulus kinnitatakse (meil 13%), kuna käsitöölisi 20% on, keda keegi ei mõtle kinnitada.

Meie pahempoolsed erakonnad tahawad sotsiaalsete kinnitusseaduste andmisel ühe sammuga kõige laugemale minna. Tööliisked ja teenijad peawad nende nõuetel kinnitatud olema: haiguste, õnnetuste, tööpuuduse j.n.e. vastu. Kinnituskulus peab kandma: ettemõtja, tööandja ehk riik. Kontroll, kinnituse kor-

rahaldamine ja rahade käsutamine peab olema finnitatavate käes. See asjaolu on tekitanud riigifogus palju waelusid. Põllumeeste rühm riigifogus on asunud seisukohale, et haigekassa walitsus peab moodustatama sissemaajudele wastawas wahelorras. Meie praeguse korra juures ei kasutata ka haigekassa rahasid mitte otstarbekohaselt.

Sonnetusjuhusste wastu finnitus on maksma pandud ettemõtja kulul. Wähemad ettemõtjad on selle läbi ijaaranis raskesse seisukorda seatud.

Tööta olefu wastu finnitamine meie praegustes oludes on waeuvalt läbiwiidam, ehk kui see sünnib, siis ühe kodanikkude kihil kulul teise kihil kasuks. Kõne alla mõib tulla meil ainult wabatahtliku finnituse põhimõte, nagu see Daanis on läbi wiidud.

Wanade tööliste pensjoni seadus näeb ette riigiasutustes teenijatele wanaduses pensjoni (abiraha). Ametnikkude kohta on jarnane pensjoni seadus juba warem maksma pandud.

8. Mitmesugused sotsiaalseadused.

Peale eelpoolnimetatud sotsiaalseaduste on terve rida teisi weel, nagu: ühiskondlik terwishoiu korraldamine, kus üht ja teist juba ära tehtud, kuid palju weel ees sejab.

Siis mitmed jarnased seadused, mis võimaldavad ühel kodanikkude kihil kätte saada mitmesuguseid paremusi, nagu üüri seadus, mille eesmärk oli võimaldada inimestele peawarju joodja hinnaga rahutul ajal. Kuid praegu on see seadus oma otstarbe ammugi kaotanud ja muutunud majaomanikkudele pahedigusslikeks seaduseks.

Sarnasena osutub ka hiljuti wastu mõetud „poppi seadus“, kus eraomanduse põhimõtet eitatakse ja ühele osale kodanikkudest pakutakse teiste armel paremusi.

9. Raskumõte.

Nagu selgub, on sotsiaalseadusandlus üks osa kogu seadusandlijest tööst. Selle liigi seaduste juures pörfamad ka näilikult tööliste ja tööandjate ilmawaated kõige rohkem wastamisi. Need wastolud on seletatavad sellega, et ei arwestata mitte nende asjaoludega, millistest rahwa ja riigi hea käekäik oleneb. Wähempoolsed erakonnad kujutawad ette meie riigikorda teoreetiliselt ja ei rehkenda sellega, kuidas jarnast seisukorda võimalik saawutada. Et rahwa ja riigi elujärg paremaks muutuks, sel-

leis on waja tööd ja veel lored tööd. Minult otsustatohase majanduselu juhtimise ning wiia töö laudu, millest kõik kodanikkude lihid osa peawad wõtma, juudame töusta õitswale järjele ja siis juudame ka kõrwalbada kõik ühiskondlised pahed, mis seni wõimata. Ühiskondliski mahetordi lahendamate seaduste andmise juures ei tohi lubada, et seaduse kätte all riikutaks inimeste töötahet eht awatletaks neid kõlblijele langemisele, patkudes seadusega selleks soodustusi. Meie eluküsimuseks on majandusline kindlus; seda peame püüdma tööga, kuid ka seadus- tega, mis wõimaldawat selle kiiremat kättejaamist.

Maapanga seaduse kait riigikogus.

Riigikogu abiesimees A. Jürman.

Riigikogu põllumeeste rühma tähtsaks ülesandeks oli maapanga seaduse läbiwiimine riigikogus.

Maapanga laudu awaneks wõimalus põllumeestele pitaajalist ja odawamaprotjendilist laenu saada, mille järele otse kisen- dam nõue põllumajanduses on, kuna harilikude pankade kõrge- protjendiline laen, mis tihti kuni 18% ulatab, põllumajanduses otse häwitaw on. Wabariigi walitus wõttis maapanga seaduse eelnõu wäljatöötamise ja riigikogule esitamise enda peale. Esimene maapanga seaduse eelnõu esitati wabariigi walituse poolt 4. nov. 1922. aastal esimesele riigikogule. Riigiwanemaks sel ajal oli R. Pats. Esitatud seaduse eelnõu järele oli maapant erapant, mis wastastikku wastutuse alusel töötaks, nagu suu- rem osa maapantafid wälismaal. Maapanka oleks juhtinud lae- nusaajad põllumehed endi poolt walitud wolinikkude kogu, nõu- kogu ja juhatusse laudu.

Juhatusesse oleks wabariigi walitus nimetanud enda poolt juhatusse esimehe ja tema asetäitja, kuna kolm juhatusliiget oleks laenujaajate wolinikkudekogu walinud.

Tähenдах, esimese esitatud eelnõu järele pidi maapant põl- lumeeste endi pant olema, mitte aga riigipant. Esimene riigi- kogu andis maapanga seaduse rahaasjanduse komisjoni läbi- vaatamiseks. Rahaasjanduse komisjon andis seaduseelnõu lä- biwaatamiseks alamkomisjoni. Alamkomisjon pidas mõned koosolekud, kus küsimust üldiselt arutati. Seal selgus, et põllu- meeste rühm ütsi oma esitaja A. Jürmani laudu maapanga sea- duse eelnõu kiiret wastuwõtmist nõudis, kuna teised rühmad kas

küsimust veel kaalunud ei olnud ehk esitatud seaduseelnõu vastu olid. Nõnda jäi maapanga seadus alamkomisjoni seisuga.

Esimene riigikogu läis rahvahääletamise tagajärjel pea laiali ja maapanga asutamise seadus jäi vastu võtmata.

Teine riigikogu astus kottu.

Mabariigi valitsus esitas uuesti maapanga asutamise seaduseelnõu teisele riigikogule samal lujul, kui oli esitanud esimesele riigikogule. Seaduseelnõu anti riigikogu poolt endiselt läbi vaatamiseks jällegi rahaasjanduse komisjoni ja sealt miinistri poolt selleks moodustatud alamkomisjoni.

Maapanga alamkomisjoni esimeheks ja ühtlasi seaduse aruandjaks valiti töberakondlane J. Kuff. Aruandja ülesandeks jäi seaduse eelnõu kohta seisukoha võtta. Aruandja J. Kuff arvamise järele, mida ta komisjonis ette kandis, ei võivat maapanga otsekohe mitte ellu kutsuda, kuna enne tulla rahareform läbi viia, panga pantfirjadele turg leida ja wanade hüpoteekide küsimus lahendada. Alles peale nende küsimuste otsustamist ja lahendamist võits maapanga seadus vastuvõtmist leida.

Põllumeeste rühma esitaja ettepanek, ajuda otsekohe maapanga seaduseelnõu läbi vaatamisele ja vastuvõtmisele, kuna aruandja poolt ülestõstetud küsimusi võits maapanga seaduse vastuvõtmise ajal ja ka pärast lahendada, ei leidnud seelord alamkomisjoni enamuse poolehoidu.

Maapanga seaduse eelnõu saabeti komisjoni poolt valitsusele tagasi aruandja poolt ülestõstetud küsimuste kohta seisukoha võtmiseks. Valitsuselt tuli pea vastus, kus teatati, et valitsus endiselt esitatud maapanga seaduse otsekohest vastuvõtmist toetab. Vaatamata valitsuse seisukoha peale, ei asunud alamkomisjon seaduse eelnõu arutamisele.

Maapanga seadus seisis komisjonis nagu mahamaetuna kuude viisi, ilma et oleks teda arutatud. Seisukorda tuli pööre, kui senine maapanga seaduse aruandja ja alamkomisjoni esimees komisjonist lahkus ja tema asemele komisjon seadusele uue aruandja valis. Maapanga seaduse uueks aruandjaks valiti põllumeeste rühma esitaja M. Jürman, kes eelnõu otsekohe läbi vaatamisele võttis. Töö edenes kiirelt. Seaduse eelnõu võeti esimesel lugemisel vastu ja asuti otsekohe teisele lugemisele. Seal tuli aga komisjoni tööse ootamata uus takistus. Nimelt oli mabariigi valitsus, kes maapanga seaduse riigikogule esitas, ametist lahkunud ja uue valitsuse uus rahaminister D. Strandman nõudis novembrikuus 1924. a. maapanga seaduse komisjonilt valitsusele tagasi seisukoha võtmiseks. Kui maapanga

seadus valitsuselt uuesti komisjoni tagasi tuli, siis oli temas rahaministri poolt suured muudatused ette võetud. Põllumeeste vastastiku vastutuse alusel töötavast maapangast oli tehtud puhtriiklik maapank, mida valitseb ja juhib valitsuse poolt nimetatud nõukogu ja juhatus, mitte enam laenukaajate põllumeeste poolt valitud nõukogu ja juhatus.

Komisjon asub uue maapanga seaduse läbivaatamisele, kuid seal tulid 1. detsembri sündmused ja sellele järgnen uus valitus, mis asja täiguse järele peatuse ja pöördetöö, kuna uue valitsuse uus rahaminister L. Sepp seaduse eelnõu komisjonist endale läbivaatamiseks tagasi nõudis. Mais 1925. a. jõuab maapanga seadus valitsuselt uuesti komisjoni tagasi, seelord ümbertöötatult täieliku põhikirja näol, kuid siiski riigi maapangana, mitte põllumeeste enda pangana, nagu see põllumeeste soov oli. See oli siis juba kolmas eelnõu ja kolmas kuu, mida mahariigi valitsused maapanga seadusele olid annud. Komisjon asus jällegi ajavittmata eelnõu läbivaatamisele ja seelord juba õnnelikumalt.

Lõpuks ometi esitab rahanduse komisjon jaanuaris 1926. a. „Eesti maapanga põhikirja“ riigikogule vastuvõtmiseks. Esitatud põhikirja järele on maapank riiklik pank, kuna põllumeeste rühma esitaja katseb alamkomisjonis maapanga põhikirja nõnda muuta, et pank vastastikuse vastutuse alusel töötavaks põllumeeste endi pangaks jääks, mitte ühegi teise rühma esitaja poolt toetust ei leidnud. Minult panga nõukogu kohta sai paranduse läbi viia, mille järele laenukaajad põllumehed neli oma esitajat nõukogusse võivad valida. Põllumeeste rühmal tuli leppida maapanga seadusega ja tema poolt hääletada ka tema praegusel kujul, kuna parem on vastu võtta pool muna, kui ühegi koor. Maapanga seaduse vastuvõtmisega pannakse alus pangale, kust võimalus arvaneb põllumeestele piisavalt ja odavaprottsendilist laenu võlja anda.

Kui maapanga seaduse eelnõu riigikogus arutamisele tuli, siis katsus sotsialist J. Jans kõik teha, et seaduse eelnõu mitte vastuvõtmist ei leiaks.

Tema ettepanek, anda maapanga seaduse eelnõu uuesti komisjoni tagasi, ei leidnud õnnets riigikogu enamuse poolehoidu, sest selle ettepaneku vastuvõtmisega oleks maapank selle riigikogu ajaks maha maetud, kuna uus riigikogu ei oleks saanud juba puhast tehnilistel põhjustel maapanga seadust nii ruttu läbi vaadata, siis oleks aastad jällegi möödunud, enne kui maapank ellu oleks kutsutud. Esimese ettepaneku läbikukkumise järele katsus siis Jans kõik teha, et maapanga vastuvõtmist viitvi-

tada ja taktistada. Selleks lankis ta ette enda poolt mingisuguse
aktiাপাংগা eeskujul loflu seatud maapanga põhikirja, mis ko-
missjonis ühtki häält poolt ei saanud, siis tõstis ta kvoorumi
kõsimuse üles ja lõpetas seega riigikogu koosoleku, et mitte ma-
panga põhikirja ei saaks vastu võtta. Kõik jots Janssi katted
taktistada maapanga vastuvõtmist jäid asjatuks, kuna riigikogu
enamus siiski maapanga vastuvõtmise poolt oli.

Vebruarikuu 19. päeval 1926. a. võeti maapanga seadus
riigikogu poolt kolmandal lugemisel lõpuliikult vastu. Seega
oli maapanga seaduse eelnõu riigikogus arutamise all seisnud
kolm aastat ja neli kuud. Selle aja kestel on teda kolm korda
wabariigi valitsuste poolt ümber töötatud.

Lõputuju andis maapanga seadusele riigikogu rahaasjanduse
alamkomisjon, võttes vastu nii mitmedki muudatused ja pa-
randused esitatud põllumeeste rühma liikme poolt, mis pan-
rohkem laenukaajatele põllumeestele lähendab, kuid kahjuks ei
läinud korda parandusi täiel määral ja täies ulatuses läbi viia.
Nõnda tuleb praeguse maapanga seaduse peale vaadata kui ko-
kuleppe seaduse eelnõu peale enamusrühmade vahel.

Maatamata kõigi puuduste peale, mis maapanga seadusel
on, tuleb selle vastuvõtmist riigikogus siiski terwitada ja üheks
tähtsamaks sündmuseks pidada, kuna nüüd alus on rajatud ma-
hüpoteekarpangal, kust välja andma hakatakse pikaajalist ja
odavamaprotsendilist laenuid meie põllumajanduse arendami-
seks ja tõstmiseks.

Soomida jääb, et wabariigi valitsus nüüd kiirel korral
maapanga elluviimise määrused väljatöötaks ja maksma pa-
naks, et maapank juba lähemal ajal oma tegewust võiks alus-
tada.

Mis õigustab põllumehe oma eraõnnona poliitilisest elust osa võtma?

Mitte kihihuwid, waid ilmawaade.

Art. J. Sünerson.

Põllumeestele tehtaw etteheide.

Õesti põllumeeste poliitilise liikumise tekkimisest kuni täna-
päevani kordub halwafspanew etteheide, et see liikumine olemat
põllumehe kutse osaliste kitsa kihihumi kaitseks ellu kutsutud. Oma-
tasulised ainelised kihihuwid ei peaks õigustama kodanikka poliit-

tilisteks mõjuvõimusteks, vaid poliitilisi samme juhtigu ühiskonna ja riikliku huvid. Riikihuvide läbirõhumine toob ühiskonnale ja riiklikule terwilule kahju ning on jeege riigivastane nähtus.

Sarnaste väidetega esinewad meil erakondade tegelased, kes oma erakonda ainuõndjakstegewaks terwele Eesti rahwale peawad ja kes arwawad oma erakonna usutunnistusega kõigi kodanikkude nõudeid rahuloldawalt täita wõiwat. Nad ütlewad endid riiklikul alusel asumat ja kogu ühiskonna huwide walmel seisawat, kus iga kodanik oma huwidele õiglast kaitset wõimwat leida. Selle juures jääwad nad wõlgu wastuse küsimise peale, kuidas nad lahendamad wastupidiste huwide kohtupõrked.

Teised tegelased jälle ei eita otsekohe põllumeeste poliitilist püüdeid, waid kõnelewad ainult sellest, et põllumeeste poliitilised põhimõtted tulewat wälja arendada ja laiendada awaraks essemaks, mis wõimaldaks kõigil kodanlise ilmawaatega kodanikludel põllumeestega ühises poliitilises erakonnas tegutsemise. Sellega tunnistawad nemadki kaudselt wastuwõimatust põllumeeste poliitilised waated ja seisukohad.

Nii hästi ühte kui teist liiki etteheidete tegijatel on oma tagamõtted, mis põllumeeste poliitilise liikumise wastu käiwad. Riikihuvides ja riikliku mõtlemiswiisi puudumises süüdistajad näeks heameelega, et põllumeeste kutse liikmed nende erakondadesse astuks ning nende juhtisid poliitilise wõimu tipule tõstaks, et saaks walitjeda ja isikliku huwisid rahuldada üldhuwide silbi all. Põllumeeste põhimõtete „awaramale alusele“ seadjad aga on mehed, kes tahawad põllumeeste erakonda tungides oma wäikse-armulise seljataguse jüdamewõimisid põllumeeste heakskiitmisel ja toetusel teostada.

Kas on see etteheide õigustatud?

Kui põllumeeste liikumist kitjas riikihuvide tagaajamises süüdistatakse, siis on enam kui õigustatud põllumeeste küsimine, millega sarnaseid ettehteid põhjendatakse? Kuna see liikumine on põllumeeste algatatud ja suurem hulk poolehoidjatest on tegelikud põllumehed, siis kannab ta õigustatult põllumeeste nime. Loomulik, et põllumeeste poliitiline liikumine ka isikuliselt põllumehele on. Kuid see ei tähenda mitte, et ta ainult tehnilist ja majanduslist laadi huwisid peaks puudutama, hädakorral ka kultuurilisi ja sotsiaalseid küsimusi põllumehe kutseosaliste aineliste asjade seisukohalt wälja minnes käsutama.

Teiseks ei ole ka põllumeeste liikumise põhimõtteid tegelikult nõnda väljendatud ega teostatud, et selle põhjal mõiks kindlasti ehitajade tagaajamisest kõneleda.

Waid palju enam on põllumeeste poliitilise liikumise süüdistamine tööriistade teadlik pahurpidi tööriistade ja mõistlusmõtte mõistlike nõrgendamiseks, kui mitte täielikuks kõrvaldamiseks.

Põllumeeste põhimõtted on elust arenenud.

Põllumehe poliitilised põhimõtted väljendavad tema ilma-vaadet. Nendes avaldab põllumees oma väljakujunenud seisukohti mitte ainult majandusliste, vaid ka kõigi inimsoo suurte kõlblike, usuliste ja ühiskondlike küsimuste kohta. Põllumeeste erakond on teadlik kõigist poliitilise erakonna kõrgematestki ülesannetest ja kohustest, tal on oma seisukoht kõigi avaliku elu ning inimliku olemise nähtuste asjus.

Põllumehed on oma elusihid seadnud ja ilmavaate arendanud mitte ülesöö, vaid pikka aastasabade jooksul, mil neil maht on olnud mõelda ja tähele panna ning oma tööspidamisi täiendada ja õiendada tegeliku elu nähtuste waral. Sellepärast on need ka täiesti elulised. Jooksem elu loob omalt poolt uusi olufordi, mis järjelt hindamist leiawad, nõnda et nende wahetord põllumeeste eluwaadetega selgitatakse.

Sel kombel elust wälja kaswanud tööspidamised sisalduwad ka põllumeeste põhimõtetes, millele põllumeeste poliitiline liikumine rajatud. Need on Eesti põllumeeste pere waimurikkamad liikmed, kes endid koondanud sadadesse põllumeestekogudesse, kes igakuks aastast aastasse kümneid kordasid koos käinud oma poliitilisi püüdeid selgitamas ja väljendamas, kelle esitajad samu püüdeid on kannud maakondade ja üleriiklistele põllumeeste kongressidele, kus need hulkade poolt üldist tunnustamist leidnud. Sarnasel kombel põlluharija rahwa tegelikust elust väljakaswanud elutarkus on põllumeeste poliitilise erakonna eeslawa aluseks kõige oma ilmawaateliku täielikkuse ning mitmetesibusega. See on järjekindlam ja rohkem kottukõlastatud eluga, kui mingi sugune teoreetiliselt walmistatud poliitiline lawa, mis mõib teha ühiku inimese ajudes.

Põllumeeste põhimõtted on rahwa enamusel püüdes.

Kui juttu on Eesti põllumeeste poliitilistest põhimõtetest, siis ei mõi mitte arwesse mõmata jätta seda erilist tähtsust, mis põllumehele on Eesti rahwa elus.

Alles mõned aastakümned tagasi oli Eesti rahvas peale väheste erandite talupoja-rahvas, jee on tegelikud põllumehed. Põllumeeste eluvaated ja töeäspidamised olid terwe rahwa töeäspidamised. Kuid praegugi leiab ligi kolmveerandit meie rahvast oma äleäspidamise otjeteel põllutööst ja põllumehe aated on meie rahwa enamuse aated.

Kui naerumääriline jee on, kui teegi rahwa enamuse põhi-mõtteid nimetab kildkonna ja kitja kihihumi väljenduseks! Ei jaagi selle kõrwal olemas olla mingisugust muud eeskawa, mis jaats wastaw olla weel suuremale osale meie rahvast, kui meie rahwa pea elukutse poolt ajaloo testel väljaarendatud eeskawa. Kes muud võimalikuts peab, ei wõta asja tõijelt, waid rehkendab ainult arusaamatutega.

Kuigi wiimaste aastakümnete jookjul on Eestis teffinud lin-nalaste ja tööstustööliste kiht, ihegi wäikearmuline harilaste pere, siis on need kihid kõik wäikesed, kui neid wõrrelba põllu-meestega. Eesti rahwa ürgomaste waimu- ja hingeomaduste landja, arendaja ja väljendaja on põllumees, kes meie waimlist ning majanduslist kultuuri äles peab ja edasi wiib, kellest ka meie poliitiline elu oma iheiseiswuse ning ilme on saanud. Sel-lele rahwa enamusele kihihumide poliitikat ette heita on juur-jõgebus.

Põllumehe kutse on rahwa kodanlike arenemise alus.

Peale armulise älekaalu kõigi teiste kutsete kõrwal on põllu-mehe kutjel jee eriline wäärtus, et ka rahwa waimliste ja kõlb-liste hingeomaduste hälliks ning taimelawaks on, kus need rahwa landejõud teffiwad, kosuwad, kangeks kasvawad ja endid kõige täielikumalt maäma panewad.

Maaelu rahu ja waiksus, kosutaw töö ning tihe kottupuntu-mine loodusega, kui ka põllumehe juur kaidurwus perekondlikuts eluks kõlbustawad põllupidamises tehalijselt, waimlikelt ja kõlb-likelt terwete inimeste äleäskawatamist. Põllumehe kodus jääb tafakaal inimese wajaduste ja nende rahuldamiswõimaluste wahel kõige püstitamalt testma, ihihiskondlikes wastolud ei lähe terawusteni, wqlitseb kosutaw rahu. Sarnases rahulikuts kes-kuses põllumehe perekonnas kannab head wilja kasvatus töö ja noorjoo kõlbliku arendamise püäle. Põllumehe kodu annab noo-rele inimesele kätte abinõud iheiseiswaks elamiseks tööötuse näol, ta annab kaasa juhtnõõrid teiste inimestega kooselamiseks kind-late elireeglite näol ning tubli tahtejõu enesewalitsemisses. Sel-lepärast peab ka põllumehe perekond iga riikliku kujunduse alg-

raukejeks jääma, kui riik inimlikku seltskonda ülespoole peab viima.

Põllumehe perekond on ka vabaduse kätli. Talu on perekomehe ja perenaise riik, mida nad oma vabal tahtmisel võivad valitseda, nagu südametunnistus ja hea komme nõuavad, kus ka järestulew sugu wanemate elutargal juhtimisel õpib iseiseisvalt õiget elurada kaima. Ja seefugused iseiseiswad taluinimesed, kes harjunud on igapäevases elus oma parema isikliku äratundmise järele talitama, ei saa sallida survet avalikus eluski, nad on juba loomu poolest vabaduse, rahwa iseiswuse ning enesemääramise poolkajad ning kaitsjad.

Edasi on põllumees alalisel olemõtmises kogukondlikust, koguduse ja seltsielust, mis on rahwavalitjuse algastmed ning avaliku elu eelkoolid. Omavalitjuslik kogukonna- ja seltsielu on mõjuwam kool kodaniku wooruste, nagu ühistunde, ohwimeeljuse, wastutustunde ning avaliku kasu taganõudmise õppimiseks. Kogukonna- ja seltsitegelane maal töötab oma naabrite kõwa kõlblise kontrolli all ja see awalik arwamine, mis põhjeneb igatülgjete isiklikkude omaduste hindamisel, kaswatab tublid kodanikke, kelle kandejõud on juurelatustlik.

Meie wanemad awalikud tegelased on tihti wäljendanud arwamist, et Eesti riik, õigemini kodanik, on tekinud ja tugewaks kaswanud meie wallaomawalitjuses ning hästi arenenud põllumeeste seltsides. Suba see tõendab tähtjust, mis põllumeeste kutjel kui kodaniku kaswatawal ja riiki loowal jõul Eestis on. Kodutunne ja isamaa-armastus on kõige tugewam ka põllumeeste juures, sest et põllumees alaliselt kodumaa pinda harib ja see tema omanduseks on. See kõrge tunne ei lasi inimest muuta ülearu omakasupüübjaks, waid sunnib arwestama ligimestega, kelle wastu tuleb üles näidata kaastundmust, kellel on eluõigust. Isamaa armastus sunnib põllumeest ühiskondlikule tegutsemisele ning riigikorra kaitsese, et omale seda armastatud isamaad jäädawalt kindlustada põlwest põlwe. Ei leidu üheski teises kutjes nii palju kõlblisi jõude, mis kodaniku sunnib awaliku elu igatülgjelt arendama ja riikliku korra eest oma olemist kaalu peale panema, kui põllumehe kutjes. See kutse on kõige mõjusam kodanikukaswataja tegur.

Selles walguses paistab meile ü l l e ü l e k o h t u n a etteheide, nagu tähendaks põllumeeste poliitika kitsaste sihihumide kaitsjet, mille all awalikud riigi ja ühiskonna humid mõits kannatada. Sest põllumees ise ongi meie ühiskondliku korralduse ja riigi algtegur.

Põllumeeste vaimlised ja rahvuskultuurilised huvid.

Oles tihedasti seotud ühiskonna arenemise ja riikliku iselomise mõttega, ei saa põllumeeste kutsel osalisi teisiti toimetada, kui peavad selged seisukohad võtma kõigis avaliku elu küsimustes ja põllumeeste poliitilised põhimõtted peavad ulatama oma laiusse ja sügavusse poolest vähemalt sama kaugemale, kui nende poliitiliste rühmituste eeskavad, kes endid riikliste huvide malmel kiidavad olevat. Nõnda näeme ka, et põllumehed vaimliste nõuete rahuldamisel ja rahvuskultuuri arendamisel ei asu eitamale seisukohale, kuigi need alad eriti põllumeeste kihiliselt otsekoheksid ainelisi kasjusid ei tõata, vaid küll suuri kulusid nõuavad.

Põllumehed tunnevad koolide tarvidust, et kodanikkude hinge harida, iseloomu kasvatada, vaimlist edu saavutada ja majanduslikult järke kaudselt tõsta. Nad tunnevad ka kirjanduse ja kunsti kasvatavat ning harivat mõju kodanikkude tundeelu peenendamise vajadust omapärase rahvusliku kultuuri arendamise ja sellest osasaamise läbi. Südametunnistuse vabadus on wabale põllumehele kõrgem väärtus, millepärast ta tähepanelik on kirjuelu korraldamise ja uuelu arenemise võimaldamise vastu, ning ei jää ka hingeliste küsimuste ning inimese elu kõrgemate sihtide asjus ükskõikseks pealtvaatajaks.

Põllumeeste huvi teiste kutsete vastu.

Mõttetu ja koguni ebaloogiline oleks väidata, nagu tahaks põllumehed oma kitsaid kihiluvisid taga ajades teisi rahvakihtisid mälja kurnata või koguni ära hävitada, nagu poliitilised vastased mahest väitavad.

On arusaadav, et põllumehed põllutööle kui meie rahva kõige tähtsamale ja põhitööle väärikult tähepanu ning hindamist nõuavad. Meie majanduslikest produktioonist langeb ju vähemast neliviiendikku põllumajanduse peale, kuna vähemalt kolmviiendikku kogu rahvast otseselt ja alaliselt põllumajanduses tegemuses on. Põllumajanduse eest hoolitsemine on seega suurelt osalt juba ühtlasi rahvamajanduse eest hoolitsemine, aga ei mitte mingisugune kildkonna huvide teenimine.

Kuid põllumees vajab ka rohkel määral teiste tööalade kaastööd: temale läheb tarvis igasuguseid käsitöölisi, tööstureid ja mabrikuid, kes talle valmistaks kõiksuguseid riistu ja masinaid. Mitte halvata ega hävitada käsitööd ning tööstust, vaid neid

ajutada, heale järjele tõsta ja häid töötingimusi pakkuda on põllumeeste siht, et saavutada häid ja odavaid wabrikusaadusi.

Samuti ei ole põllumees ka mitte linnade ja alewite lõhkuja ega hävitaja. Nagu põllumajandus ise käsitöö ja tööstussaaduste ostja ning tarvitaja on, niisama vajab ta põllumajandussaadustele tarvitajaid ja turgusid. Sarnasteks põllusaaduste tarvitajateks on need elanikkude kihid, kes ise maad ei hari ega tarja ei pea, see on linnalased. Põllumehe seisukohalt on parem, kui linnad on hästi arenenud ja nende käsi hästi käib, nõnda et nad head turgu pakuvad ning kõrget hinda põllusaadustest maksta võivad.

Kaubandus on põllumehele vajalik kui tarvilikkude ainete ja asjade kättemuretsja; kaubanduse abil täidetakse ülesandeid, mida meie oma käsitöö ja tööstus ei jaksa korda saata. Kaubandus täidab osalt ka linnade kui turukohtade ülesandeid ja otsib meie põllumajanduse saadustele, mida oma linnad ning alewid ei jõua ära tarvitada, paremaid turgusid. Sellepärast ei saa ka kaubandusele raskete tingimuste valmistamine põllumeeste poliitika eesmärgiks olla.

Põllumees ei ole ühistõime ega woenulik ka tööliste kutse wastu, sest põllumees ise vajab põllumajanduses palju osavaid ja heatahtlikke laastöölisi; samuti läheb neid tarwis käsitöös, veel enam tööstuses, kuid ka kaubanduses. Kuna põllumees ise meie rahwa hulgas kõige suurem töötegija on, siis oskab ta tööd kõrgelt hinnata, samuti ka selle tegijat ning tunnistab, et töö on palja väärt, kuna hea pall ka paremat tööd võimaldab teha.

Nõnda ei leia meie ühtki produktiivset kutset, mida põllumees peaks tagasiwõtma või madalalt hindama, kui see meie ühiskonnale mõiks tulus olla. Teiselt poolt aga näeme ka, et põllumehe enese kutselehed huwid nõuavad nende edendamist ja arendamist, et põllumeeste ja teiste kutsete huvides walitseb suur koostöla ja põllumeeste awalikud põlised on tulustad fogu riigile.

Põllumees, riik ja riigikaitse, seadus ning kohus.

Oleme juba maabelnud, et põllumehe kutse erilist kohane on kodanikkude lastwatamiseks ning otsusele jõudnud, et põllumehe kodu on riigi häll. Seesti põllumehel on Eesti rahwariigi loomisel erilised teened ja kindlasti mõime ütelda, et kui põllumehed ei oleks meie riiki loonud, siis seda ei olekski. Sellepärast tõlab eriti põllumehe kõrwale jõudjusega juurutamisena, kui teegi

ütleb enesel riikliku mõlemisviisi ja riigihuvide sõdame peal olewat, kuna seda põllumeestel mitte ei olemat.

Põllutöö on töö, mis rahu ja lorda vajab arenemiseks ja kosumiseks, mis vajab kodanikkude mahetorbade õiguste ja lohuste kindlat arvamääramist ja nende katvalindlat täitmist. Sellepärast on põllumehed huvitatud riigist kui õiguse maksmapanereast, korraldajast, seaduseandjast ja seaduste täitmise järele valinajast ning lohtumõistjast.

Kuna põllumehe filmis riik on korra looja ja õiguse teostaja, nõnda et töö areneda ja miljakaas olla mõiks, ning igaüks oma töö milja eksitamataalt mõiks makseda, siis ei ole temal kunagi mõtet riikliku mõimu väljaspoole oma naabrite tülitamiseks tarmitada. Teiselt poolt aga peab ta tarmilikult oma riiki väliste pealetungijate eest kindlasti ja wiimse võimaluseni kaitsta. Sellest seisukohalt hindab põllumeeste poliitika meie riigikaitset. Ka selles ei saa põllumeestele ette heita liihuvijid, see on meie kogu riigi ja rahwa hui, samuti kui heanaabrilikkude mahetorbade loomise ja alalhoidmise püüded kõigi teiste riikidega, mis põllumeeste välispoliitika tuumaks.

Avalik hooletanne.

Põllumehe kodus ei tunta rikast ega kehwa. Igaüks, nit noor kui wana, terve kui wigane, täidawad majapidamises oma jõukohaseid ülesandeid ja saawad sealt ühewäärilist ülespidamist tähtist hui haurani. On aastad paremad ja lõikus rikkalikum, siis on kõigil kodakondsjetel lahendam elada; ifalbusaegabel tuleb kõigil kitsamalt läbi ajada. Noorusest nõdruseste ja wanadusest wäetikeste eest kannawad aga kõik kodakondsjed hoolt ja aitawad neid nende toimetustes ning tarmete täitmisel.

Kui mõõrsilt tuleb talusse abiotsija, siis antakse temalegi toitu, ihukatet ja peawarju ning moona koju kaasa, muud polegi põllumehe majapidamisest wõtta.

See on põllumehe perekonnas wälja kujunenud hooletanne, mis on tekkinud tegelikkudest wajuadustest ja võimalustest ilma mingisuguse wälise mõju ja jurweta. Sama walmisolek hooletande korraldamiseks wäetite, wilehtate ja wigaste eest wäljendus ka walla omawalitsustes, on põllumehe inimlikkuse wäljendus. Sellepärast on jällegi waemulit tõstasjade pahurpidi pööbramine, kui waidatakse, et põllumehed hooletande wastu hoolimatud olemat ja omatajulikult selleks midagi kulutada ei tahtwat. Sõdalistele ei ole põllumees kunagi abi feelanud ja mida enam põllu-

mehe enese elujärg areneb, jeda täielikumaks areneb ka see abi. Kuid põllumees seijab kindlasti hoolekande liialduste vastu ja ei lasse töövõimulisi inimesi riigi hoolekandele võtta, kuna see ühelt poolt edendaks logelemist ja teiselt poolt kurnaks mälja majumaksjad ning halvaks produktiooni. Kuid selleski ei saa näha kitsast fihipoliitikat

Põllumeeste ilmatwaade.

Näeme, et põllumehe kutseosalised elu ja ümbrust igakülgselt hindama ja nende asjus seisukohhta võtma peavad, et terve avaliku elu nähtuste wald niisama põllumehe tähelpanu osaline on, kui ka iga üksiku inimese elu ja selle lõpuühid ning eesmärgid. Nende seisukohdade kogusummas on põllumehe iseloomulik elutwaade, mis ühine kõigile põllumeestele, kuid mis tihti lahku lähed paljude muude kodanikkude waadetest, kellel puudub lähem hingeline side oma tööga, kelle amet on mehaaniline ja kitsapiiriline. Sellepärast on ka mõistetaw, miks linnalased ja wabrikutöölised tihti jattuwad elumõõraсте ilmatwaadete mõju alla, mis arendatud üksikute teadlaste peades, kes wähest küll anderikkad suurtwaimud olid, kuid siiski piiratud oma teadmiste ja waatlusabinõude poolest, mispärast ka nende seisukohad ja lõputulemused tihti wäga etslisud.

Täiesti arusaadam, et eluküpsse põllumehe ilmatwaade ja elust arusaamine teistjagune ning tihti wastupidine on, mille tagajärjel ka tema poliitilised põhimõtted ja püüded tööliste ja linnalaste, kui ka muude wabaelufutsete pidajatega ühte ei sünni. Teadliku põllumehe waated nõuawad nimelt seljapööramist kõigile muudele poliitilistele wooludele ning järjekindlat põllumeeste poliitika toetamist.

Kas poliitika ainult kutsealiste rühmituste asjaks?

Põllumeeste poliitilised wastased püüawad salata mõistlikka põhjust, mis põllumeeste poliitilisel koondumisel võiks olla, ning tahawad jeda naeruwääriliseks teha järgmise mõttekäiguga.

Nad ütlemad, et kui õige ja põhjendatud on põllumehe kutseosaliste koondumine ühte erakonda, siis on sama hästi põhjendatud ka kõigi teiste kutsete koondumine iseisewateks erakondadeks. Nõnda saaksime warsti sama palju erakondi, kui meil kutseid ja ametid on. Et jarnases suures erakondade rägastikus, kus üks ei tea, mille poolest ta teisest dieti erineb, wõimata on avalikka asju korraldada, seadusi anda ning riiki walisjeda, see

wad on kui taimed, millel tugewad juured sügawas mullapinnas, kust üles imetaks elufandjat toitu ja niiskust. Mjalugu näitab, et aga need rahwad surmale on pühendatud, kel kiburaks jäi põlluharijate liht ning wõimust wõttis linn oma mõnutsejate lihtibega. Sellest ei saa tähelepanematult mööda minna, waid ka Eesti rahwusaatoks peab olema, tugewaks teha ja wälja arendada põllumeeste lihti, mis rahwast ja selle tulewiku kannab. Põllumehe elu ja põllumajanduse edutingimusi ei tunne mitte keegi paremini, kui põllumees ise. Sellepärast peab ka põllumees ise see olema, kes oma waated ja põhimõtted meie awalikus elus maksma paneb ja riigilaewa nõnda juhib, kui see meie ühiskonna eluliseks arenemiseks ning rahwusliste eluaadete teostamiseks tarwilik on.

Teadku kõik meie sõbrad ja wastased, et Eesti põllumees poliitilist wõimu ei püüa oma kihikuvide kaitseks, waid et põllumehed erakonnaks koonduvad ~~see~~ ühise ilmapaate alusel Eesti rahwusliste eluaadete teostamiseks, Eesti põlwe uueks looma, Eesti rahwal' õnne tooma!

Põllumeeste poliitilised juhtimõtted.

Eesti põllumeeste erakonna eeskawa selgitus.

Prof. J. Uluots'a kõne lõikumõte.

Meie ajal on kõikide peale pandud teistsugused kohustused kui seda meie eelajadelt nõuti. Meie eelajad ei tundnud mingisuguseid ülemaailse kongresse ega saanud poliitilisi küsimusi arutada. Meie aga saame ja oleme sunnitud seda tegema, sest demokraatlikus riigilorras on ainult niipalju teostatamaw rahwa elundused, kuiwõrd kodanikud ise neid rahuldada oskawad. Kui kodanikud teewad lorraltusi halwasti, siis ei saa nad seda halbtust etteheita teistele. Eesti riigi algusest peale on põllumehed püüdnud laasa rääkida riigi lorraltuste küsimuses ja nende tegewus on olnud meie riigile kasulik, mispärast see on aast-aastalt ifka rohkem poolehoidu wõitnud. See tõendab, et põllumeeste poliitilised ülesanded, lorraltus ja abinõud nende täitmiseks on elule wastumõetamatena end näidanud.

Senise põllumeeste poliitilise tegewuse kogemustest oleks soowitaw ja tarwilik tulewiku jaoks kindlaid põhimõtteid üles leada, mis edaspidise tegewuse head edu kindlustaks.

Nende põhimõtete ülesseadmisel tuleb kõige pealt peatuda põllumeeste poliitilise tegewuse ülesannete waatlemisel.

Põllumeeste eesmärgiks peab olema rippu-
matu ja iseseiswa Eesti riigi igawene alal-
hoidmine, selle rahwa wäljaarendamine rah-
wa elundute kohaselt kõige otstarbekohase-
mal kujul. Meie riik peab rajatud olema kindlale alusele.
Iga kultuurilise riigi arenemine näitab, et sarnaselt kindlaks
aluseks on õigluse teostamine riigi elus, mis on wälja
arendatud sellekohastes seadustes ja määrustes. Kuid sellega ei
ole veel nimetatud, misjugused eripõhimõtted seaduste ja õigus-
liku korra aluseks peamad olema. Esimeseks põhimõtteks peaks
olema, et Eesti rahwal oleks enesemääramise õigus,
teiseks, et Eesti riigi tulewik oleks rajatud demokraatliku
rahwawalitsemise põhimõttele ja kolmandaks on ko-
banikwabaduste põhimõte.

Need põhimõtted on meile riigi põhiseaduses ettenähtud.
Teine küsimus on, kuidõrd õiglaselt need põhimõtted tegeli-
ku wäljendust on leidnud. Eesti wabariigi põhiseaduse
järele on riigi ülem wõim antud rahwa kätte, rahwale on
antud majasteedi õigused. Selles mõttes tuleks rahwa po-
liitilise kasutamise eest hoolitseja, et wiimane selle
wõimu kohaselt mõistaks talitada.

Rahwas ei saa otsekohe walitsemise ülesandeid täita, waid
selleks on loodud rahwaesitus riigikogu näol. Ka riigi-
kogu on selleks suurearwuline, et tegelikult walitseja. Praeguse
põhiseaduse järgi on wabariigi walitsus nii jise kui
ka wälispoliitika juht. Senini ei ole meie walitsustele seda mitte
wõimaldatud. Praegu pannakse ametisse niisugune walitsus,
kes ei julge seista oma tõekspidamiste eest, sest iga wähemgi tema
samm oleneb riigikogu tujudest.

Meie lähemaks ülesandeks põhiseaduse piirides peaks olema
walitsuse wõimu suurendamine ja tema wä-
stutuse suurendamine rahwa heakäeläigu korraldamisel. Wa-
lituse eesotsas seisab riigivanem, kelle juhtida on walitsuse te-
gewus ja kogu Eesti wälis- kui ka jisepoliitika. Mõnelt poolt
arwatakse, et tuleks presideni amet sisse seada, mida otstarbe-
kohaselt tuleb pidada, kuid selleks tuleks põhiseadust muuta, mida
tergel käel ette wõtta ei saa.

Mis puutub meie walitsemisaparaati, siis tuleb
tööd siin nii korraldada, et iga ametniku töö oleks võimalikult
wiljakas. Teiseks on tarwilis ametnikkude wästutust

tõsta. Komisjonid on tarvilikud, kuid peab olema ka iis, kes vastutust kannab komisjoni töö eest.

Kohtu asutused on meil põhiseadusega õiguse mõistjana rippumatud ja iseseisvad ettenähtud, mis väga vastutõdem. Kuid kohtutel on ka administratiiv-ülesanded, mis mõttes peavad nad kooskõlas töötama teiste riigiasutustega.

Omavalitsused on kohapealsed riigivõimu esitajad.

Wälispoliitiliselt tuleb iseseisumust alal hoida, milleks tuleb rahvusvahelist läbikäimist arendada. Võimalikkude sõdade eest tuleb hoida, kuid oma kaitseks tuleb jõjalist jõudu sedamõrd korraldada, kuitõrd see meie jõu ja otstarbekohasuse mõttes tingimata tarvilik.

Riik tarvitab oma ülesannete täitmiseks kulusid, mida tuleb katta kodanikkude maksustamise läbi. Maksustamise juures tuleb aga silmas pidada, et maks halvamalt ei mõjuts ja inimeste tööhimu ja ettemõtlikkust ei hävitaks.

Riik peab oma varandusega mõistliku peremehe kohaselt talitama ja võib ainult teatavate kultuuriliste ülesannete jaoks rahwa varandust kulutada. Nende kultuuriliste ülesannete valikul tuleb suurema tähtsusega ülesannetele vähem tähtsate ees eesõigus anda. Riigi kulud ja tulud peavad tasakaalus olema, et rahaülfus oleks püsiv ja wankumata.

Meed oleks pea ülesanded ja põhimõtted riigi elu korraldamisel, mis sünnitavad raami või wälise vormi, kuhu tuleks elulised lähemad põhimõtted sisse pöimida.

Meil tuleb püüda üldiselt jellele oluforraale, et kodanikkude suur enamus tunneks end teatava määrani rahuldatud olemat, mida saamutame, kui võimaldame kõigidele end arendada nii waimliselt kui kehaliselt. Seal juures tuleb hoolitseda nende eest, kes wõimetud ja wäetid.

Kodaniku arenemine algab kooli hariduse wõimaldamisega. Siin tuleb arwesse wõtta teiste rahwaste kogemusi, mis sel alal aastajadade jooksul omatud. Koolis ei tule üksi rõhtu panna waimlise, waid ka hingelise hariduse peale. Algharidus peab olema kõigile maksuta. Keis- ja ülikooli suhtes peab asuma teisele seisukohale. Siin peab hoidma, et ei tekiks ülearu suure haridusega jõude, kellele ei suuda meie tööd anda. Majanduslikus mõttes peame hoolitsema, et meil häd töölisi oleks kõigil tööaladel. Meid tuleb ette walmistada, mis mõttes tuleks eriti arendada kutseharidust.

Snimeste tegemise pea motiiviks on isiklik huvi, mis sunnib hoolitsemise oma perekonda eest, oma elujärje parandamist. Isiklik huvi kannataks väga selle all, kui meie kodanikkude endi algatust piiraks ja kõik ettevõtted riigistaks. Samuti on lugu sotsiaalseaduste mõjuga.

Arvamine, et ühel inimesel ei tohi rohkem warandust olla kui teisel, on ekslik. Sellel just põhjeneb inimeste edasipüüdmise tung. Kellel suuremad sissetulekud, seda võib kõrgemalt maksustada, kuid siin peab ettevaatlik olema.

Töölise ja tööandjate wahetõrjude lahendamise peab sündima õigluse alusel. Kuid igal majanduse alal peab tööloode korraldamisel selle majanduse iseloomu arvesse võtma. Töötatöölistel on õigus tööd saada. Meile tuleb ühiskondlikku tööd anda, mis ühiskonnale ka tõesti kasulik oleks. Töölise kindlustus on hea, kuid need kindlustused peaksid olema kättesaadavad olema ja ei tohi olla mitte üheksilaste kindlustust (kiiduamaldused).

Põllumeeste tegemise aluseks on peamiselt kestmistepõllupidamiste edasiviimine. Põllumeestele tehakse küll sagedasti etteheiteid, et nemad oma kihihuvist tagaajawat, mis aga iseenesest sugugi halb ei ole, vaid koguni tarvilik. On meie põllumajandus ja põllupidajate seisukord hea järjel, siis on meie riigi hea käetähtsustatud. See aitab ka meie rahwa väljarändamist vähendada ja rahwa juuremoolu linnadesse ära hoida. Meie põllumajanduse seisukorrald oleneb ka meie rahva ootustest, kogu meie kaubandus ja linnade ja alewife seisukord. Põllumajandusliste seaduste väljavedu on järjest suurenenud, mis tõendab meie põllumajanduse elujõudu.

Meie põllumajanduse arendamise mõttes tuleb jorda ja rabade all olevat maapinda haritavaks ja seda wiljakaks muuta. Siis edasi juba kasutatava maa wiljakuse tõstmine.

Kuidas kasutatavat maad jaotada harijate wahel, siis võib siin ühte tähendada, et tuleb kestmistepõllupidamiste arvu suurendada (kiiduamaldused). Nende kestmistepõllupidamiste korrald peab rajama ka wäiksemaid majapidamisi nendele, kes alles asuwad maapidamisele. Misjulgusel kujul maa selle harija kasutada on, selles lähewad arwamised lahku. Kuid üksteine põhimõte ei anna paremat kindlustust põllumehele oma töö ja wäewilja näitamiseks, kui eraomanduse õigus maa peale (Ki-

duatavaldufed.). Põllumajanduse omandussõiguse kindlustuseks peab võimalus olema pikaajalist odavaprotseendilist krediiti saada. Ka teiste põllumajanduse alade edasiviimiseks peab võimalus olema odavat krediiti saada.

Põllumajandus on ühenduses ka põllutööliste küsimusega. Kuid siin ei saa tööliste juhtes neid nõudeid vastu võtta, mis vahrikutöölistel olemas, eriti mis puutub 8 tunnilisse tööpäevasse, mida kuidagi elus läbi viia võimalik ei ole.

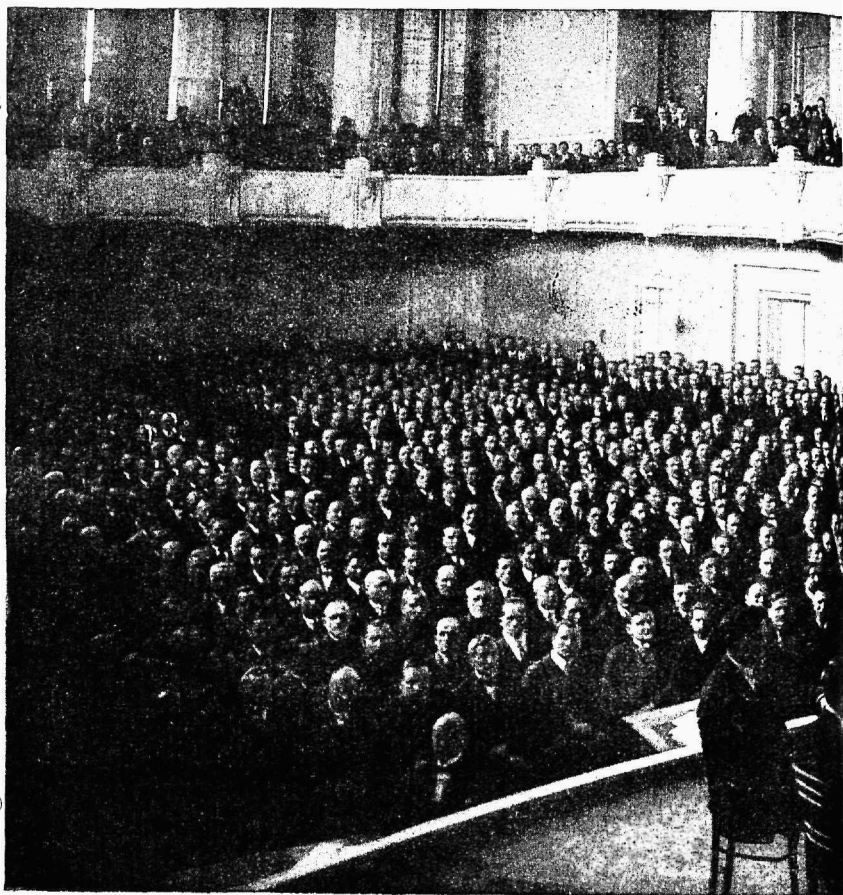
See ise aga näitab, et poolte omavaheline koostöö lepe kõige paremaid ja joodjamaid tagajärgi annab. (Kiiduavaldufed). Samuti on lugu tööliste palga küsimusega, mida mitmed parteid seadusandlikelt kindlaks tahavad määrata. Siin peab aga õigluse põhimõtte maksma ja kui töölistele seadusandlusega kindlustatakse teatav palg, siis peab peremehele ja ta perekonnale samasuguse palga seadustega kindlustama. (Kiiduavaldufed.) Peale tehnilise töö tuleks seal juures armesse võtta ka peremehe mainilist tööd talu juhtimisel ja talusse mahutatud kapitaali huvifid.

Põllumajanduse huvide kaitse mõttes on tähtsaks põllumajanduslikkude jaaduste hinnad, mida riiklikkude korralduste määral on võimalik suurel määral põllumajanduse kasuks või kahjuks muuta. Ühenduses põllusaaduste hindadega on põllusaaduste tollipoliitika.

Need oleks kõik ühiskondlikud põhimõtted ja põllumeeste poliitika sihtjooned. Selleks, et need teostamist leiaksid, on tarvilik, et nende põhimõtete alusel sellekohased kodanikud end koondaks poliitiliseks erakonnaks. Suured põhimõtted ilma korralduseta on asjatud ja mõttetud.

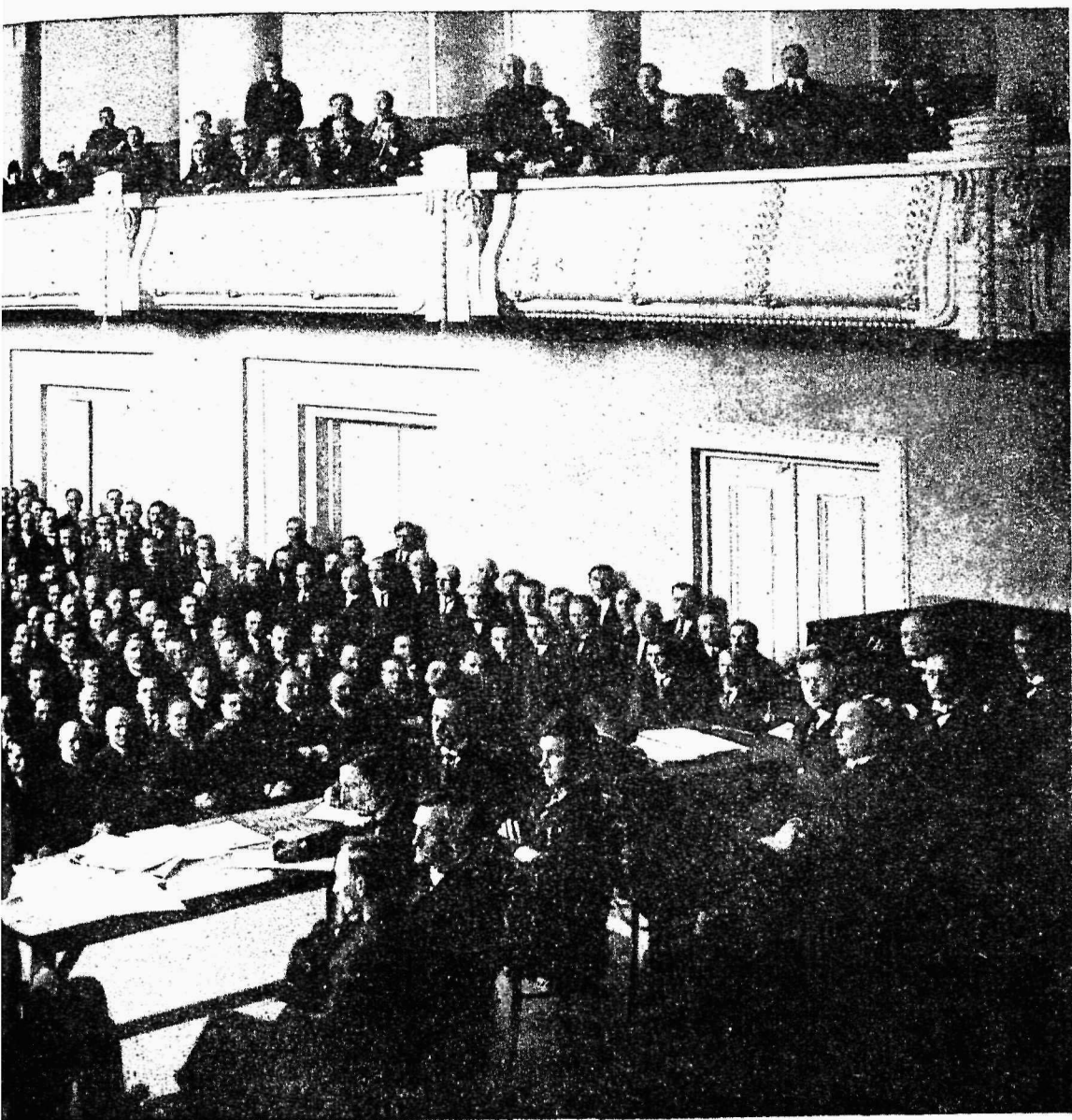
Kui tahetakse poliitilist korraldust luua, mis laiaulatuslikult tegutsema rajatakse, siis peab kindel kohapealne korraldus olema, kust keskkohta kõik niidid kogu joossevad. Selles mõttes täidab Eesti põllumeeste korraldus poliitilise korralduse algnõudeid ja vastab Inglise maa — Massillise demokraatia maa — korraldusele. Tarvis on anda ainult sellele korraldusele kui fondikavale rohkem elavust. Iga 1000—2000 elaniku kohta peaks juba üks põllumeeste kogus asutatama. Iga kogus peab hoolitsema, et kõik ringkonnad oleksid kogu kasvunud põllumeeste põhimõtetega ja et kogud oleks korralduselt, kuhu juurem osa Eesti kodanikkudest on koondatud. Kui nõnda saame oma kogusid koondada — see peab põllumeeste poliitilise korralduse ülesanne olema, — siis on demo-

Neljas Üleriikline Põllumeeste Kongress 27., 28. weebr. ja

Laval, paremat kätt lauas kongressi juhatus: (paremalt poolt pahemale) häärad
Pahemat kätt lauas kongressi sekretariaat: (paremalt poolt pahemale) abisekretäär J. K.
XII saalis ligemale 700 kongressi

sis Tallinnas „Estonia“ kontsertsaalis
1. märtil 1926.

K. Päts, K. Einbund, A. Jürman, J. Hünerson, K. Tonkman, M. Saarman.
kol, Dr. W. Johanson, Dr. E. Kurwits, sekretäär M. Martinson, A. Eslas, P. Kind, L. Kind.
saadikut. — Rõdudel pealtkuulajad.

traatlise riigi waatepunktist põllumeeste ideede, mõtete ja poliitika tegelik läbiviimine Eesti wabariigis kindlustatud. Ka poliitilist tegemust ei saa siis olla, kui tal ideeline, mõtteline külg puudub. Põllumeeste poliitika kindistama olen katsunud esitada teile kõige ülbisemal kujul, mis oleks ühtlasi seletuskirjaks juhtnööridele, mida lofsu olen seadnud ja teile wastumõtmiseks esitan. (Kestem liiduawaldus.) Kõneleja kannab põllumeeste poliitilised juhtmõtted ette, mis kongressi poolt wastu võetakse.

Riigi julgeolek ja meie välispoliitiline seisuford.

Rahu ja sõprus kõigi rahwastega.

Rindral-leitnant J. Laiboner'i kõne stenogramm.

Enne ja nüüd.

Lugupeetud põllumeeste jaadikud!

Minu ülesandeks on tänasel kongressil walgustada meie riigi julgeoleku ja välispoliitika küsimust. Peab ütleva, et seniajani olid need küsimused põllumeestele kõige laugemad. Loomulik, et sel ajal, kui olime osale Wene riigist, ei tulnud Eesti põllumehele tegemist teha mingisuguste välispoliitiliste küsimustega. Riigikaitse küsimuses oli tal ainult nii palju belda, et oma poegi pidi saatma kaugele Weneriigi osadesse mäeteenistusesse ja sõja korral pidi andma soldatid ning oma warandusest teatama osa rekwisitsiooni teel.

Nüüd on seisuford jootuks teine. Meie riigiford on demokraatlik. Iga erakond, kes tahab riigi ülesehitamisest osa võtta, peab tundma ja teadma kõiki neid küsimusi, mis riigi walitsejatele lähedab. Ühelt raskemaks küsimuseks noorele riigile on ja jääb riigikaitse ja riigi julgeolek.

Meil beldakse: kuidas põllumees võib riigiasjade juhtimisest osa võtta, tema töö on põllu peal! Et see mitte nii ei ole, näitab tänane kongress. Meie näeme siin teiste hulgas palju noori haritlasi — üliõpilasi. Meist kaswawad tulewikus meie riigi juhid, meie sõjawäe ja välispoliitika juhid. Loomulik, et ka nendes kahes küsimuses peab põllumehele oma kindel sõna belda olema. Et seda teha, peab ta seisuforda tundma.

Waatame, misjugune on meie välispoliitiline seisukoht, misjugune meie riigi julgeolek.

Alalugu on asetanud Eesti rahwa Läänemere idakaldale, suurele teele Lääne-Euroopast Idasse. Ühest küljest on see Eesti õnneks, et ta niisugusel suurel rahvusvahelisel teel asub. Need teedärjed rahvad saavad rutem kultuuri osalisteks, kui teised, kes laugel kõrval. Aga teisest küljest on niisugune seisukoht avatlem. Suured rahvad, kes mõitlevad oma olemasolu eest, püüavad niisuguseid teid oma kätte saada. Alalugu on näidanud, et asukoha küsimus meie rahvale on saatuslik olnud. Meie olemepidanud aastasadajid teiste rahvaste valitsuse all olema. Nüüd oleme iseseisew rahvas. Iseseisvus on suure jõupingutusega kätte mõideldud. See ei tähenda veel, et meie üle oleme raskesti enesekaitse ülesannetest. Rahvas peab end jõudma kaitsta. Minult neil rahvastel on elamiseks õigus, kes igal alal on valmis mõitlema teistega, olgu see otsekohene jõupingutus, olgu mõistlus majandusliku kultuuri ja igal teisel alal.

Hädaoht läänest ja idast.

Et selget ülevaadet saada meie julgeoleku ja välispoliitilisest seisukorrast, vaatame, kust võib meid hädaoht ähwardada ja kuidas võime sellele hädaohule vastu panna. Alalugu näitab, et meie iseseisvust on varitlenud hädaoht kahelt poolt — läänest ja idast. Vaatame suurtes joontes, misjugune on seisukord läänes.

Läänes oli kõige tugevam Saksa rahvas, kes mõis nõuda, et Läänemere kaldaid oma alla saada. Pärast ilmasõda on Saksa riigi imperialistlik jõud piiratud. See ei tähenda, et Saksa rahvas niisugusesse seisukorda jääb, nagu ta praegu on. On kindel, et see tugev ja elujõuline rahvas kogub ja oma sõna matšma paneb. Kuid peab tunnustama, et ligemal ajal meid sealtpoolt hädaoht ei ähwarda! Mis tulewased põlved näewad, seda ette öelda ei saa.

Teine hädaoht mõiks meid ähwardada idast, kus meil naabrits hiigla Wene rahvas suure jõu ja suure juurdeaswuga. Meie oleme Wenemaaga rahu teinud. Rahuleping on mõlemilt poolt enam-vähem täidetud, meie poolt täielikult. Wahetord on muutunud loomulikuks. Aga siiski sarnane suur ja tugev rahvas on ja jääb ähwardusets meie iseseisvusele. See on ka loomulik. Saatus on meid määranud üksteisele naabrits, siin ei saa fedagi jüüdistada. Suurel rahwal on imperialistlik tung ja see festab

edasi. Oleme püüdnud kõik teha, et Wenemaaga rahus elada. Ei saa ette kujutada, et meie võikime Wene rahwale olla hädaohuks. Wahetord on paranenud, ei ole halbemaks läinud. Meie hääme üksteisest natukene aru saama, üksteist usaldama. Oli aeg, kus Wene rahwas ei tunnustanud, et maailmal rahwal, nagu Eesti, on õigus iseseiswalt elada. Praegune Wene mõim on seda siiski tunnustanud. Loomulik on, et Wene rahwa hulgas, ka praegu on palju neid, kes mõeldagi ei taha, et maailerahwad, nagu Eesti ja meie naabrid Läti ja Soome, võiksid iseseiswalt elada.

Teised naabrid on sõbralikud.

Mis puutub teistesse naabritesse, siis põhjapool elab meie wenna rahwas ja sealt mingisugust hädaohu karta pole. Selle rahwaga elame kõige paremas ühenduses. Meie ajalugu on näidanud, et see ühendus on tugewam, kui loota võis. Siis, kui Eesti oli lõpmata raskest seisukorras, kui mõitlused iseseiswuse pärast käimas olid, siis andis see naaberrahwas meile kõige tugewamat abi: saatis siia oma wabatahtlikud wäesalga, kes meile ainelist, kuid veel rohkem kõlblist abi andsid meie wabadusjõu.

Läänes on Skandinaawia naaberriigid. Rootsi riigist on meil ajalooliselt paremad mälestused juba sellest ajast, kui olime Rootsi alamad. Praegu ei ole karta, et sealt poolt hädaohu tuleks.

Lõunapool on Läti naaberrahwas. Lätiga oleme läbi elanud ühise ajaloo, ühise kannatusaja, see on, mis meid ka praegusel ajal ühendab: meil on ühesugune saatus. Meil saadakse wäga hästi aru, et kui Läti langeb, siis ei jää ka Eesti püsima ja ümberpöördukt. Ühised hupid on nii kaugele wiinud, et meil selle rahwaga on poliitiline liit loodud.

Kaugemal lõunapool on maailmene Seedu rahwas; ka sellega on meil palju ühist.

Weel kaugemal lõunas on suur tugew Poola rahwas, kes meiega ühel ajal pidas sõda oma iseseiswuse kättemõitmiseks. Poolal on umbes samad hädaohud ja kartused, kui meilgi. Poola rahwas on tugewam, ta wastupaneku jõud on palju suurem, kuid ka hädaohu võib suurem olla. Seda filmas pidades, et meil ühised hupid, peame selle naabriga kõige sõbralikumas wahetordas elama ja katsuma seda wahetorda veel tihedamaks teha, kui ta seni olnud.

Mis puutub suuri lääne naabreid, siis sealt poolt praegu hädasõitu tarta ei ole. Ümberpöördukt: lääne suured demokraadid olid meie suured toetajad. Suur-Britannia toetas meid väga tugewasti wabadussõja ajal mitte ainult moraalset, waid sõjajõududega — sõjalaewastiku ja ainelise abi andmisega sõjariistade näol. Niisugused on praegu meie välispoliitilised wahetorrad.

Meie püüd on rahus elada.

Misugune peab meie välispoliitika olema ja mis me peame tegema? Kõige pealt peame püüdma kõigi oma naabritega rahus elada.

See on niisugune tõde, mille wastu Teatis teegi walelda ei saa. Aga tahjuts ei olene sõdade ärahoidmine üksi meist. Kui tahame rahus elada — ja seda, ma arwan, tahawad kõik, ljeedranis põllumees, sest tema ei mõida sõjast midagi; tema on see, kes peab andma wenid ja poegi sõduritena, kes peab kandma sõjaajal raskeid ainelisi kulutsid, — siis on arusaadaw, et põllumees peab kõik tegema, et sõjawanter meetera ei hakkaks. Aga igatõde ei olene see meist. Kõik peame meie walmis olema end laitma, kui hädasõit ähwardab. Ja, nagu tähendasin, suurem hädasõit wõib meid siiski idast. Seda on ajalugu näidanud, seda näitabid wiimaste aastate sündmused, jellepärast peame walmis olema end laitma selle peale waatamata, et meie wahetorrad muutuvad iga päewaga normaalsemaks ja lootä on, et nad tulewikus veel paremaks lähewad. Ainult lootuste peale ei wõi riigi ehitahwa tulewikku rajada.

Misugused on laitseabidud,

mittelega mõime wastu panna, kui meid hädasõit ähwardab?

Esimene asi on meie oma jõud, meie oma laitsewägi, meie ise, meie rahwa majanduslik ja aineline jõud. Rahjuts peab tunnustama, et see jõud on piiratud. Kuid siiski mõib selbda, et see jõud on annud häid tagajärgi. Waadates tagasi oma lühitse ajaloo peale, mõime uhtusega tunnustada, et meie oma jõuga oleme siiski mõinud rohtem ära teha, kui seda oletis mõlnud armata. Rahwa tahtmine oli tugew, juur, kindel. Ja kui niisugune tahmine edasi jääb, siis on meie jõud tugew. Kuitgi meie kogu oma jõu mobiliseerime, on see ikkagi wälte. Ta on piiratud kõige enne meie wälte rahwaarmuga. See tahtmise ja

kõige suurema jõupingutuse juures mõime mobiliseerida 15—20
 protsenti oma elanikkude armust — rohkem ei jõua. Peale selle
 on sõda niisugune asi, mis nõuab raha, raha, raha. Kuid meie
 majanduslikud asjad on piiratud, sest oleme noor rahvas. Meie
 elame ülesehitamise ajajärgus. Ka suurematel rahvastel on
 sõda raske lunda, rääkimata väikesest rahvast. Sellepärast peame
 vaatama, kas meie ei saa rahvusvahelise valitsus-
 poliitika abil omaale ühelt või teiselt poolt abi nõutada, kõige
 paremini ette valmistada niisugust olukorda, et meie ühelt ehk
 teiselt poolt mõistmise abi saada.

Kas meid põhjanaabrid hädas aitavad?

Vaatame meie naabrit põhja pool, meie lähemat vennas-
 rahvast. Meil ei ole Soome rahwaga mingisugust vormilist
 liitu loodud, kuid selle eest on meil tihedaimine, üksteisest
 arusaamine ja sellel on suur väärtus, võib olla — mitu korda
 suurem, kui vormilisel liidul. Meil ei olnud ka vabadusmõti-
 luse ajal sarnast liitu, kuid siiski saime sealtpoolt kõige tugewamat
 abi. Ka praegu on niisugune seisukord, et kui sihtte meist hädas
 peaks abivõtta, siis meie valmis oleme üksteisele appi tõt-
 tama. Meie peame tegema, nii palju kui jõuame, et Soome rah-
 waga vahetord veel tihedamaks, veel paremaks muutuks. Sel
 alal on palju ära tehtud, kuid peab veel rohkem tegema. See on
 suureks tagatiseks hädasõhu puhul, et meil on naabrid, kes meid
 on valmis aitama, selle peale vaatamata, kas meil on otsetõhene
 liit, või mitte.

Teiselt peatame Skandinaavia riikide juures. Need on praegusel
 ajal kõige õnnelikumas seisukorras mist termes ilmas selles
 mõttes, et neid üldse waenlane ei abivõtta. Nende piirid pün-
 tumad loitsu maadega, kes on rahuarmastajad. Selle tõttu on
 nad õnnelikud seisukorras julgevõleku ja riigilistuse mõttes. Meie
 vahetord nende naabritega on hea, ja meie lähitese iseseisvuse
 ajal on see veel paremaks muutunud. Loodame, et see ka nii
 edasi kestab. Looda, et meie Skandinaaviaga mingisugusesse
 liitu saakime, ei ole mõtet, sest et meid abivõtta hädasõht on
 palju suurem kui neil, ja nõuda, et nad mõtatsid oma peale kohus-
 tuse meid taltsama tulla, on raske. Peab vaatama ikka asja peale
 nii, nagu ta on. Selle peale vaatamata, et meil nendega otse-
 tõhest liitu ei ole, saime neilt oma iseseisvuse mõistluse ajal abi.
 Mingisugust vormilist liitu Skandinaavia naabritega meil
 praegu loota ei ole, kuid selle peale vaatamata peame loit tege-
 ma, et meie vahetord tihedamaks muutuks.

Lätiga oleme liitlased.

Müüb lähme edasi lõuna poole. Ma juba tähendasin, mis-
jugune on meie wahetord Lätiga. See ligem naaber ja seisukorra
tõidus nõuawad, et selle juures pikemalt peataksin. Eesti ja
Läti ajalugu on ühesugune, meie hümüd on täitsa ühesugused,
hädasõht, mis nii ühte kui teist ähwardab, on ühesugune. Ja õn-
nests peab ütlema, et suurem hulk meie kui ka Läti rahwast saab
aru, et meie oleme niimõrd üksteisega seotud, et peame alati wal-
mis olema koos töötama, kui see tarwilik on. Meil on Lätiga
loobud poliitiline liit. Meie oma jõud on piiratud kõige pealt
sellepärast, et meie rahwas on väike, kõige vähem. Meie rahwa-
juuredasw on ka väike. Kuidas saame sellest üle, kuidas saame
tugewamaks? Kõige tähtsam sel alal on, et peame katsuma oma
ligemate naabritega võimalikult koos töötada ja liituda.

Kõige esimene võimalus on liitumine Läti rahwaga, selle
peale waatamata, et need kaks rahwast oma iseloomu poolest ju-
gugi ühesugused ei ole, selle peale waatamata, et liitumisel ühe
wõi teise hümüd weidi kannatawad. Aga öeldakse: waadake, kui
poliitilise liidu järele ka majandusliku liidu sõlmime, siis võime
neil ja teistel tingimustel liitudes majanduslikku kahju saada,
näitaks umbes 200 miljonit aastas. Mu harrad, mis tähendab,
kui Eesti kaotab umbes 200 miljonit, kui meie riigikaitse üksi
juba maksab 1 miljard 700 miljonit. Ürge unustage, et ainult
üks päew mobilisatsioonil maksab rohkem, kui 200 miljonit. Kui
on aru saadud, et peame naaberrahwaga liituma, siis ei saa
muidu, kui peab järelandmisi olema nii ühelt kui teiselt poolt.
Ma olen kindlas arwamises, et kui meil tõesti tahetakse Lätiga
ligemasse ühendusesse astuda üksteisele järelandmise teel, siis nii-
jugune liit tingimata ka majanduslikku kasu toob. Kui oleme
loomud poliitilise liidu ja majandusliku koostöötamise, siis järk-
järgult muutume nagu üheks üksuseks ja siis on ka meie wastu-
panujõud kaks-kolm korda suurem, kui praegu. See on ülesanne,
mille poole peame püüdma selle peale waatamata, et meie ühes
wõi teises asjas järele peame andma. Olen arwamises, et Läti
pool sellest aru saabakse, et üksteisele järk-järgulise järelandmise
teel tiheda koostöö loome. See on suureks abiks, suureks kind-
lustuseks meile, et meie siis liig väikse üksusena rahwaste peres
ei ole.

Tahame koostööd Poola ja Soobuga.

Edasi waatame naabrid lõunapool — Soobut ja Poolat. Meie
tahaksime mõlemiga neist koos töötada, tahaksime, et nad mõle-

mad meie sõbralikud oleksid. Rahjaks on nende wahetorrad jegi paisatud. Leedu ja Poola wahel on suur tüliküsimus ja seda tüli lahendada ei seisja meie võimuses. See on tüli, mida üldse ei saa filmäpilgu jooksul lahendada. Ajalugu on need kaks rahwast jegi paisanud, ajalugu on selle tüli sünnitanud ja ajalugu mõib selle tüli aegamööda lahendada.

Meile on Leedu-Poola tüli väga raskest kaotuseks, sest meie peame mõlenta rahwaga katsuma kõige paremaid sidemeid luua, kõige paremas wahetorras elada, sest ka neid rahwaid mõib ähwardada umbes samasugune hädasoht kui meidki. Ja sellepärast on loomulik, et meie koostööd peame otsima. Sel alal on meie poliitikas tehtud, mis võimalik, ja loodame, et seda ka tulewitus tehtakse.

Lääne riigid aitajid meid jalule.

Mis puutub läbikäimisesse suurte lääne riikidega, siis on loomulik, et peame kõik selleks tegema, et wahetorrad head oleksid, et meie mõiks jeda loota, et nad meie heatahtlikud on. Seni on see nii olnud ja loodame, et see ka edaspidi nii edasi kestab.

Kordan, et meie lähikene ajalugu näitab, et juured lääne demokraatiad meie olemasolu poolt olid ja heatahtlikult kaasa aitajid, et meie omale jalad alla saime.

Rahwasteliit kindlustab rahu ja julgeolekut.

Praegusel ajajärgul, kus peaaegu ertmes ilmas walitseb demokraatlik hord, on tekkinud weel eriline demokraatlik rahwuswaheline ajutus, Rahwasteliit. Rahwasteliit sündis peale suurt ilmasõda, peale selle, kui kõik rahwad olid sõdimisest wäsinud, kui kõik wihkasid sõda. Bind oli hea ja suurte riikide tegelased tähtsib wastawa mõtte üles. Kutsuti riike koostöötama, et niisuguse rahwuswahelise ajutuse kaudu kindlustada rahwastele rahu ja julgeolekut. Rahwasteliidus on praegu ühinenud 55 riiki. Lige-mal ajal wõetakse wastu weel üks suurriik — Saksimaa. Rahwasteliidus on pealegi esitatud seitsemest suurriigist neli.

Rahwasteliit on niisugune ajutus, kes tahab rahwuswahelises elus maksma panna mitte jõudu, waid õigust. Ja mis on meie jõud? Wäike rahwas ei suuda end ainult jõuga kaitsta. Ta peab kaitsema end toetades õiguse peale. Rahwasteliit on ajutus, kus meie oma õiguste peale toetades wõime omale kaitset nõuda. Just selles mõttes on Rahwasteliidul suur tähtsus. See ajutus on kõigi rahwaste loondus,

lus rahuaated praeguste põlwele poolt täielikku poolehoidmist leiavad, kus sõdade ärahoidmiseks palju ära tehtakse. Võib ju olla et järeltulevad põlved palju sõjakamad on, kui meie. Rahvad peavad praegu püüdma rahus elada, seda kirjutab ette raskel majanduslik seisuford, millesse sõdade tagajärjel rahvad sattunud. Nad on sõdimisest väsinud, selle tõttu malitseb praegu rahvaade ja Rahvasteliit on suur koondus, kes kes mõttes võib väga suuri mõju avaldada. Kirjutage ette seisuforda: üks riik tahab teise peale tungida. Rahvasteliit on koht, kus terve ilma armamine loondatud. Sellepärast on raskel ühel riigil teise peale tungida, kui terve ilma armamine selle vastu on. Ka ei ole ühe riigi aineline jõud niimõrd suur, et ta sõja korral teiste abi ei tarvita. Rahvasteliit on ka juveräanne koondus, ja selle tõttu on jõutud ühte kui teist ära teha. Kõigile on teada, et kaks aastat tagasi oli suur kottupõrge Greeka ja Itaalia vahel. Poleks olnud Rahvasteliitu, poleks tüli aluseks olemis saar praegu mitte Greeka maid Itaalia läes. Läänud aasta sügisel oli järsk kottupõrge Greeka ja Bulgaaria vahel. Jällegi astus Rahvasteliit wahi ja mõrdlemisi ruttu liikwideeris tüliküsimuse. Nii et Rahvasteliit lahendab rahwuswahelisi kottupõrkeid. Teie teate, et mõistetest tülidest kaswawad suured ja kui wäikesed tülid lahendatakse, siis ei ole karta, et suuri kottupõrkeid ilmsiks tuleks. Selles mõttes on Rahvasteliidul suur tähtsus. Eesti on selle asutuse tähtsõiguslik liige ja selle tõttu on meie julgeolek enam-wähem kindlustatud. Kui keegi tahaks meile kallale tungida, siis loetakse jee rahwuswaheliseks kuriteoks. Juba see mõte, et riik, kes teisele kallale tungib, loetakse Rahvasteliidus suureks rahwuswaheliseks turjategijaks, annab suurt kõlbliki tuge ja jõudu.

Mitšugune on meie wälispolitiline seisuford. Kuid sellega ei jaada meel üringisugust piiramata kindlustust anda, et kõik riigid jeda ütleksid: meie wastutame selle eest, et teile keegi kallale ei tungi. Meie peame kõik abinõud ära kasutama, mis võimalikud, selleks, et teistega rahus elada. Seda esitaks.

Teiseks peame oma jõudu loondama ja korraldama ja kolmandaks peame katsuma kõige paremaid wahelordide saawutamise oma naabritega, kus võimalik aga otsekohe tihedasse liitu astuma. Aga liidud on ainult siis head, kui on rahwa enamusel täielik arusaamine, et meie saatus on ühine.

Neljandaks teguriks rahu alahoidmiseks on ja jääb meie wahelordide suurte lääne demokraatiatega.

Viiesandaks suureks kindlustuseks, mille peale ka mõine loota on Rahvasteliit.

Julgeoleku kindlustamine on luluks.

Weel üks küsimus: see on kulu riigi julgeoleku ja välispoliitika peale. Peab ütleva, et iheiseismus on suur kultuuriline kapitaal ja ka suur majanduslik kapitaal. Sest iheiseism rahwas võib palju otstarbekohasemalt oma elu korraldada. Kuid selle juures peab väike rahwas oma riigi kindlustamisel palju suuremat kulu kandma, kui suurriigid. Teiselt ka välispoliitilise olukorra korraldamine maksab väikesel riigil palju rohkem, kui suurel.

Kui võtame kulu üldsumma Wenemaal ja jagame selle ükste inimese peale, siis on see seal palju väiksem, kui meil Eestis. Aga selle peale vaatamata peame kulusid tegema, sest ainult omal jõul meie elada ei saa. Meie peame ka teiste rahvastega poliitiliselt läbi käima, kui tahame olla liige suure rahvastepere. Ka meie majanduslik seisukord nõuab seda.

Mees Wene riigi osa, oli meie majandus-jaabuste turg Peterburis; see oli juurliin, kes tarvitab rohkem, kui meie mabrikud valmistada suutsid, see ostis kõik meie mabrikute kui ka põllumajandus-jaabused. Siis oli läbikäimine Wenemaaga. Nüüd on aga olukord muutunud mitte sellepärast, et meie enam ei tahaks Wenemaale müüa, vaid praeguse Wenemaa ostujõud on langenud. Oleks väga hea, kui tulevikus saaksime oma kaubandus-, tööstus-, kui ka põllusaabusi sinna juhtida.

Mis puutub kaubanduslikku läbikäimisesse, siis näitas läinud aasta, et ainult $\frac{1}{10}$ kogu meie väljaveost on läinud Wenemaale ja 4% kogu meie sisseveost on tulnud Wenemaalt. See näitab, et meie ei saa ainult Wenemaa turgubega läbi, vaid peame turgusid otsima mujal, peaaesjalikult Lääne-Euroopast. Onnelt on neid ka leitud. Meil tõusis väliskaubandus, ja läinud aastal jõudis tasakaaluni sisseveoga. See näitab, et meie seisukord on juuresti paranenud. Et seda edasi arendada, selleks on välisesitused ja läbikäimise elustamine tähtis. Seda kirjutas ette mitte ainult meie riigi julgeolek, vaid ka majanduslikud küsimused. Selleks on tarvis välisesitust.

Wälisesituste otstarbekohasem korraldamine.

On küsitav, kuidas välisesitust otstarbekohaselt korraldada. Sellel alal on võgu tehtud, sest kõige armetumas seisukorras oli meie välispoliitika. Meil ei olnud mabariigi algaastatel ühtegi inimest, kes oleks enne välispoliitika alal tegutsenud. Sellepärast on loomulik, et alates asja tegime võgu. Järk-järgult on

parandusi olnud. Ka müüb on tingimata lastõvilis parandusi teha. Minu arvamise järgi peab meil välisriikidega olema lähedane lootsuputumine sellekohaste saatkondade kaudu igas suurtiigis, peale Jaapani, kes meist väga kaugele asub. Ka Ameerikaga peab meil ligem ühendus olema, kuigi ka see riik meist kaugele, sest Ameerikal on ilmapoliitikas tugev jõud ja kaaluv sõna. Selles mõttes ei mõi öelda, et ei ole võimalik iga ühega ühendust luua, sellepärast, et see läheb kalliks maksma. Meie peame otsima väljapääsu teid. Ja neid on. Meie peame oma saatkonnad looma võimalikult väheste koosseisuga, nõudes inimestelt tõsist tööd, makstes vastavalt. Sest kõige halvem on, kui paneme palju inimesi ametisse, makstes neile halvasti. Teiseks: meie peame oma välisesitused korraldama nii, et nad täidaks puht poliitiliste ülesannete kõrval ka majanduslikke ülesandeid. Meie ei mõi üleval pidada poliitilisi saatkondi ja konsulaate, nagu suurtiigid. Iga välispoliitiline saadik peab peale poliitilise esituse ka majanduslikke ja konsulaarküsimusi käsutama. See on ainute võimalus lootsuhoidmiseks.

Meil öeldakse, et välisesituste peale läheb suur summa, 100 miljonit. Aga mis on 100 miljonit, kui meil sõda tuleb. Ma juba ütlesin, et üksainuke päev mobilisatsioonil läheb enam maksmaks. See on ühe päeva sõjamoona. See on ohver, mida väiksel rahval tuleb tuua. Aga siiski tuleb ka siin arvesse võtta, et välisesitusi mõistlikult korraldama peame. Korraga on see raske läbi viia, seda tuleb järk-järgult teha.

Ujalugu hindab meie põlve kõrgelt.

Meie oleme tihti liiga pessimistid. Eesti iseloom on kriitiseeriv ja selle tõttu meie mõniskord kaotame julguse. Kriitika enesest on hea, aga ta mõib halbu tagajärgi anda, kui see enesekriitika väga kaugele läheb. Meie arvame, et kõik on väga halb. Aga kõik ei ole halb. Ka välispoliitika alal mitte, sest välispoliitika alal oleme suuri edusamme teinud. Palju jääb veel teha. Meil on praegu tegemuses isikud, kes on kogenenud sel alal.

Meie võime uhkusega konstateerida, et oleme täieõiguslik riik teiste rahvaste peres — see on suur saavutus. Meie eelistab, aga ka meie ise oma noores põlvkonnas ei oles mõinud omale seda ettefujutada. See on suur edusamm. Meil on viisiks saanud väga kõrgelt hinnata Eesti rahva tegemust 13. aastajal. Siis oli kangelaste ajajärk, kus rahvas mõitles oma iseisemuse eest, mõitles kangelasklikult, mõitles ja — kaotas... Meie põlvkond aga mõitles ja mõitis. Ujalugu mõib ainult kõrgelt seda hinnata.

(Kiidunavalbused.) Kui mõõdukad aastakümned, aastajasad, ja siis Eesti rahvas iseiseisvalt võib elada, ja kui ta siis tagasi waatab selle aja peale, selle töö peale, mis meie põlv on läbi teinud, siis paistab see ajajärg kui hiilgav täht. Sellepärast, mina arvan, et meie hindame end vähem, kui väärt oleme. Eesti meie põlv on selle töö läbi viinud rahva ja riigi ülesehitamisel. Ja kui oleme kõige raskemal ajajärgul niisuguse eduga mõeldanud, siis võime julgesti tulevikus edasi sammuda, kui on kindel tahtmine vabalt ja iseiseisvalt elada. (Tormilised kiidunavalbused.)

Meie riigikaitse arenemine teise riigikogu ajal.

Tagurpidimine ja uus tõus.

Sõjaminister kindralmajor J. Soots.

Kolmandal üleriiklikel põllumeeste kongressil oli mul au selgitada neid põhimõtteid, mille järele meie riigikaitse tuleks korraldada. Müüd, kolme aasta pärast, oleks huvitav vaadelda, kuidas see korraldamine on arenenud, mis siin ära on tehtud, mis veel teha.

Teate, et praegusesse riigikogusse valimiste ajal teised rühmad põllumeestele suurt opositsiooni tegid. See opositsioon väljendus kõige rohkem nende rühma tegelaste vastu, kes valitsuses olid, eriti minu, kui selleaegse sõjaministri vastu. Wis-tiste on veel meeles need „Walme“ häbematud artiklid, kus meie sõjaväe organisatsiooni, eriti tema juhti maha tehti. Wist on ka veel meeles, et rahwaerakond terwed sõjaministeeriumi mahategemise broshüürid oli välja annud, mida siis raudteel laiali laotati.

Ka tööerakond tõmbas oma registrid „Waba Maa“ lahti ja hakkas sõjaministeeriumi ja tema juhti maha tegema. Sarnasel ühisel opositsioonil oli ka oma tagajärg: Kui praegune riigikogu kofu tuli, usaldati sõjaministeerium „Waba Maa“ peatoimetaja tööerakondlase Underkopp'i juhtimisele. Et „Waba Maa“ endisele korrale sõjaministeeriumis peale oli käinud, siis oli loomulik järeldada, et sõjaministeeriumis uued tuuled hakkavad puhuma. Ja see sündisiski nõnda. Uus sõjaväejuht leidis, et sõdur liiga palju kasarmus istub, ja ta andis käsukirja, et

iga sõdur peale õppuste lõppu mõis wabalt, ilma lubaküsimata linnas käia, niipalju kui jüda soovib. See käsk kiri tuletas Reprenski käskkirja sõdurite wabaduste kohta meele, ja teda hawatigi „käskkirjaks nr. 1“ nimetama. See käsk kiri ei pannud imestama mitte üksi sõjamäe juhte, waid kutsus wälja ka arusaajas jeltä. Konnas pahameele.

Seades üles kottuhoidmise põhimõtte, mida pahaks ei saa lugeda, läks uus sõjamineister tegelikult tarwilistest piiridest üle, karpides eelarwes summasid, ilma et kottutõmbamise kama oleks kottuseatud. Tegelikult kujunes „kottuhoidmine“ aga mobilisatsioonitagawarade sõimijeks. Lühidalt, Underkoppi aeg kujunes sõjamineisteriumile mingijuguste katsete ajaks, kuna kindlast juhtimisest juttu ei mõinud olla. 1924. a. algusel astus ametisse Alti walitsus ja põllumehed jäid oppositsiooni. Sõjamineistriks sai D. Amberg. See walitsus lubas omas deklaratsioonis riigikaitset reorganiseerida, tagawaraksid täiendada, kuid lubas ka kulusid kottu hoida. Selle peale tuli meie rühma liikmel kindral Laidoneril tähendada, et see on absurd, kui ilma rahata mõeldakse tagawaraksid täiendada, mis Alti õige wihale ajas. Sõjamineister D. Amberg ministeeriumisse aga midagi uut ei toonud, kirjutas jooskjad paberid alla, jõttis sõjamäele mobilisatsiooni tagawaraksid, niisama müüs wilja ka Tallinna linnale, et linnarahwal leib odaw oleks. See ministeeriumi juhtimine, nagu teate, lõppes „niisutamise“ jandiga. Peale seda tuli S. Kurmits sõjamineistri kohale. Mõne nädala pärast lahkus ta ka joomise-jandi pärast.

Nende riigikogu poolt walitud sõjamineistrite wahetäegadel olid ka omad ajutised ministrite kohusetähtjad, nii et ministeeriumi juhtide arw küllalt suur oli. Loomulik, et keegi neist ei suutnud oma asjasse süweneda, ja ministeerium oli kui tüürita laew, mis tuule ja weewoolu järele läheb. Kindlast ministeeriumi juhtimisest ei mõinud juttu olla. Oppus läks nõnda, kuidas wäesilemad seda suutsid korraldada, kuid distsipliin hakkas lõhkuma ja meeleolu jättis palju soovida.

Sarnast oluforda hindasid ka kommunistid dieti ja walmislastid end 1. detsembriks ette. Paremat aega ei olnud enam waja: kõik rühmad olid põllumeestega sõjajalal ja hüüdsõna: „w o i t l u s k u n i l õ p u n i“ oli üles seatud mitte meie riigiwaenlaste, kommunistide, waid meie kandwa lihi, põllumeeste, wastu. Sõjamägi oli armulihelt wäike, distsipliin nõrk, elati mobilisatsiooni tagawarade armel, raha otsas, et isegi palatades raha puudu tuli. Ja kommunistid tegid sellest oma jä-

reldused, nimelt 1. detsembril mäsju. Tänu meie sõjaväele ja kindral Laidonerile liitvideeriti jee väljastumine ruttu, kuid asi oleks võinud ka halvemini minna.

On ju teada, et peale 1. detsembril asutati laialine koalitsioon, millest ka põllumehed osa võtsid, ja kus minul jälle tuli sõjaminiisteriumi juhtima hakata. Selle juures tuli minul seda tööd jätkata, mida termel 1. riigikogu ajal olin teinud, kuid mis vahepeal oli kas seisma jäänud, ehk teise suuna omandanud. Esimeseks ja tähtsamaks tööks oli meie sisekaitse kindlustamine. Selleks otstarbeks sai ellukutsutud kaitsejõud. See seltskondline organisatsioon on koondanud suure hulga meie aktiivsemaid ja kindlameelseid seltskonnategelasi, nii et kaitsejõudu vanematekogu on leidnud, et kaitsejõudlaste armu ei pruugi enam suurendada, küll aga oleks tarvis tema oskust täiendada.

Ka on algus pandud naisrühmadele, kes seljataguse teenistuse, nimelt varustus- ja sanitaar-alal enese peale peavad võtma.

Kommunism on pööranda alla aetud, kus tal tegutsemine raske on.

Kaitseväes revideeriti koosseisusid, selle juures vähenitati seljataguste asutuste koosseisud, riivikustuste koosseisud suurendati. Sellel alal on jõutud nii kaugemale, kui seda 3. üleriiklik kongress soovis, nimelt võivad meie praegused kaadrid mobiilsaatsiooni korral mahutada kõik need meie rahva pojad, kes sõjariistu suudavad anda.

Oppused on mõrdlemisi tenasti edenenud: Prantsusmaalt üle toodud gruppide taktika, nagu seda näitasid meie esimesed suuremad manöövrid juul 1925. a. Otepää ringkonnas, on meie oludes väga kohane. Needjamad manöövrid näitasid ka, et meie vägede organisatsioon üldiselt meie oludele vastab, detailides tuleb aga mitmel alal parandusi ette võtta, mis osalt ka juba tehtud. Mis puutub sõjaväe korterilubedesse, siis on need palju paranenud: uued kasarmud on kerkinud Rattveresse, Võrru ja Petserisse. Muudugi on see alles algus, aga selle mõju on väga hea. Wilandis, kuhu ka kasarmuid tarvis, pole ainelistel põhjustel veel ehitamiseni jõutud, aga sinna tuleb ehitada, ja ilma läbi ei saa.

Termishoiu alal oleme jõudnud sõjaväelaste tarvis Tallinnas parema haigemaja loetada.

Varustuse seisukord on mitmejalgune: relvade ja lastemoona ala on täienenud. Kuid, kahjuks, ei ole meie suutnud oma kodumaal lastemoona valmistamist korraldada. Oma ajal oli asi

tarvatsusel ja ma jain riigikogult isegi 30 miljoni krediiti püssirohumabriku tarwis, kuid ma ei suutnud wabriku asutamist alata, sest ei ametist lahksin. Minu järeltulijad ei teinud aga sellel alal absoluutselt midagi. Ja kui mina peale 1. detsembrit 1924. a. uuesti ametisse asusin, oli püssirohumabriku krediit finni lastud minna. Niisama olid Brantšusmaal, kust ma wabrikut tarwatesin osta, need wabrikud, mis peale sõja seisma jäid, juba likvideeritud, nii et nüüd uues olukorras päris uue wabriku asutamine meile üle jõu käib, mispärast mina selle küsimuse seisma olen jätnud. Sigel ajal ei tehtud, ja nüüd on asi mõimata.

Riiete alal oleme juhust kasutanud, ja meil on midagi ka mobilisatsiooni korraks tagawaraks.

Toidu alal, kahjuks, pole asjad kõige paremad. Juba tuletasin meelde, et ilma minuta tehti kofkuhoidmist minu poolt soetatud mobilisatsiooni tagawarade armel. Nüüd on asi küll paranenud, kuid ideaalse seisukorrandi pole veel jõutud.

Tehnilise warustuse alal on mõndagi tehtud, kuid tehnilisnõuab raha ja sellepärast on siin veel palju teha.

Kühidalt, mõiks konstateerida, et teise riigikogu tegewuse aega mõiks riigikaitse arenemise suhtes kahte osja jagada, esimene, kuni 1. detsembrini 1924. a., kus meie riigikaitse tagurpidi läks, ja teine, peale 1. detsembrit 1924. a., kuni tänapäewani, kus riigikaitse korraldus uuesti on arenema hakanud.

Peale selle sijemise kaitsekorralduse oleme Lätiga kaitselepingu sõlminud. See on meie jõud kahelordseks tõstnud, nii et iga hädasoht meil kergem on kanda. Iseenesestki mõistetakse, et meie veel kaugel oleme sellest ideaalist, kuhu meie riigikaitse alal püüame, siiski mõime ütelda, et meie korraldused õiges suunas on arenenud.

● Mis meil siis veel teha oleks?

Kõige pealt riigikogu tarwis läbi wiia w ä e t e e n i s t u s e j e a d u s. Ta on juba riigikaitse komisjoni poolt vastu võetud, kuid kas pleenum teda vastu võtab, mõi ei, seda ei tea. See seadus on õieti sõjamäe põhiseadus, ja kahju oleks, kui ta vastu ei võetaks. Uudisuseks on temas n o o r s o o s j o j a l i n e e t t e w a l m i s t u s. On see ellu wiidud, siis mõiks ka küsimus üles tõusta, kas nende, kes erieksamiteetwad, wäeteenistuse aega ei jaaks lühendada. Teistele oleks ajalühendamine meie praegustes oludes hädasohtlik.

Ka teisi seadusi on tarwis korraldada, et kord oma seadusteni wälja jõuda.

Warustust on tarwis jõudumööda täiendada.

Arusaadam, et ka kõige parem ettevalmistatus ei paku meile absoluutset tagatist selleks, et meid keegi ei puutu. Kuid kui meie ise valmis oleme ennast kaitsma, ja liitlasi ka veel kogume, siis ehk meie waenlane, enne kui sõda alustada, hakkab ka mõtlema, et kas jee pala talle wiimati kurku sinni ei jää ja teda ära ei lümmata. Ja muud meil tarwis ei olegi, kui et meid rahule jäetaks. Aga kõige tähtsam siiski on meeleolu. Oleme meie ise kindlas arusaamises, et meie iseseiswust on tarwis kaitsta, tahame meie jeda kõigi abinõudega teha, siis saame ka raskustest üle ja jääme iseseiswalt püsima, mis meie riigikaitse ülesanne ongi.

Meie riigikord ja selle tarwilikud uuendused.

Walitsusele rohtem iseseiswust, president ametisse.

RA. A. PÄTA.

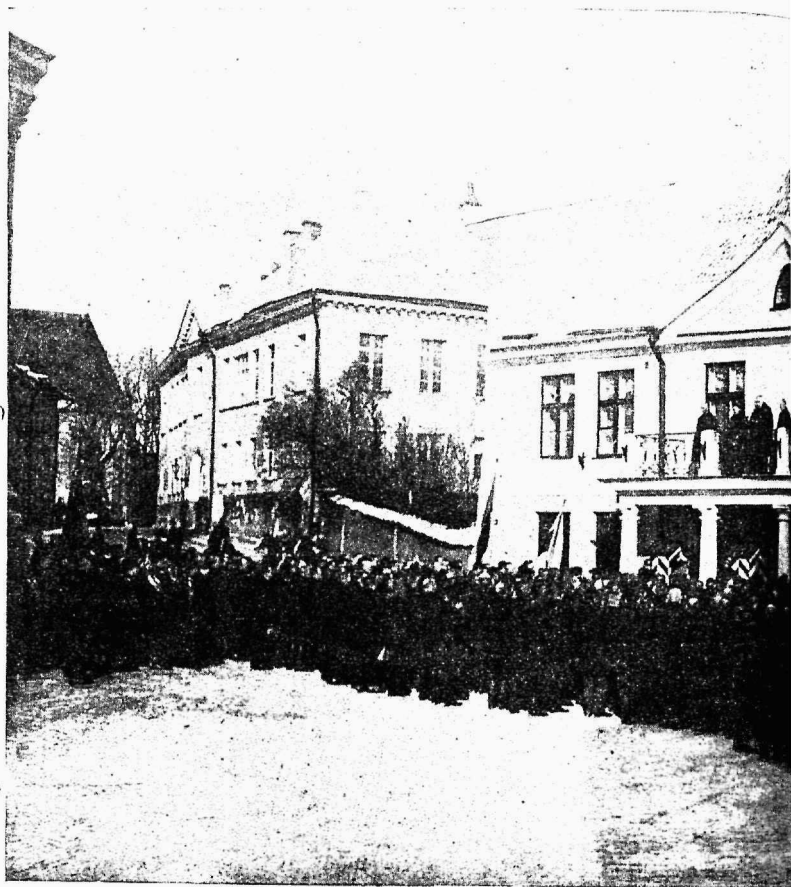
Lugupeetud kongressi liikmed!

Endine Ameerika Ühisriikide president W. Wilson ütles ühes oma filmapaistwamas kirjatöös, et wabadus ja wabad riiklised asutused ei wõi kaua püsida niisuguse rahwa juures, kes ei saa aru oma riigi walitsemise korra iseloomust. Tahame wabad olla, peame oma riigikorda mõistma, tema puudusi otsima, tema häid külgi toetama ja parandusi ette walmistama ja põhjalikult lauluma. Peajoontes ongi jee minu kõne ülesanne.

Meie riigi walitsemise kord on üks omapärasematest. Meie asutaw kogu andis meie wabariigi kõrgema wõimu ühe ainu-
lese asutuse kätte, nimelt sajast liikmest koosseiswale riigikogule. Riigikogu wastu ei seisa mingisugust ühewäärilist wõimu tema pidurina ja tasakaalus hoidjana. Põhiseaduse järgi on küll meie rahwas oma üldsuses riigi kõrgemaks wõimaks, kuid rahwa otselohene osawõtmine riigi juhtimisest ja seadusandlusest on raskesti teostatam: rahwas awaldab oma tahtmist otselohel ainult riigikogu liikete walimise ja rahwa-algatuse ja hääletamise kaudu. Kõigil on aga teada, kui raske on kogu rahwal sel teel oma tahtmist awaldada, kui raskesti tingimused seadused ette seawad rahwa tahtmise awaldamisele. Meie kõitwõimne rahwas ei saa üegi riigikogu laiali jaata, kui jee töö-

Neljanda Üleriiklise Põllumeeste kongressi saadikud

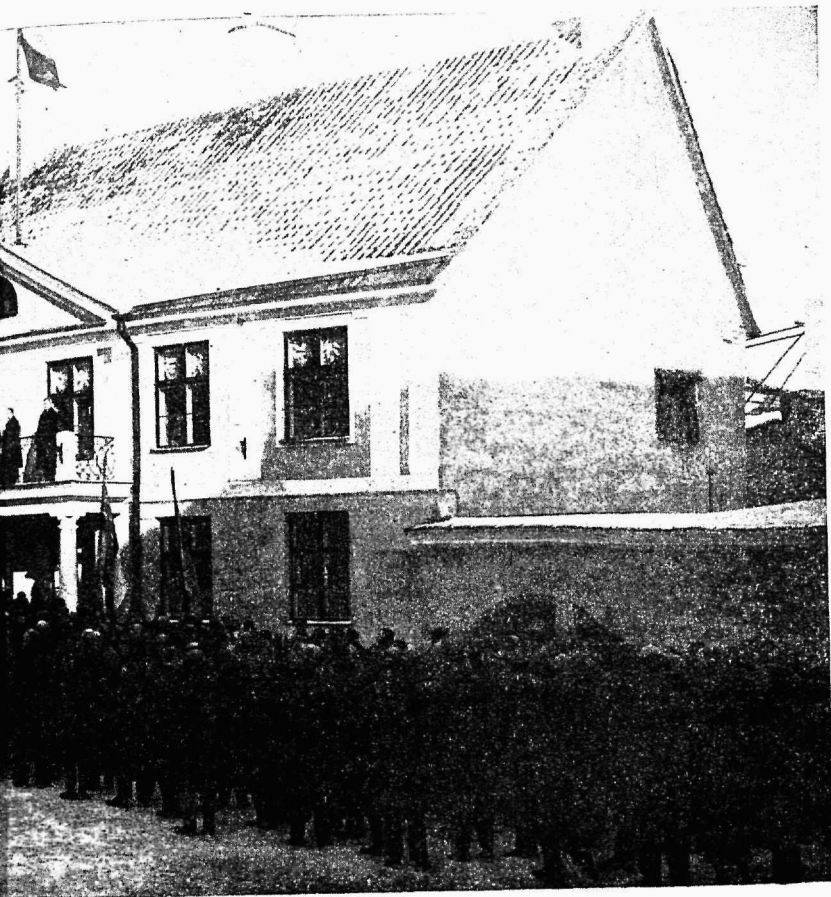
Terwe kongressi ri

Maja rõdul riigivanem J. Lemant ja kongressi juhatuse liikmed J. Hü

All maja ees tiheda miturina kongressi saadikud. — Kongressi

e rongikäit 28. weebr. 1926 riigivanema maja ees.
gipead terwitamas.

nerjon, A. Jürman, K. Päts, K. Einbund, M. Saarman ja K. Tonkman.
jaadifute nimel terwitab riigivanemat Tarwastu jaadif S. Ninjon.

Inglise riigikord ei ole küll nii lihtne, kui meie oma, temas on veel mõjuvad lüninga ainuvalitsuse aegsed talduvused, kuigi need enam lüninga mõimulähtusega endises ühenduses ei ole. Inglise riigikorra kohta ütleb üks Ameerika teadusemees, et selle hea omadus just selles seisnagi, et tema ainuvalitsuse ja rahva mõimu peale rajatud wabariigi walitsemisele omased jooned lofsulästatud olla. Inglise erakonnad, kes tegelikult mõimu käsutavad, on nii wälja kujunenud, et igaüks neist walmis on teise järele walitsuse loormat oma blabele mõtma ja täit mastu-
tust rahma ees tadmata. Inglisemaal kujundab walitsuse ja an-
nab sellele walitsusele ka usalduse parlamendi enamus, mis senint
ikka ühest juurest erakonnast loos on seisnud. Ka wiimajel ajal
tekinud uue waberaakonnad ei ole suutnud seda korda siisulist
muuta. Tuleb ka weel seda silmas pidada, et Inglise walitus
ametisse lutsutakse lüninga käsul ja ka juba ametisse astumise
järele oma dellaratstooniga parlamendi ette astub, et wiimase
läest usaldust saada. Inglisemaal ei tunta seda kuulsat „lehma-
kauplemist“, mis mujal, ka meil, walitsuse liigete leidmise ja
paktumise eel käib, mis just kõige rohkem aitab walitusesse nit-
juguseid jõudusid upitada, selle koht sagedasti seal ei peaks olema.
(Kriiduwaldused).

Kui meie niisid oma tegeliku walitsemise korda, mis nagu
tähendatud, peaks Inglise eeskujule järele aimama, waatlemise
alla mõtame, siis mõime ütelda, et temal Inglise riigikorraga
ainult ühtlane on nõue, et walitus seadusandlise mõimu ees
wastutaw peab olema. Kuib siis järele läheb meie walitsuse sei-
sukoht riigikogu wastu Inglise walitsuse omast nii laugelt lahku,
et see mulje jääb, et meie küll oleme tahtnud Inglise riigikorrast
seda iseloomuliku külge, milles ministrite wastutus kõige roh-
kem silma paistab, järele aimata, kuid meie ei ole suutnud luua
seda alusmüüri, millele Inglise riigihoonet tugeneb, ei ole meil ka
neid rahwuslist traditsioonist, mis Inglisemaa walitsemises
kõige tugewamaks tõukejõuks on, ei ole meie suutnud ja osanud
Inglisemaalt laenata ja omais mõtta seda asjaajamise korda, mis
hõõrumisi riigimalitsemises wähenab.

Meie walitsuse ametisse lutsujaks on riigikogu. Ta teeb seda
oma esimehe laudu, ehk lähem kord küll meie põhiseaduses ei ole
ette nähtud. Riigikogu esimees ei ole mitte mõni wäljaspool era-
kondade mõitlust seisew riigipea, kes walitsuse kofuseadumise
juures ise mitte ei ole erakondade mõitlusesse segatud. Meie
riigikogu esimees teeb walitsuse kofuseadumise juures sagedasti
puht erakonna-politiikat. Näiteid selleks juba leidub — tuletame
kas mõi seda meelde, kuidas enne praeguse riigimanema poole
pöörumist ettepanek tehti tegelasele, selle poolt mitte teegi Eesti

riigis ei lootnud walitsuse kottuseadmist. (Kõneleja forõ näited ta oma kogemustest). Meie walitsus ei ole kunagi enese seljataga tunnud ühest suurest erafonnast loosnewat enamust. Meie koalitsioonid on kunstlikud sünnitused, neis keeb harilikult kodusõda. Enamust sünnitawad erafonnad ja erafondade küllud, mis isegi ühest inimesest koos seisawad, kauplewad küll kawa ühise platwormi leidmiseks, kuid suuremalt osalt ei mõeta seda platwormi sugugi tõsiselt. Meie walitsuste käest nõutawal deklaratsioonil on puht teatraalne iseloom. Riigikogu on ise walitsuse juba ametisse walinud, tähendab, ta pidi ju seda walitsust usaldama, et ta tema poolt hääletas, ja pärast seda nõuab ta veel deklaratsiooni, et selle põhjal uuesti usaldust awaldada. Wiimase walitsuse ametissekutsumise ja wormilise usaldusawaldamise wahel oli paarinädaline waheaeg — kas siis sel ajal riigikogu poolt walitud walitsus ilma riigikogu usalduseta walitses? Kuid selle waheaja jooksul kees elam kihutus juba walitud walitsuse wastu. Nii õnestatakse walitsuse jalgealust enne, kui walitsus saab oma töötawaga esineda. Kõik see oleks kuidagi mõistetam, kui walitsus oleks mõne teise mõimu, mitte aga riigikogu enese poolt ametisse kutsutud.

Waatleme nüüd walitsuse tööd, mis peab käima käsiläes riigikoguga. Meie nägime eelpool, et Inglise walitsuse käes on riigi majapidamise juhtimises algatus. Meie walitsuse kawatjustest tõmbawad riigikogu komisjonid kriipsu alt ja ülemalt läbi. Tahawad, siis annawad juurde, ilma küsimata, kas walitsusel selleks riigikassas raha leidub, või mitte. Walitsusel ei ole selles asjas mingisugust kaitset, sest harilikult ei ole komisjonides walitsuse enamust olemas, waid seal hääletab iga erafond nii, kuidas soowib. Komisjonides kujunewad otsused sagebamini walitsuse kawatjuste wastu, kui poolt, sest wastasrind on komisjonides täielikult esitatud, ja harilikult on walitsust toetada „lubanud“ enamuses palju neid, kes rohkem wastasrinna poole hoitawad, kui walitsuse poole. Ja komisjonide otsused on meie riigikogu mõõduandwad. Riisugust komisjonide walitsemist ei tunne Inglise parlament, see on aga küll omane Ameerika ühisriikide kongressile, kuid kes lugenud on endise prof. ja presidendi Wilsoni laebtusi selle üle, kuidas kongressis komiteede walitsemine tõsi parlamendi ja erafondade walitsemise mõimu riisub ja iga sugustele salasepitsustele teed tasandab, see mõib armata, et meie komisjonides lugu parem ei ole. Meie seadusandlise kogu komisjonid töötawad üksteisest lahus, sellepärast ei ole seadustel juhtimaid põhimõtteid, sest iga komisjon armab oma õiguseks ja kohuseks walitsuse esitatud seaduseelnõusid täielikult ümber töötada. Komisjonides julatatakse ühte seadusesse sagepasti

täiesti lahkuminemad nõuded. (Nõneleja toob näiteid mitmest viimasel ajal vastu võetud seadusest). Komisjonid ei küsi selle järele, kas see valitsus veel ametis, kes seaduseelnõu siia annud, nii juhtub, et komisjonid seadusi vastu võtavad, mis kogu aegu ammud lahkunud valitsuse poolt algatatud. Komisjonid ei anna ka mitte valitsuse soovil seaduseelnõusid igal ajal tagasi. Kõige selle tagajärjel kujuneb meie seadusandlises kogu vahetord valitsuse juhi ja ühikute valitsuse liikme vahel päris võimatus: valitsuse juht hääletab jägedasti oma ministrite vastu, sest keegi neist ei pea komisjoni poolt valmistatud seaduseelnõu enam valitsuse omaks, mõni ta on mõne endise valitsuse poolt siia antud. Valitsuse ühtlustamisest ei mõni niisugusel korral juttugi olla. Meil ei ole jägedasti seaduste hääletamisel ei ühtlast valitsust, ega vastutavat valitsust. Meie valitsuste tegemuses on harilikult see waade saanud, et ega valitsus seadusandlust juhi, sest kõrge kogu talitab ju ikka nii, et ta valitsuse lahutamist juuremalt arvele ei võta. Meil ei ole ühik valitsus lahkunud põhimõtteliste lahkiminefute pärast seaduste vastuvõtmisel, sest harilikult on need ikka „pommid“ olnud, mis väga keerulistel kaudel seadusandlise kogu ette toodud ja siin parajal momendil lõhkema pandud. (Nõneleja toob hulga näiteid oma mägede selgitamisel, nagu perekonnaseaduse, riigi- ja kirikulahutamise seaduse jne.). Meie seadused kujunemad tihtigi ebaühtlasteks, vastukäivateks, liig omapäraseks ja nõrgaaluslikeks. Meie seaduste kannul käivad nende parandused ja paranduste parandused. Seaduste leidmine ja käsitlemine muutub liig keeruliseks ülesandeks. Seadusi tehtakse, kuid keegi ei kannu vastutust nende seaduse eest. Riigikogu töö mõib nii puuduline ja juhuline olla, kui vähegi võimalik, kuid ei ole ühtegi asutust ja võimu, kes seda parandada mõiks. Kõige põhi-seaduse vastu mõib riigikogu seadusi maksma panna. Kes siis mõiks niisuguse seaduse väljakuulutamise seisma panna? Meie rahvas on täiesti riigikogu võimu alla antud.

Meie riigikogu kui ainuke võimufantja peab alati tegemusevõimeline olema, sest tema on kõikide võimude algallikas. Riigikogul peab enesel alati rahva usaldus olema, sest ei ole tal seda, kuidas mõib ta rahva tahtemaldajaks olla. Meie põhi-seadus tunneb aga niisuguseid juhuseid, kus rahvas oma hääletamisega riigikogule umbusaldust mõib avaldada ja viimane koost lahku peab minema. Tegelikult jääb küll lahti lastud riigikogu uue koostumiseni ametisse, kuid tal puudub siis rahva usaldus. Niisugusel korral ei ole meil ühtegi kõrgema võimu fantjat asutust, kel rahva usaldus

oleks, sest riigikogu, kel usaldust ei ole rahwa poolt, ei mõi ta seda rahwa usaldust walitsusele edasi anda. Meil on juba kord lugu nii olnud. Ükski riik ei mõi kindel olla, et sarnane walitsuse mõimu halwatus temale saatustlikuks ei mõi muutuda. Kui riigikogusel korral peaks sefelbus wälispoliitikas tulema, mis rahwa mõimu pingutamist nõuaks — kuidas saaks ilma usalduse riigikogu sellega toime?

Mujal on parlamendi kormal ka rahwa usaldusega ametisse seatud riigipea, kas mõimu pärinud mõi rahwa poolt selleks walitub. Kui parlament ei tegutse, tal usaldus puudub mõi ta weel walitub ei ole, siis juhib riigi saatust riigipea ja tema poolt ametisse seatud walitsus. Meil on see täiesti mõimata.

Meie walitsus on ilma riigipeata ja ilma rahwa seljatoeta, sest esimest meil ei ole, ja teine ei saa midagi riigikogule teha. Meie walitsuse tegemus muutub jooksuata asjade diendamiseks. Walitseda, riigi seadusandlust kindlas sihis juhtida, riigimajapidamist kindlates piirides hoida — kõike seda meie walitsused ei suuda, sest walitsusel ei jää muud järele, kui parlamendi soowisid täita. Kas teie ei ole tähele pannud, kui alandlitud meie walitsuste dellaratfioonid on, kui suure õhinaga lubatakse riigikogu sõna kuulda, „teenida“? Seal, kus walitsus tõesti riiki juhib, kus walitsuse juht suurt mastutust kannab, kus ta loob ja luua aitab, seal on walitsuse juhi amet see, mille poole anderikkad inimesed püüawad, seal pääsewad neile kohtadele mehed, seda mõidule pääsenud erakonnad omale juhiks on walinud. Mäletate eht weel, kuidas meil walitsuse juhi kohta pakuti erakonna (sel on riigikogus 4 liiget) juhile, kes alles mõne aasta eest siia opteerinud? Ja seda pakkumist mõeti meil päris tõsiselt! Kas on suuremat walitsuse mõimulangemise tunnistust weel tarmis? (Kiiduwaldused). Kui meie sel sihil areneme, siis mõime mitmaks nii kaugele jõuda, et walitsuse juhi koha peale liisuga mõis riigikogu liikmeid walida: annab Jumal ameti, küll ta ka mõistuse annab. Ja see peab nüüd Inglise kotta järeldamamine olema!

Meie ministrite walituga ei ole lugu parem. Mitte mõne suure erakonna silmapaistwamad mehed ei ole walitsuses, waid suure kauplemise järele jaotatakse walitsuse liikmete kohad nii ära, et lambad termeks jääks ja ka hundid sõnnud oleks. Puuduwad enamusse tarmis weel paar häält, siis tõmmatakse weel mõni erakonna sarnane rühm mõi rühmitus kaasa, muidugi nõuab ta oma nimamehele ministri kohta, ja saab ka selle. Ega see siis kõil salaja sünni, ei, ajalehed kannawad kõis kawatsused, põhjendused ja sepiisused rahwa ette. Ja kõige selle järele ei tõuse rahwa

lugupidamine walitsuse wastu, ministri nimi ei too sagedasti muud, kui mõnitusi, süüdistusi ja kahtlustusi kaela. On siis ime, et meil ministrite walik ikka tehmemats ja kitsamats jääb.

Luleb ka seda nimetada, et selle tagajärjel, et meil riigipead ei ole, meie wahetord walitsuse ja sõjawäe kõrgemate juhtide wahel lahendamata on. Meie sõjamäel puudub iseseisew sõjamäeline juht, nagu see teistes riikides on. Meie sõjaminister, kuigi ta sugugi sõjamäelane ei ole, on ühtlasi ka meie sõjamäe kõrgem juht. (Kõneleja toob näiteid selle kohta, kuidas see sõjaministrit võib piinlikku seisukorda seada).

Lõpuks tähendab kõneleja selle peale, et meie peame oma riigikorda täiendama, nimelt peame rahwa poolt otsekohe walitama ja kindla mõimuga warustatud presidendi ametisse seadma (tormilised liiduawaldused), peame oma walitsusele kindla mõimu kätte usaldama, peame selle poole pöördma, et walitus tegelikult riigikogu tööd aitas edasi wiia ja selle eest wastutaw oleks, peame komisjonide walitsemisele piiri panema ja oma erakondasid nii ümber loomadama, et meil erakonnafeste rägastik laoks ja ainult kaks või kolm suuremat erakonda jääksid. (Kauakestwad liiduawaldused. Kõnelejat austati püstitõusmisega. Kõne kestis üle kahe tunni ja seda kuulati suure hulgiga).

Rahwa kandepõud ja walitsemisajutuste ümberkorraldamine.

Suur kottutõmbamine on tarwilik ja võimalik.

Siseministri R. Einbun'd'i kõne kottutõmbe.

Austatud kongressi saadikud! Riigi walitsemine sünnib riigi ja omawalitsuse ajutuste laudu.

Rodanikul ei ole mitte ükskõik, kuidas on korraldatud riigi walitsemise ajutused ja misugused on ametnikud. On ajutused ja ametnikud head, siis on walitsemine heas korras ja riik heas korras. Ajutuste korraldamine ja ametnikkude ettemalmistus, taswatus ning walik on selle poolest walitsusel üheks tähtsamaks ülesandeks. Saksamaa pani, näitaks, enne ilmaõda väga suurt rõhku oma ametnikkude seisuse kujundamisele ja Saksamaa ajutusi peeti walitsemise oskuse poolest väga kõrgelseiswateks. Oskus, ettemalmistus, aujus ja täpsus olid kindlasti nõuetawad

omadused. On näiteks riiksid, kus ametnikud võimu teostajateks igal sammul ostetavad; heast korra ei või seal, arusaadavalt, juttugi olla.

Seitse aastat tagasi lõime meie oma riigi ja omavalitsuse asutused, olles valitsemiseks väheste ettevõtmistega. Ametnikud tulid teenistusse kutsuda rahva keskel, tähendab sealt, kust meie kõik pärit oleme. Ja aastate jooksul on nüüd tehtud kõik parema arusaamise, teadmise ja enese oskuse järele. Kui midagi meie ametnikkude juhtes nüüd laita on, siis on need ju samad puudused, mis meie rahvalgi, sest oleme, nagu öeldud, kõik samast rahvast.

Kuid ametnikud peavad, kui valitsuse võimu teostajad, paremad olema, kui rahvas, selleks on tarvis veel palju tööd teha.

Meie riigi tekkasutuste jünnipäeval oli koosseis: minister, üks kirjutaja, laud, sulepea ja poogen paberit. Ülesannete laienemisega laienesid asutused ja nende koosseisud. Iga valitsus võttis niipalju inimesi ametisse, kui palju tema arusaamise kohaselt ülesannete rohkus ja valitsemise oskus seda nõudsid. Iga juurdetulevad reformid nõudsid ka uusi jõudusid.

Seda nõudsid ka sõjajärel ja sõjapidamise ülesanded. Nii paljusid meie asutused ikka laiemale ja laiemale, kuni alates 1921. aastast, kõigile selgetks jai, et meie oma asutuste ja ametnikkude laiutamiseks kaugele oleme läinud. Riigi majapidamine ei jõudnud seda kanda ja rahvas ei jõudnud seda kanda. Sellest ajast peale algas kokkutõmbamine. See oli seda rohkem mõistatav, et valitsemine tundus juba kindlates kätes ja valitsemise asjaajamisest ning võimalustest oli ka selgem ülevaade. Nende viimaste aastate jooksul on meie valitsused ametnikkude koosseise kokku tõmmanud umbes 100 % võrra. Mõned ministeeriumid, nende seas ka siseministeerium, üle 100 %, kuid sellest hoolimata on veel praegu meie valitsemise asutuste rohkus ja riigi teenijate arm jätkuvalt suur, et tuleb praeguse aja võimaluste kohaselt astuda järsud ning kindlad sammud kokkutõmbamiseks, sest meie ei jõua ka nii suurt valitsemise aparati üleval pidada, nagu see praegu on.

Meil on praegu riigiteenijaid ja ametnikke umbes 21.000, s. o. umbes iga 50 elaniku kohta üks riigiametnik. Omavalitsuse ametnikud umbes 10.000 juurdearvatud, teeb wälja 31.000 inimest, s. o. iga 33 elaniku kohta umbes üks ametnik. Kui kaitsesüsteemid veel juurde arvata, siis tuleb iga 22 kuni 23 elaniku kohta üks riigiteenija. Kui riigi eelarve kohaselt, selline armu hulka on mõeldud ka riigettevõtete teenijad, näiteks, riigi

metfamajapidamine, raudteed, mereasjandus, post, telegraaf, jne., mis ülemalpeetavad mitte riigi otsekohesest tuludest, vaid nende ettemõtete tuludest, siiski on ametnikkude arv suur.

Umetiasutuste ja ametnikkude rohkusega on ka seletatav, et meie riigi eelarves puht walitsemise mõi administratsiooni kulud teemad wälja umbes kakss miljardi seitsejada miljoni, juurde arwatud kaitsemäe walitsemise kulud, teeb see summa wälja umbes kolm miljardi seitsejada miljoni, riigi korralisest eelarwest — kuus miljardi kolmsjada miljoni — on see ümmarguselt 59 %. Kogu riigi eelarwest, erakorralised kulud juurdearwatud — seitse miljardi seitsejada miljoni — on riigi walitsemise kulud ümmarguselt 48 %.

Riigi omawalitluste eelarwed on umbes üks miljard kakssajajada miljoni, sellest summaest läheb puht walitsemise kuludeks mõi administratsiooni ülemalpidamiseks kuni 30 %, sest riigi julgeoleku kulufid omawalitlustel ei ole.

Meed armud kõnelemad meile, et riigi walitsemise aparaat on kulukas ning kallis. Sõjaaja raskustes tõime sellele üldisi ohmeid, aga nüüd rahwajal tahab juba iga kodanik ise ettemõtta ja kapitaali koguda ning ta ei armasta, kui riik tema taskust palju enesele wõtab; ja riik ei wõigi seda ülekohut kodanikule laua teha. Riigi ülesanne ju on, et kodanik jõukam oleks, et kodanik eestkätt tegutsöks. Riigi ülesanne on ka, et rahwa üldine jõukus kaswaks. Meie majapidamine aga näitab, et rahwa üldine jõukus kaswab wõhalt, arwatakse ijegi, et ta kahaneb. Nii näitaks, kõneles rahaminister oma eelarwe-kõnes, et meie rahwusliku warandusest wõiks wõtta umbes 120—150 miljardi margani, rahwa aastane sissetulek aga on 30—31 miljardi, s. o. iga elaniku peale 28.000—30.000 marka. Kui wõtta nüüd kolmeliikmelise leibkonna eelarwe mõi aastane läbitäit 90.000 marka, siis jõome meie umbes sama palju kui walmistame, mõi ijegi weel natukene rohkem. Kui see arwestus wähegi tõele wastaw peaks olema ja igaüks meist tunneb, et ta on tõele wastaw, siis kutsub see küll riigi walitsemisel tulewail aastail äärmisele kokkuhoidmisele. Tuleb kõik tagasi tõmmata, milles laule minud.

Riigiteenijate arwu vähendamise mõib läbiwõia ainult langepäeline walitus, kes ei tunne hõrdameeljust ega ei karda wastastriindlust ja kes julgeb ka riigikogule wastu astuda ise- seisma mõimuna ja ütelda, et nii peab see olema, aga mitte teisiti. Arusaadawalt tekib niisuguse walituse wastu suur wastastriind, aga kui see walitus ka ainult pool aastat ametis püsib,

saadaks ka palju korda. Kõige esiti on tarvis vähendada asutuste arvu. Meie mäike riigi olukorras ei ole vähemakti põhjust tülitada rahvast kümne ministritega, vaid jätub, kui seda arvu pooleni vähendada. Samuti ei ole vähemakti põhjust, et ministriumid jaguneksid meil paljudes peavalitsusteks, et mõnele see kaunim väljendus. Olen ise katset teinud luus asutusi ühendada lahets ja katki ei ole midagi, näib, et veel parem on. Ka lohtabel mõib asutusi palju vähem olla. Vahetaksid siis vähem kirju ja mõtleksid siis vähem uusi asju välja, mis iga kord veel ei tarvitseks rahvale õnneks olla, sest rahvas ei armasta, kui teda targad inimesed väga palju tülitavad. Ma lõnelen siin küll nii pilke toonis, aga selles on palju tõtt.

Ametnikkude arvu vähendamine ise peab ülevalt algama ja alusega lõppema. Just väga palju õnne ei ole see Eesti poliitikalma toonud, et Eesti riigikogu ja tema komisjonides sada meest istuvad ja nii mõndagi jelsdamad, mis oleks mõinud parem jelsdamata jääda. Mitats miestkümnest peast ja annats saatus ise, et neil miestkümnel tarfa mõistust oleks. Jätuks sellest siis ka Eesti rahvale.

Just ülmatõ õnneks ei mõi ka seda pidada, et wabariigi walitfuses miie mehe asemel — üksteist istub. Wiis walitsemise juhti jõuaksid ühel-teisel korral veel rohkem, sest siis jääks nendel rohkem aega töötamiseks. Suurtest kolleegiumidest ja komisjonidest oleme juba pettunud. Iga kottuhoidlik peremees teab, et kui ta oma maija ülearu teenijaid mõtab, siis peab tema veel teenijaid mõtma, kes teenijaid teeniwad; ja seda tunneb juba ka Eesti rahvas, kui riigi peremees.

Riigi walitsemisel peame jellele teele kindlasti asuma, et asustamiswõime anname rohkem kohapealsetele ametnikkudele, kes rahvale lähemal, kuid selleks on waja ettemalmistatuid ja wastutawaid ametnikke. Wiie wastutamata ametniku asemel töötaks üks wastutaw ametnik sama eduga. Selleks on waja aga ametnikkude tšensust ja ettemalmistust tösta. Inimene ei ole küpse veel walitsemise asjade ajamisele, kui ta keskkooli mõi ülikooli lõpetanud, waid ta tuleb alles kindlast walitsemise koolist läbi lasta, talle tulewad, enne kui kohale nimetada, wastawad katsed korraldada. Selle tagajärjel tõuseb tööõskus ja wastutustunne. Selle tagajärjel on mõimalik ka wäheha arwu ametnikkudele paremat taju maksta, mis riigile kasulik on.

Ka tuleks walitfuse ja omawalitfuse asutuste täest kõik need ülesanded jelsfondliste organisatsioonide kätte anda, mis need

parema eduga toimetaksid, kui seda valitsuse asutused teevad. Mis sobanik ise juudab teha, seda tuleb lasta temal ise teha; riik ärgu segagu enast maha, kui tarvis, andku toetust.

Gesti väiksele riigile oleks täiesti küllaldane, kui tema teenistuses seiswate isikute arw peatselt wäheneks ühe kolmandiku võrra sellest, mis praegu wõrmliselt tema eelarwes näidatud.

Uuendust nõuab ka meie omavalitsuste korraldus. Ka neeb on meie väiksele riigile rasked ülesanded. Umbes 400 parlamenti waldades, alevites, linnades ja maakondades, on pisut palju, raiskab palju jõudu ja teeb tulu; asjaajamine on aga keeruline. Asutusi palju, aga tulusid neil vähe. Mitte sellepärast, et neile anda ei taheta, waid sellepärast, et neid tulusid küsilt võtta ei ole. Sellepärast on ka, näiteks, maakonna omavalitsused murumajas keskwaltitsuse kantseleideks, kes ainult edasiannawad neid rahasummasid, mis nemad riigikassast saawad. Umbes 40% on nendel oma tulusid, 60% aga saawad riigilt. Kas selleks on meil omavalitsust vaja? Omavalitsuste walitsemise wiisi ei ole meil põhjust nii häwitamisele wita. Tuleb tõsiselt kaalumisele võtta, kas maa teise astme omavalitsuste ülesanded ei ole teostatavad palju lihtsamal wiisil, mis rahwale odawam tuleb ja mis lihtsam oleks.

Eh on ise näidanud, et meie väikese riigi olukorras wald, alev ja linn wõiwad olla elulised omavalitsuslikud ühikud, kuna teise astme omavalitsuse ülesanded langewad riigikogu ja wabariigi walitsuse peale.

Minul on see kindel tunne, et kolmanda riigikogu aegsele walitsusele on raskest ja möödapääsematuks lohuselt wabariigi walitsemise ja kaitseaparaat nii ümberkorraldada, et see wõistaks oma lihtsuse ja odawuse poolest meie väiksearwulisele rahwale. Kõige juurem korrutoid, asutuste ja ametnikkude headus, tuleb ilmselgemata läbi wita, ka siis, kui tarwis oleks mõned liiga kaugele minewad reformid pisut seistatama panna. Mis üle jõe läib, see läib ikka üle jõe. Tegelikult elus peab ka kõige parem tahtmine järjekorda ootama. Palju head ei ole mitte alati hea. Beame piiri. Teil on selles, austatud kongressi jaotatud, oma lõpufinimis ütelda.

Põllumajanduskoda ja riigi majandus- nõukogu.

RM. K. Päts'i kõne lohkumõtte.

Pean sel kongressil jällegi teatama, et põllumeeste joodu omale üleriiklikele koja nägl kindlat elufutselist tekkkohta lüua, weel teoks ei ole saanud. Meil kardetakse ikka weel, et sarnane tekkkoht, mille ümber kõik põllumehed koguneksid, ilma mingisuguse waheta, wäga mõjurikkaks teguriks muutuks. On weel palju neid, kes Eesti riigile seda nähtawasti hädawõhtlikuks peawad, kui Eesti lantwam rahwafiht, põllumehed, ise oma elufutselist asju hakkawad korraldama. Kuid üks samm sel teel on wahel siiski edasi jõutud: on seadusega ellu kutsutud kaubandus-tööstuse koda, mis on awalikõiguslikele alusele rajatud ja mille ülewaltpidamiseks awalikka maksusid wõetakse. See annab ka meile lootusi, et aeg mitte enam kaugel ei wõi olla, kus teoks saab meie kindel nõudmine põllutöökoja asjus.

Siin olgu lühidalt tähendatud, et põllumeeste rühma poolt on põllutöökoja kohta seaduse-eelnõu walmistatud ja riigikogule esitatud. See eelnõu läheb meie esimesest koja eelnõust, mille omalajal J. Tõnissoni walitsusele esitasime ja mis siis käiku ei saanud, mitmeti lahku. Ma tähendan ainult lühidalt nende lahkuwuse peale.

Kõige pealt oleks uue katwatsuse järele põllutöökoda kahe jarguline, nimelt, oleks iga endise kihelkonna piirides — põllumeeste kihelkonna konwent — koja esimene jart, ja tekkkohana koda ise, kui konwentide liigete poolt walitud esitus. Koda tuleks konwentide näol rahwale lähemale, sest kohalikkude ülesannete algatus ja teostamine jääks põllumeeste konwentide kätte, kes, nagu koja seaduse eelnõust näha, ka kohalikkudest kallimatest oma sissetulekuid saaksid, nii lähelgid kohalitud tulud peaaesjalikult ka kohalikkude kulude katmiseks. Lantwamisest wõiwad tekkida, kas just kihelkond, umbes endistes piirides, sest piirid wõib muuta, just kõige kohasem üksus koja algrakus on. Kindel on, et wald selleks liiga wäikene on, tema ei suudaks iseseiswalt ja omal jõul ühtegi põllumajanduslist asutust ja ametnikku ülewalt pidada. Maakond jääks oma kojaga põlluharijatest kaugele, maakonna koda oleks juba rohkem linna asutus; pealegi tuleb silmas pidada, et maakondlikud korraldused ja ametid wõiwad wäga hästi tekkkoja laudu teostamist leida. Keskteena jääkski kihelkond üle. Mina olen just tegewate põllumeeste käest kuulnud, et neil kohaliku koja asutusena kõige kohasem oleks nii-

jugune, mis oma tegemust fihelkonna üle laotaks. Sellepärast ongi fihelkonna komendi juure peatama jäänud. Ma tähendaksin, et koja kohaliku asutuse loomisets on hoogu annud Eshhep-Slowaki walitsuse poolt walmistatud koja seaduse-eelnõu, kus koja algastmeks on walla põllumeeste koondus wõetud.

Tähelpanu tuleks ka wist selle peale juhtida, et seaduse-eelnõu järele koda ise ei wõtaks põllumeeste käest otsekohe mingisugust maksu. Nagu eelnõust näha, saaks koda oma sissetulekud riigikassja kaudu juba wõetud maksude pealt. See teeks põllumeestele koja ülemalpidamise hõlpsamaks ja wõistaks ikkagi põhimõttele, et sissetulekud põllumeeste käest tuleksid.

Ma pean õige lühidalt selle peale tähendama, et meie riigi majandusnõukogu praeguse korralduse juures oma otstarbet läita ei suuda. Mõnelt poolt waieldakse küll selle matsu, kas meil jarnast asutust tarwis ongi. Mina arwan, et riigi majandusnõukogu, kui ta ntisugusets kesklohaiks muuta, kus kindlasti organiseeritud elukutsete esitajad tähtsamaid majanduslisi küsimusi ühtisel jõul lahendada püüawad, wõiks meie riigikogule tema wõrdlemisi ühefõlgsel koosseisul juures — ei ole ju mitmed majanduslised tegemusalad seal esitatud, nagu tööstus, kaubandus, käsitöö jne. — wäga suuresti abiks olla. Riigi majandusnõukogu ümberloomisele wõime aga alles siis asuda, kui meil on juba ühtisud tegemusalad amalikoiguslifel alusel korraldatud, ja sellets on nüüd kõige pealt tarwis, et põllumehed oma koja wõimalisult kiirelt lätte saaksid. Meie jääme oma nõudmise juurde, meie lordame seda nii kaua, kuni lord ellu astub põllumeeste oma kodune parlament, meie omawalitsus, kus diendatakse põllumeeste eneste jõul ja algatusel kõike seda, mis õitsele wiib meie kõikide tootja, meie riigi majanduse nurgakivi, meie põllumajanduse. (Kiiduamaldused.)

Neljas Üleriikline Põllumeeste Kongress.

Tallinnas „Estonias“ ja Võrjesaalis 27., 28. weebr.
ja 1. märtsil 1926.

Õeldõõb.

Üleriiklise Põllumeeste Õsituse täiskogu, omal koosseisul 22. nov. 1925. a., otsustas neljandat üleriiklist põllumeeste kongressi ära pidada 1926. a. algul. Lõpulis kongressi aja ja päematorra kindlaksmääramine jäeti Õsituse juhatusel hoolets.

Üleriiklise Põlumeeste Ehituse juhatus määras 28. jaanuaril 1926. kongressi aja 27., 28. veebr. ja 1. märtsi peale kindlalt järgmise päevakorra ja lisandustega:

L a u p ä e m a l, 27. v e e b r.

1. Kell 9 homm. „Estonia“ kontserthoalis jaadikute registreerimine ja liikmeteaardite väljaandmine.

2. Kell 11: Kongressi avamine, juhatus ja sekretariaadi valimine.

3. Kella 12—4: Rõned: a) Põlumeeste erafonna tegevusest. Üleriiklise Põlumeeste Ehituse esimees M. Järman. b) Põlumeeste ehitajate tegemus valitsuses. Siseminister K. Einbumb. c) Põpsikõsimus riigikogus. Riigikogu liige M. Laarman. d) Teetegemise küsimus. Riigikogu liige K. Tonkman. e) Massub. Riigikogu liige M. Laarman. a) Sotsiaalseadused. Riigikogu liige G. Masit.

4. Kella 4—5: Lõunavaheaeg.

5. Kella 5—8 Börsesaalis, Pikk uul. 17: a) Aruanded lohetabelt. b) Läbirääkimised.

P ü h a p ä e m a l, 28. v e e b r.

1. Kella 9—12 „Estonias“: Rõned: a) Mis õigustab põlumeest oma erafonnana poliitiliselt elust oja mõtma. — Mitte hõhumi, vaid ilmamaade. Riigikogu liige J. Sänerson. b) Põlumeeste erafonna poliitiline eestama. Prof. J. Uluots.

2. Kella 12—3: Waheaeg ja pildistamine.

3. Kella 3—5: Rõned: a) Riigi julgesolek ja meie välispoliitiline seisuford. Riigikogu liige kindral J. Laidoner. b) Meie riigikaitse arenemine. Sõjaminister kindral J. Soots.

4. Kella 5—6: Waheaeg.

5. Kella 6—9 Börsesaalis, Pikk uul. 17: a) Meie erafondlised wahetorrad. Riigikogu liige J. Sänerson. b) Riigikogu walinised ja lähemad ülesanded. Riigikogu liige M. Martinson.

E s m a s p ä e m a l, 1. m ä r t s i l.

1. Kella 9—1 „Estonias“: Rõned: a) Meie riigiford ja tarkwikitud muudatused. Riigikogu liige K. Pääs. b) Rahwa londeisõud ja walitsemisajutuste ümberkorraldamine. Siseminister K. Einbumb. c) Põautõõkoda ja riigi majandusnõufogu Riigikogu liige K. Pääs.

2. Kella 1—2: Ühnanahetäeg.

3. Kella 2—3: Kõne: a) Majanduselu arenemine viimastel aastatel ja väljawaated tulewisku. Üleriiklise Põllumeeste Esituse esimees M. Jürman. b) Otsuste wastuwõtmine.

Kongressi saadikud.

Kongressist wõtawad osa:

1. Põllumeeste kogude saadikud, igaist kogust üks esitajat, kellel wastawa kogu poolt sellekohased tõendused ette näidata, ja kolmas esitaja kogu juhatusel liigete hulgast, juhatusel wolitusel.

2. Üleriiklise Põllumeeste Esituse täiskogu liikmed, Riigikogu Põllumeeste Rühma liikmed ja Maafondade Esituste juhatuste liikmed.

Märkused: 1) Wolitused waatavad läbi ja annawad kongressi liikmeläärdis wälja „Estonias“ wastawa maakonna Põllumeeste Esituse juhatusel liikmed. 2) Realkuulajaitse kongressile pääsewad põllumeeste kogude liikmed liikmeläärdis ettenäitamisel.

Kongressist osawõtjad.

Üleriiklise Põllumeeste Esituse juhatusel liikmed:

M. Jürman.
A. Einbund.
J. Hünerjón.
L. Tupits.

M. Saarman.
A. Lontman.
M. Martinjón.

Wõrumaa.

1. E. Federmann — Wäspere.
2. A. Busch — Wäspere.
3. D. Toorpan — Wäspere.
4. A. Kalljoosto — Jämsä.
5. B. Karasjin — Jämsä.
6. J. Grustain — Jämsä.
7. W. Toomei — Jämsä.
8. J. Lant — Jämsä.
9. M. Reinbod — Jämsä.
10. A. Stein — Jämsä.
11. G. Ruberg — Rätti.
12. A. Rättsep — Rätti.
13. A. Wager — Runda-Malla.
14. J. Hubain — Runda-Malla.
15. M. Lant — Runda-Malla.
16. A. Strömberg — Rätti.
17. A. Tiiba — Rätti.
18. E. Kello — Rätti.

19. J. Orto — Wäspere.
20. A. Jürgenjón — Wäspere.
21. A. Kuusmänn — Wäspere.
22. E. Heimann — Wäspere.
23. A. Reole — Portun.
24. J. Hubetep — Portun.
25. A. Lombach — Portun.
26. J. Wodja — Peetri.
27. J. Johannes — Peetri.
28. A. Bajos — Rätti.
29. E. Thalfeldt — Rätti.
30. E. Lehtmeis — Rätti.
31. A. Wana — Rätti.
32. A. Walmberg — Rätti.
33. A. Wiskel — Rätti.
34. D. Wiska — Rätti.
35. J. Wiskel — Rätti.
36. J. Rübajep — Rätti.

37. J. Stern — Salki.
38. J. Kirsch — Salla.
39. R. Murs — Salla.
40. D. Sein — Salla.
41. S. Tant — Sõmeru.
42. L. Treilmann — Tudulinna.
43. J. Oja — Undla.
44. S. Treial — Undla.
45. J. Tamm — Wao.
46. J. Reineberg — Wao.
47. M. Esenjon — Wao.
48. Raarna — Wao.
49. W. Pili — Wihula.

50. J. Anderson — Wihula.
51. M. Lepitjaar — Wohnja.
52. J. Lepit — Wohnja.
53. M. Elchi — Wohnja.
54. P. Rutow — Woka.
55. G. Ruu — Woka.
56. S. Klement — Woka.

Maafonna esituse juhatusel liikmed:

57. R. Blaubrit.
58. M. Malla.
59. R. Pajos.
60. R. Roul.

Järwamaa.

1. O. Pilt — Albu.
2. G. Lammets — Albu.
3. S. Sall — Albu.
4. J. Kull — Alitu.
5. J. Siimann — Alitu.
6. A. Wästin — Alitu.
7. J. Bötscher — Ambla.
8. M. Ruusik — Ambla.
9. D. Virlenthal — Ambla.
10. M. Kala — Anna.
11. S. Lamberg — Einmanni.
12. J. Laki — Einmanni.
13. J. Mein — Einmanni.
14. A. Tauben — Esna.
15. M. Sahn — Esna.
16. R. Pauter — Esna.
17. S. Elart — Kirna.
18. R. Wiidebaum — Koigi.
19. J. Bachmann — Koigi.
20. J. Stein — Koigi.
21. M. Mew — Kulsama.
22. G. Lindemann — Kärn.
23. R. Milton — Lehtse.
24. A. Mathiesen — Liigwalla.
25. J. Kurits — Liigwalla.
26. W. Adoff — Mäo.
27. D. Randmets — Mäo.
28. J. Zndermitte — Mäo.

29. J. Rülmann — Nõmtüla.
30. D. Tamjärw — Nõmtüla.
31. R. Reitsnik — Nõmtüla.
32. M. Raubfit — Pärnurme-
Baali.
33. J. Sims — Pärnurme-Baali.
34. J. Melt — Pärnurme-Baali.
35. J. Tirmann — Säremere.
36. J. Riis — Säremere.
37. R. Leberecht — Säremere.
38. W. Luik — Udewa.
39. S. Ruusler — Weinjärwe.
40. J. Hünerjon — Wöhmuta.
41. G. Schwarz — Wöhmuta.
42. S. Schuk — Wöhmuta.
43. S. Rümman — Wäätja.
44. J. Madisjon — Wäätja.

Maafonna esituse juhatusel liikmed
ja ü. P. Esituse täisloogu saadilud:

45. W. Wesfart.
46. R. Zndermitte.
47. G. Luuk.
48. G. Linthorst.
49. W. Untareba.
50. M. Riin.
51. J. Rossmann.
52. R. Arnušmägi.

Sarjuma.

1. M. Ruusmann — Mawere.
2. M. Rebaje — Mawere.
3. J. Wimberg — Anija.
4. J. Torpats — Sageri.
5. A. Raarendorf — Sageri.
6. R. Tamm — Sageri.
7. S. Tammert — Sargu.

8. M. Sellit — Sargu.
9. P. Pailer — Sargu.
10. J. Lasfeldt — Inglise.
11. M. Karjaweski — Inglise.
12. W. Trei — Inglise.
13. J. Hemmel — Juuru.
14. G. Müllen — Juuru.

15. W. Sallberg — Järwalandi.
16. P. Piidel — Järwalandi.
17. J. Ruusmann — Jöelehtme.
18. J. Jögi — Jöelehtme.
19. H. Sirtel — Jöelehtme.
20. A. Amer — Kaitu.
21. E. Ustem — Kaitu.
22. W. Pauls — Kaitu.
23. G. Günther — Kabala.
24. J. Samelli — Kabala.
25. A. Alter — Keila.
26. A. Peks — Keila.
27. B. Regastif — Keila.
28. H. Wilibert — Kehina.
29. H. Tats — Kehina.
30. E. Wilibert — Kehina.
31. J. Jtal — Kiiu.
32. H. Kolmriski — Kernu.
33. H. Jakobson — Kernu.
34. A. Sidroulich — Kernu.
35. R. Ribbet — Kloostri.
36. W. Vollmann — Kloostri.
37. E. Ruusmann — Kloostri.
38. H. Pijang — Kloostri.
39. J. Ernejaats — Kodasu.
40. J. Hoos — Kodasu.
41. W. Hewart — Kohila.
42. J. Weisenberg — Kohila.
43. J. Dombach — Kolga.
44. G. Abrelthal — Kolga.
45. H. Wolberg — Kolga.
46. J. Saalwerk — Kurna.
47. R. Hurmann — Kõnnu.
48. J. Gejria — Laitse.
49. J. Edumald — Laitse.
50. J. Ewald — Laitse.
51. J. Weske — Nehatu.
52. R. Rurg — Nehatu.
53. J. Prommit — Nehatu.
54. J. Heiners — Nõwa.

55. J. Lepp — Peningi.
56. A. Reinjon — Peningi.
57. Fr. Rajemägi — Peningi.
58. J. Reinholm — Raasiku.
59. H. Rajus — Rae.
60. A. Sio — Rae.
61. J. Witsmann — Rae.
62. J. Rowe — Raiküla.
63. J. Wümma — Raiküla.
64. H. Kempis — Raiküla.
65. J. Suursild — Rawila.
66. J. Waldef — Rawila.
67. R. Preismann — Riisipere.
68. G. Waldmann — Riisipere.
69. A. Woormann — Saue-Safu.
70. J. Kirpjon — Saue-Safu.
71. J. Sorro — Saue-Safu.
72. A. Marmor — Saue.
73. A. Kautas — Saue.
74. A. Pann — Saue.
75. Dr. W. Johanjon — Tallinn.
76. V. Kotsfeldt — Tallinn.
77. E. Lamm — Triigi.
78. W. Saueauf — Tuhala.
79. A. Berner — Tuhala.
80. A. Hammer — Tuhala.
81. G. Stapet — Warbola.
82. E. Bucht — Warbola.
83. J. Drell — Warbola.
84. H. Ruit — Wiimsi.

Maafonna efituse juhatusel liikmed
ja ii. P. Efituse täisloogu saaditub;

85. M. Arusemann.
86. O. Suursõdt.
87. A. Johanjon.
88. J. Bachmann.
89. P. Männit.
90. J. Lepp.
91. J. Lensmann.

Läänemaa.

1. A. Kelter — Nufküla. 2. H. Freimald — Nufküla. 3. J. Lepimann — Nufküla. 4. W. Reithal — Jõgisoo. 5. R. Peetmann — Jõgisoo. 6. J. Uuesjon — Haimre. 7. A. Järbach — Haimre. 8. A. Grenstein — Kolowere. 9. W. Laurik — Kirbla. 10. L. Wiherpuu — Pihula. 11. J. Otsus — Luiste. 12. J. Laimeis — Martna.	13. A. Lufit — Martna. 14. J. Pääri — Masju. 15. W. Ots — Masju. 16. J. Koppel — Masju. 17. A. Laanberg — Oro. 18. A. Peitson — Paadremaa. 19. W. Karotamm — Paadremaa. 20. J. Pedruk — Paliwere. 21. W. Arumaa — Paliwere. 22. G. Eltermann — Paliwere. 23. R. Destermann — Paaslepa. 24. G. Mihtelson — Paaslepa.

25. G. Karing — Piirjalu.
26. H. Einberg — Piirjalu.
27. E. Rangeberg — Sinalepa.
28. A. Meelis — Sooniste.
29. J. Wilenthal — Sooniste.
30. A. Peterson — Sooniste.
31. F. Espenbaum — Suuremõisa.
32. J. Saks — Taebla.
33. W. Tönsmann — Taebla.
34. G. Preibach — Waitna.
35. J. Nebase — Waitna.
36. M. Gäter — Wigala.
37. S. Netter — Wigala.

38. J. Urte — Wigala.
39. J. Urstam — Welise.
40. M. Saaliste — Welise.
41. J. Siidam — Wõnnu.
42. W. Nelner — Wõnnu.
43. J. Orja — Wõnnu.

Maakonna esituse juhatusel ilmetes
ja H. P. Esituse täistogu laaditud:

44. A. Saar.
45. G. Kolla.
46. H. Kasterbusch.
47. S. Sabermann.

Saaremaa.

1. O. Pukk — Puresaare.
2. J. Berg — Puresaare.
3. E. Silla — Laimjala.
4. H. Tiis — Laimjala.
5. J. Saaril — Muhu-Suure.

6. J. Perri — Maafi.
7. H. Zimmermann — Pärjamaa.
8. H. Urton — Pärjamaa.
9. H. Magnus — Pärjamaa.
10. M. Ndu — Uuemõisa.

Pärnumaa.

1. A. Kulbot — Abja.
2. Chr. Arro — Abja.
3. S. Höövel — Aie.
4. M. Ostrom — Aie.
5. J. Hansen — Aie.
6. M. Pommer — Audru.
7. S. Saks — Audru.
8. J. Niemann — Audru.
9. E. Grents — Jäärja.
10. Joh. Kirikal — Jäärja.
11. J. Randsepp — Jõõpre.
12. M. Adamson — Kaisma.
13. A. Weeber — Kaisma.
14. J. Mathiesen — Kaisma.
15. J. Krimm — Kaelase.
16. J. Kera — Kaelase.
17. M. Wiljak — Kaelase.
18. J. Kivisäkk — Karsti.
19. S. Perts — Karsti.
20. S. Leedu — Karsti.
21. P. Päärman — Kilingi.
22. S. Voort — Kilingi-Kälja.
küla.
23. S. Sittenberg — Koonga.
24. M. Sallson — Koonga.
25. J. Jakobson — Laatre.
26. P. Ilmes — Laatre.
27. J. Meisfeldt — Selle.
28. J. Bachman — Selle.
29. H. Leisar — Selle.

30. H. Saari — Pati.
31. E. Leesment — Pati.
32. H. Pukk — Pati-Mõisaküla.
33. S. Tõnis — Penuja.
34. H. Gross — Penuja.
35. J. Teetson — Penuja.
36. S. Luip — Polli.
37. S. Kõiva — Polli.
38. H. Pihlap — Pornuse.
39. J. Weisjoni — Pornuse.
40. Joh. Tõõst — Pärnu I.
41. D. Seimann — Pärnu I.
42. S. Rand — Põõglt.
43. M. Gross — Põõglt.
44. J. Karu — Reiu.
45. J. Solberg — Sauga.
46. M. Saarts — Sauga.
47. M. Kael — Sauga.
48. H. Anspal — Seli.
49. H. Niilo — Seli.
50. H. Bubnow — Surja.
51. H. Ewart — Surja.
52. J. Lahn — Taali.
53. G. Kull — Taali.
54. S. Alberg — Taali.
55. H. Koppel — Taali-Miidaste.
56. J. Bunt — Taali-Miidaste.
57. J. Prilling — Taali-Miidaste.
58. H. Leesment — Talli.
59. M. Pool — Tori.

60. P. Kus — Tori-Kiija.
61. H. Hudeldt — Tori-Kiija.
62. O. Lossmann — Tori-Nesoo.
63. W. Karjel — Tõstamaa.
64. H. Unt — U.-Pariiste.
65. P. Putnik — U.-Pariiste.
66. H. Peterjon — U.-Wändra.
67. S. Teetjow — U.-Wändra.
68. H. Rõõmusaar — U.-Wändra.
69. J. Lewand — Wee.
70. S. Tomjon — Woltwetti.
71. S. Juti — Woltwetti.

72. S. Mitt — Woltwetti.
73. J. Wägi — W.-Pariiste.
74. H. Wasing — W.-Pariiste.
75. S. Wäßer — W.-Wändra.
76. J. Tõnisman — W.-Wändra.
77. W. Aru — Wõla.

Maakonna ehituse juhatusel liikmed
ja H. P. Ehituse täiskogu saadikud

78. J. Land.
79. S. Sumeste.
80. M. Endri.

Wiljandimaa.

1. A. Mets — Adamera.
2. J. Soon — Adamera.
3. P. Rõmmit — Adamere.
4. J. Rõrb — Aidu.
5. J. Ritjon — Aidu.
6. H. Wichman — Heimthali.
7. S. Raber — Hõlstre.
8. P. Laines — Hõlstre.
9. S. Rolt — Imawere.
10. J. Ruusit — Imawere.
11. J. Tõnisjon — Imawere.
12. M. Badhoff — Kaanloo.
13. J. Kuldepp — Kaanloo.
14. A. Rodres — Kaanloo.
15. J. Kiviõid — Kabala.
16. J. Ilwes — Kabala.
17. A. Lott — Kabala.
18. H. Rõima — Kaarli.
19. H. Tiimann — Kurista.
20. J. Prits — Kurista.
21. J. Rõmmit — Kurista.
22. J. Muni — Kärstna.
23. P. Sutt — Kärstna.
24. S. Karu — Kärstna.
25. J. Pahl — Kõo.
26. J. Kuff — Kõo.
27. M. Lang — Kõo.
28. H. Wain — Kõo-Arujaare.
29. J. Pais — Kõo-Wenewere.
30. M. Supp — Kõo-Wenewere.
31. A. Rulmann — Kõo-Wenewere.
32. J. Mihkelson — Kõpu-Metsä.
33. M. Rõßler — Kõpu-Metsä.
34. M. Soc — Loodi.
35. S. Weste — Loodi.
36. M. Winna — Loodi.
37. T. Rolt — Olustwere.
38. H. Kaanhold — Olustwere.
39. H. Wint — Pajusi.
40. A. Rois — Pajusi.

41. H. Maurer — Pajusi.
42. A. Bulfi — Pajusi.
43. H. Potta — Pajusi.
44. J. Särem — Pär.
45. T. Piir — Pärsti.
46. J. Rothberg — Pärsti.
47. J. Jaanson — Pärsti.
48. J. Saarepera — Puiatu.
49. A. Latsberg — Puiatu.
50. J. Martinjon — Puiatu.
51. S. Ormisson — Riidaja.
52. S. Järm — Riima-Waluste.
53. J. Reichmann — Riima-W.
54. M. Meest — Suure-Kõpu.
55. H. Gäsarm — Suure-Kõpu.
56. J. Wanatesa — Sürgrawere.
57. J. Sääst — Sürgrawere.
58. J. Tirmann — Taewere.
59. J. Grust — Taewere.
60. S. Ninjon — Tarmastu.
61. H. Titz — Tapiku.
62. H. Räägel — Tuhalaane.
63. J. Johanson — Tuhalaane.
64. T. Peet — U.-Wõidu.
65. T. Parik — U.-Wõidu.
66. J. Ritas — Uusna.
67. S. Reit — Uusna.
68. S. Mungur — Wana-Põltjam.
69. H. Oril — Wana-Põltjamaa.
70. J. Ruusit — Wana-Wõidu.
71. H. Pullisaar — Wõifiku.
72. S. Stern — Wastemõisa.
73. J. Wärsjon — Wastemõisa.
74. J. Soop — Wastemõisa.
75. J. Weintal — Wiljandi.
76. J. Ruff — Wiljandi.
77. J. Reier — Wiljandi.
78. P. Kallit — Wiljandi I.
79. J. Luts — Wiljandi I.
80. A. Panjen — Wiljandi I.

81. P. Johani — Wiiratsi.
82. H. Kalam — Wiiratsi.
83. J. Sihwer — W.-Tännasfilma.
84. J. Sihwer — W.-Tännasfilma.
85. H. Alwer — W.-Tännasfilma.
86. P. Koorits — Otsu.

- Maakonna esituse juhatusel liikmed
ja H. P. Esituse täistogu jaaditub:
87. H. Lauri.
 88. J. Kool.
 89. J. Oja.
 90. L. Thloff

Tartu maa.

1. R. Kooth — Natre.	46. H. Helm — Laiuse.
2. H. Laamann — Natre.	47. D. Nigol — Laiuse.
3. H. Eichelmann — Natre.	48. J. Malm — Laiuse.
4. D. Nagel — Ahja.	49. J. Sirel — Laius-Tähtvere.
5. D. Saarwa — Ahja.	50. R. Adamson — Lute
6. J. Saarwa — Ahja.	51. G. Dorj — Lute.
7. E. Paap — Matskivi.	52. G. Annot — Luunja.
8. H. Lindpere — Matskivi.	53. D. Züriodo — Luunja.
9. M. Liiv — Matskivi.	54. R. Martinson — Luunja.
10. J. Pärna — Awinurme.	55. W. Konjap — Meeksi.
11. H. Pilleson — Awinurme.	56. J. Jürmann — Meeri.
12. J. Kajt — Elstvere.	57. W. Org — Meeri.
13. J. Meos — Elstvere.	58. W. Annot — Mätsa.
14. J. Otter — Elstvere.	59. H. Ahmann — Mätsa.
15. J. Tuwile — Elstvere.	60. R. Bunder — Pala.
16. H. Steinpit — Elstvere.	61. H. Soo — Pala.
17. E. Lorenberg — Jõgema.	62. D. Ujut — Pala.
18. A. Wiitberg — Jõgema.	63. E. Wiilo — Pala.
19. M. Michelson — Jõgema.	64. H. Kutsar — Palupera.
20. W. Oja — Haaslawa.	65. J. Parts — Palupera.
21. J. Koort — Haaslawa.	66. R. Pütsa — Pangodi.
22. H. Pääw — Haaslawa.	67. H. Sassi — Pangodi.
23. A. Kewend — Kambja.	68. H. Pastatu — Pangodi.
24. E. Sintser — Kambja.	69. J. Waldson — Pangodi.
25. H. Soojaar — Kastre-Wõnnu.	70. W. Teber — Piltuse.
26. J. Kripson — Kastre-Wõnnu.	71. J. Sihaht — Piltuse.
27. H. Mörd — Kastre-Wõnnu.	72. J. Kaarna — Piltuse.
28. J. Mägi — Kawaistu.	73. J. Amor — Puurmanni.
29. H. Lindegrün — Kawaistu.	74. H. Pärkin — Puurmanni.
30. H. Mats — Kawaistu.	75. J. Reiss — Pühajärwe.
31. G. Lamp — Kawilda.	76. E. Sarw — Pühajärwe.
32. H. Grünfeldt — Kirepi.	77. H. Müller — Pühajärwe.
33. Ottas — Kirepi.	78. L. Kunnit — Raadi.
34. H. Eööt — Kodijärwe.	79. J. Hamit — Raadi.
35. J. Watson — Kodijärwe.	80. R. Reinhold — Raadi.
36. E. Naarits — Kolora.	81. J. Rirl — Raadi.
37. J. Naarits — Kolora.	82. H. Pallon — Rannu.
38. R. Rugin — Kolora.	83. R. Piirmann — Rastina.
39. G. Juuno — Kõngota.	84. R. Punning — Rastina.
40. J. Lamp — Kõngota.	85. D. Abroi — Roela.
41. P. Juchs — Krüdnõeri.	86. H. Laurberg — Roela.
42. J. Kõim — Põremaa.	87. J. Stahlberg — Rõpka.
43. H. Soots — Põremaa.	88. H. Raublatz — Rõpka.
44. J. Raufas — Põremaa.	89. J. Leefit — Rõngu.
45. W. Birt — Saewa.	90. D. Pint — Rõngu.

91. R. Bestel — Saadjärve.
92. R. Adamka — Saadjärve.
93. E. Maher — Saadjärve.
94. J. Soonets — Saare.
95. J. Mogom — Saare.
96. D. Linno — Sootaga.
97. P. Koit — Sootaga.
98. D. Pärkin — Sootaga.
99. E. Habicht — Tartu.
100. A. Anderson — Tartu.
101. J. Tecmant — Tartu.
102. M. Pashup — Tartu.
103. A. Laas — Torma.
104. S. Winkel — Torma.
105. D. Põhmu — Torma.
106. W. Armann — Torma.
107. M. Komp — Torma.
108. S. Leppit — Tähtvere.
109. A. Dja — Tähtvere.
110. E. Jõts — Tähtvere.
111. J. Oibt — Uderna.
112. A. Sults — Uderna.
113. J. Weski — Uderna.
114. E. Laur — Ulla.

115. J. Ratnik — Ulla.
116. J. Ungerjon — Ulla.
117. J. Warju — Ulla.
118. J. Sarw — Waimastvere.
119. J. Anton — Waimastvere.
120. G. Ottas — Wana-Kuuste.
121. D. Dolj — Wana-Kuuste.
122. A. Niimes — Wana-Kuuste.
123. A. Dorfmann — W.-Kuuste.
124. M. Raubsepp — W.-Otepää.
125. J. Wäärji — Wana-Otepää.
126. P. Pofenberg — Wara.
127. A. Sibul — Wara.
128. M. Koloschmidt — Wara.
129. S. Saks — Wastse-Kuuste.
130. D. Ani — Wastse-Kuuste.
131. J. Ratnik — Worbuse.
132. J. Wigla — Worbuse.

Maakonna esituse juhatusel liikmed:

133. E. Saar.
134. A. Laas.
135. J. Karlsberg.

Balgamaa.

1. E. Bister — Helme.
2. W. Hiio — Helme.
3. J. Hanjon — Helme.
4. S. Hiio — Helme.
5. S. Soowit — Hõldre.
6. J. Pammaz — Hõldre.
7. A. Taut — Hummuli.
8. J. Treuseldt — Jõgemäe.
9. S. Tõemälja — Jõgemäe.
10. J. Nirk — Keeni.
11. A. Leimategija — Keeni.
12. E. Hellat — Keeni.
13. A. Ahmann — Parula.
14. E. Kurwits — Parula.
15. P. Maasit — Koortüla.
16. S. Johanson — Koortüla.
17. J. Saul — Kuigatsi.
18. A. Silb — Laatre.
19. G. Kuts — Laanemetsa.
20. J. Hendrikson — Leebiku.

21. J. Alisson — Lõve.
22. E. Kuff — Lõve.
23. E. Habicht — Pattüla.
24. A. Kooßon — Pattüla.
25. J. Wärt — Pattüla.
26. P. Mahlapuu — Pattüla.
27. D. Uder — Sangaste.
28. A. Weemeez — Sangaste.
29. S. Mõlder — Taagepera.
30. M. Weidenberg — Taagepera.
31. A. Grafi — Taagepera.
32. A. Einer — Tõlliste.

Maakonna esituse juhatusel liikmed:

33. A. Rõndil.
34. S. Urm.
35. A. Kuus.
36. S. Einbaum.
37. W. Säga.

Wõru- ja Petserimaa.

1. J. Keerberg — Aleksandri.
2. J. Nitson — Aleksandri.
3. A. Saag — Graßvere.

4. E. Dja — Graßvere.
5. G. Haup — Haanja.
6. S. Sultson — Rähwa.

7. G. Kammam — Kaskwa.
8. P. Gagiwang — Kajaritsa.
9. H. Milson — Kajaritsa.
10. J. Plado — Kioma.
11. A. Leotoots — Kioma.
12. G. Loks — Koiola.
13. G. Plaff — Koiola.
14. S. Loks — Krabi.
15. A. Karsna — Krabi.
16. J. Kootman — Krabi.
17. A. Pann — Kargula.
18. L. Sumi — Kargula.
19. J. Kelp — Kargula.
20. W. Treffner — Kõlleste.
21. A. Mandli — Kõlleste.
22. A. Kircop — Lašwa.
23. M. Kassar — Lašwa.
24. A. Duberg — Linnamäe.
25. J. Mandel — Linnamäe.
26. A. Tuwi — Misso.
27. G. Bungi — Misso.
28. D. Polates — Moisekatji.
29. G. Hertsmann — Moisekatji.
30. J. Kirschenberg — Mõniste.
31. M. Tiits — Mõniste.
32. P. Lepilow — Drawa.
33. K. Seim — Drawa.
34. J. Jõgema — Pindi.
35. K. Horn — Pindi.
36. J. September — Põlgaste.
37. H. Piller — Põsseri.
38. R. Pilt — Põsseri.
39. A. Riindori — Rõpina.

40. D. Zernast — Rõpina.
41. J. Pang — Saru.
42. A. Laap — Saru.
43. J. Rapsas — Saru.
44. G. Muru — Sõmerpalu.
45. H. Samarütel — Sõmerpalu.
46. J. Konjap — Toolamaa.
47. G. Punnist — Toolamaa.
48. J. Tuwilene — Tsooru.
49. H. Henning — Tsooru.
50. J. Jõgi — Urmaste.
51. P. Albrecht — Uue-Antsla.
52. J. Oja — Uue-Antsla.
53. A. Ahmann — Waabina.
54. A. Saaremetis — Waabina.
55. M. Kallas — Wana-Laitsna.
56. P. Roemetis — Wana-Antsla.
57. P. Kallas — Wastjellina.
58. G. Bibilow — Wastjellina.
59. J. Kamm — Weriora.
60. J. Pintmann — Weriora.
61. J. Talm — Wiitina.
62. A. Pihu — Wiitina.
63. J. Minne — Wõru.
64. J. Kõõparin — Wõru.
65. D. Tasso — Wõru.

Maakonna ehituse juhatusel liikmed.

66. A. Kõhwer.
67. J. Gagiwang.
68. A. Piisko.
69. M. Breemann.

Osawõtjate loquarw.

Maakonna nimetus	Ehitatud logude arv	Saadikute arv
Kartumaa	52	132
Wiljandimaa	39	86
Harjumaa	37	84
Pärnumaa	38	77
Wõru-Põsserimaa	33	65
Virumaa	26	56
Läänemaa	22	43
Järwamaa	20	44
Walgamaa	16	32
Saaremaa	6	10

Maafondina nimetus	Esitatud kogude arv	Saadikute arv
Maafondade põllumeeste esituste juhatusel liikmed ja Üleriiklise Põllumeeste Esituse täiskogu saadikud	—	42
Üleriiklise Põllumeeste Esituse juhatusel liikmed	—	7
Riigikogu põllumeeste rühma liikmed	—	17
	Kokku 289	695

Kongressi toetussummad.

Tartumaa põllumeeste kogudest	Mk.	21.200
Pärnumaa	"	19.200
Wiljandimaa	"	15.900
Järvamaa	"	11.100
Harjumaa	"	9.650
Virumaa	"	9.500
Börumaa	"	8.800
Läänemaa	"	4.050
Balgamaa	"	1.500
Saaremaa	"	500
Ühiklise toetuse näol	"	7.900
	Kokku Mk.	109.300

Kongressi kulud.

1) „Estonia“ ja „Börse“ jagatise üür, teenijad malgustus, tootmise maks	Mk.	59.000
2) Kongressi tarbed, sekretäride sõidurahad jne.	"	33.500
3) Trükitööd ja kuulutused ajalehtedes	"	36.600
4) Sõjaväe orkestri ja orkestristide tasud, pil- bistamine ja muud kulud	"	27.000
	Kokku Mk.	156.100

Peenujuhat	Mk.	46.800
----------------------	-----	--------

Kongressi avamine.

Kongressi avas „Estonias“ 27. weebr. 1926. Üleriiklise Põllumeeste Ühitude juhatuse esimees agr. A. Jürman, kell meerand 12 e. l. järgmise termitusloega:

Wäga lugupeetud kongressi saadikud!

Põllumeeste erakonna suuremaks ja mõimjamaiks orgaaniks on tema üleriikline kongress, mis vähemalt iga riigikogu valimiste eel kokku astub, et läbi arutada ja seisukohta võtta erakonna tegemise üle ning kokku seada uut töörama põllumeeste erakonna esitajatele eelseisvas riigikogus. Ka tänane kongress on üks jarnastest, kuna meil uued riigikogu valimised ees seisavad.

Gelmine kongress peeti 3 aasta eest, enne teise riigikogu valimisi. Wahepeal on meie riigist lahkunud jurma läbi mitmed põllumeeste erakonna paremad tegelased. Nendest olgu nimetatud Üleriiklise Põllumeeste Ühitude täiskogu liikmed Tartu maakonnawalituse esimees P. Riimes ja sama maakonnawalit-

Esimese põllumeeste kogu asutaja.

Hans Habermann.

Sündinud 25. detsemb. ril 1865. a. Koloweres, Eäänemaal.

Alghariduse omanut Kolowere walla alg- ja Haapsalu Wene kihelkonna koolis, pärast kooliõpetaja eksamit wastu walmistanud.

Peale koolitööd õppis H. isa juures, kes oli Kolowere lossi tiseriks, tiseri tööd 1890. a. ostis Waiina walda „Siti“ talukoja. Seltskondlikest tööst alati elamalt osawõtnud, olles juhtiwatel kohtadel Rullamaa seltsides ja ühifustes kuni siiani. 1890—1894. a. Waiina walla kirjutaja.

juze endine liige S. Kalm. Meie kohus on ka meele tuletada 1. detsembri sündmustes langenud kangelasi, neid Eesti paremaid poegi, kes oma elu ohverdasid Eesti vabaduse ehitseks. Kõneleja paneb ette püstitõusmisega austada 1. detsembri langenuid kangelasi, kui ka kõiki surma läbi lahkunud põllumeeste eraõnna tegelasi.

Poosolejad tõusid püsti ja oreli saatel lauldi mõimsalt ko-raali „Eigemal, Jumal Sul...”

U. Jürman jatkas: Mõõdunud kolme aasta tsel on põllumeeste eraõnnal tulnud üleelada raskeid mõitluspäevi, kus ta vastu oli ühine määring loodud. Oles kindel oma põhimõtetele, on meie eraõnd raskeid ajad üle elanud ja nendest mälja tulnud tugevamana, kuna ühine määring põllumeeste eraõnna vastu, kui ilma alujeta ehitus, purunes.

Need kolm aastat oleme elanud majandusliste küsimuste lahendamise tähe all. Waatamata raske majanduslike kriisi peale, mida meil on tulnud üle elada, on majandusline elu üldiselt kindlamaks muutunud ja seda tänu peaaesjalikult meie põllumajandusele. Ei saa märkimata jätta, et meie eraõnna poolt üles mõetud põhimõtted, et Eesti riigi aluseks jääb põllumajandus, on üldiselt tunnustust leidnud. Kuid kahjuks ei leia üldiselt tunnustatud tõde veel küllalt määrilist toetust ja sellel alal seisab meil veel suur töö ees. Põllumeeste poliitilist organiseerimise tööd on endiselt jatkatud ja sellel alal oleme nõnda tugele jõudnud, et asjata oleks kartus, nagu suudaks veel keegi põllumeeste liikumist halvata.

Põllumeeste kongress on alati suureks sündmuseks olnud mitte üksi põllumeeste eraõnna elus, vaid kogu meie riigi elus, kuna siin küsimusi kaineelt ja õieti hinnata ja otsustada on suudetud. Oodan, et ka seljas üleriikline põllumeeste kongress sama tõsiselt ja tähelepanuvääriliselt tööd teeb, kui eelmised kongressid ja seega täidab need lootused, mida põllumehed ta peale panewad. Kui küsimused kongressi poolt kaineelt ja küpselt läbi arutatakse, otsused elule vastawalt õieti tehakse, siis mõiwad põllumeeste rühma esitajad kolmandas riigikogus nende teostamist aega nõuda kogu meie riigi tulewiku nimel.

Üleriiklike Põllumeeste Ehituse juhatus nimel awan seljanda üleriiklike põllumeeste kongressi ja terwitan nii suurel armul loffu tulnud kongressi jaadituid, kongressi tööle head edu ja paremat tõdaminekut soowides. (Kestwad kiiduawaldused.)

Kongressi juhatus.

Kongressi juhatusse waliti ühel häälel: Riigikogu liige **A. Pääs** ja Üleriiklise Põllumeeste Esituse juhatusel liikmed **A. Jürman**, **A. Einbumb**, **J. Hinnerjon**, **M. Saarman** ja **A. Tonlman**. Kongressi sekretariaadi juhatajaks: Üleriiklise Põllumeeste Esituse sekretäär **M. Martinson** ja Wiljandimaa Põllumeeste Esituse juhatusel liige **J. Kool**.

Juhatus asub kiiduawalduste saatel tohtadele. Juhatama hakkab siseminister **A. Einbumb**.

Terwituse ütlemiseks saab sõna riigivanem. Kui hallpea riigivanem **J. Temant** kõnetoolile ajub, tõusewad jaadikud kui üks mees tema austamiseks püsti ja tormiline kiiduawaldus ei taha lõppeda.

Riigivanema J. Temanti terwitus.

„Emale maa on meie riigi alus ja ülemalpidaja. Ole termitatud, Eesti põllumees, kes ja oled tulnud põhjast ja lõunast, et oma elulisi huijaid korraldada, et juhtnöbre anda neile oma parematele poegadele, teha teie, põllumehed, olete saatnud riigikoguile oma asju ajama ja oma eest seisma.

Sina, põllumees, oled suur jõud. Sina oled wilja landma pannud põhja kinnustatud ja weesed jõed, oled nad ümber minnud. Tawita seda elujõudu ja energiat ka riigi elust osawõtmineks. Hira ole loid. Armasta oma maad ja tööta tema kasuks. Koonda oma jõudu. Siis ei ole asjata walatub su paremate poegade meri wabaduslojas. Siis ei ole kasutalt möödunud meie wägede ülemjuhataja kindral Laidoneri tahtjõud, püüe ja energia meie wabaduswõitluse päewil, meie wägede juhtimisel.“

Terwe saalitais jaadikuid tõuseb püsti ja austab endist wägede ülemjuhatajat kindral Laidoneri tormilise käteplaginaga. Kindral Laidoner kummardab tänades.

Südamlikka terwitusi kongressile üteldes paneb riigivanem ette laulda riigi hümmi. Wõimsalt kõlab riigilaul saakis orelil saatel.

Elawa käteplagina saatel lahtub kõnetoolilt auwäärne halli juukseline riigivanem **J. Temant**.

Järgnewad päewakorras kõned:

„Põllumeeste erakonna tegewusest“

kõneleb Üleriiklise Põllumeeste Esituse esimees **A. Jürman**. Kõneleja asub kõnetoolile elawate kiiduawalduste saatel.

Glavates piltides kirjeldas ta neid püüvaid raskusi, millega tuli võidelda põllumeeste erakonnal ja rühmal riigi seadusand-
lise töö juures. Tõi esile rea nähtusi, kus põllumeeste esitajatel
juure pinetusega oma tõekspidamiste eest tuli võidelda, seal
juures ette landes rohke hulga töösaavutusi ja võitusi riigiko-
gus, mis põllumeeste rühma tõutel jaabud. Selmise kongressi
poolt ülesseatud nõudmistest on juurem oja teostatud.

✓ Rõnet jaabavad jagedased kiiduamaldused.

Peale kahetunnilist tööd tehakse 10-minutiline vaheaeg.

Vaheaja järele ajub juhataja kohale **A. Pätz**, keda püstitõus-
tes austatakse ja tervitatakse elama täteplaginaga.

Järgneb sifeminiistri **A. Einbundi** kõne:

„Põllumeeste esitajate tegemusest valitsuses“.

Kõneleja räägib sügavjooneliiselt ja pilidirikkalt põllumeeste
esitajate tegemusest valitsuses. Tööd on seal rasketes oludes
rohkesti tehtud ja töö räägib ise enese eest. Rõnet jaabavad lesti-
mad kiiduamaldused. Esile toodud selgejooneliised mõtted leiðsid
kiigi poolt heakskiitmist.

Peale selle kõneleavad veel popjiktüsimusest riigi-
kogus riigikogu liige **M. Saarman**, teedetegemise kü-
simusest riigikogu liige **A. Tonin**, maksudest riigikogu
liige **M. Saarman** ja jottjiaaljeadusandlusest riigi-
kogu liige **E. Majit**. Rõigile kõnelejatele avaldatakse rohkesti
kiitust. (Need kõned on käesolevas raamatus teijel kohal aval-
datud.)

Sellea on kongressi ennelõunane päemaford läbi. Kell 4 p. l.
kuulutab koosoleku juhataja härra **A. Järman** lõunavaheaja
uni kella 5-ni.

Laupäewa õhtune koosolek Võrsejaalis.

Suures Võrsejaalis istuvad jaabifud tiheidalt üksteise kõr-
val. Waewalt jatkeb ruumi. Esirinnas filmapaistvamad põl-
lumeeste tegelased: **A. Pätz**, kindral Laidoner, sõjamineister kind-
ral Soots, sifeminiister Einbund j. t.

Juhatab härra **J. Hünerjon**.

Arvanded kohtabell.

Esimejena mõtab jona **J. Olt** üdernast. Räägib põllumeeste
laenuasjanduse paremast korraldusvajadusest.

Teijena kõneleb **J. Karlberg** Tartust, põllumeeste orga-
niseerimise edust kohapeal. Kirjeldab neid raskusi, mis organi-
seerimistöös olnud ja samuri, mis mõidetud. Praegu on Tartu-

maa 63 wallas 64 põllumeeste fogu, 6 on juurde arutatud. Töö edeneb.

Kõneleb tüübiline Wiljandimaa põllumees H. Minjon Tarmastust. Kõne kutsub wälja elawaid kiiduamaldusi. Näitab kujukalt, kuidas tuleks paremad maksustamise korraldused luua.

O. Puik Saaremaalt jutustab, mis kohapeal on tehtud põllumeeste ühinemise töö eduks ja wõidulepääsemiseks. Saaremaal ei ole enam teisi erakondi peale põllumeeste ja sotsialistide, teised on kadumas. Teised on wõidetud. Maakonnawalitsuses ja nõukogus on enamus põllumeeste kätte minemas. Kõnelejale amaldatase elawalt kiitust.

K. Timmerman Pärnemaalt Saaremaal. Põllumajanduse alal on Saaremaal wiimasel ajal palju ära tehtud, eriti piimaasjanduse alal. Waremalt ei toitnud Saaremaa oma rahwast. Tuli wäljarännata. Nüüd on Saaremaal ka sigadekaswatus edenemas. Waja oleks aga Saaremaale eksport-tapamaja ja jahutus-hoonet, jelle ehitamist peaks riik krediidiga toetama.

Nõuab Saaremaa kohta odawamat maa hinda, peaks rewideerimisele wõtma põlise maa tarwitamise hinna normid. Neid tuleks Saaremaa kohta alandada kuni 50% mannermaa hinnast. Saaremaa pind on lühw.

Sergei Silla Laimjalast Saaremaalt, nõuab Saaremaale veel ühte põllutöökooli ja ühte aia- ja käsitöö-kooli.

M. Nõu Saaremaalt (elam kateplagin) nõuab poppiseaduse rewideerimist, lapitalude korraldamist, lapitalude fruntimine tuleks kiirel korral teostada.

Tiis Saaremaalt nõuab Saaremaale paremat metsakorraldust.

Peri Saaremaalt, Maasist nõuab Saaremaale erilist tulumaksu korraldust. Saaremaa ei suuda nii kõrgeid maksusid maksta. Saaremaa rahwas on rohkem töötisja. Maksud olgu siin madalamad kui „Suurel maal“.

J. Teetso Saaremaa põllumeeste esitusest nõuab paremat ühendust mannermaaga. Praegu pääseb Saaremaalt wälja ainult sumefuudel. Toonitab uue sadama ehituse wajadust Riiklennale. Ühendusteede puudus hoiab Saaremaa lühwuses. Wirtsu-Kapla raudtee on Saaremaale hädatarwilik. Saaremaa kalaasjandus tahaks korraldada. Meri on siin rikas kaladest, kuid puuduwad juhatajad, on waja ametisse panna üks kalaasjanduse eriteadlane.

A. Petersson Uue-Wändraast, Pärnumaalt räägib nendest halbtustest, mis kaaja toots poppiseaduse ellumimine. Nii ühe-

meelselt ja selgejooneiselt ei ole põllumehed kunagi oma õiguste eest välja astunud, kui nüüd poppiseaduse puhul.

W. Weesjart Järvamaalt ütleb, et viimajal ajal põllumeeste poolehoidjate hulk kasvab. Suft vastaserafondade wildaku tegemise tõttu hakkavad põllumehed endid kindlamini organiseerima. Rõõmustamalt kasvab poolehoid põllumeestele ka nooremate jõudude keskel. Põllumeeste liitumine haarab ka ajunikke.

Teedetegemise seadus tuleks 3. riigikogus läbi viia. Järvamaal on loodud 24 põllumeeste kogu.

R. Jndermitte Järvamaalt, räägib suurtest halbtustest teedetegemise kohustuste alal Järvamaal. Metsjade peavalitsus jätab oma teosed tegemata. Järgmisel aastal mõõdetakse aga need metsjade peavalitsuse teekohad põllumeeste kätte. Nii libiseb metsjade peavalitsus teedetegemise kohustuse eest kõrvale. Teede korraldus on siin halb. Eimise ja teise klassi teed tuleksid riigi hoolde võtta.

S. Bernas Räpinast nõuab metjamaterjaalide müügi hinna ja tingimuste ühtlustamist. Metjamaterjaalide müügi praegune korraldus ei vasta elunõuetele. Põllumeestele teeb metjamaterjaalide saamine raskesti.

R. Wreeman Võrumaalt Lasvaist nõuab wallakohtute uuesti ellufutsumist ajakohaste muudatustega.

Nõuab teede naturaalkohustuste ära kaotamist. Tulumaks, mis meie rahvale mõõras, tuleks ära kaotada. Tulumaksu määramise viis ei ole õiglane.

Protesteerib hoogsalt „Postimehe“ maleteadete vastu, milles kirikavalalt öeldud, nagu oleks Võrumaa põllumehed oma juhtidega wastolusse läinud. Alaldatakse tänu põllumeeste juhtivatele tegelastele. Järgneb tormiline kiidunavaldus.

D. Poolakas Moisekatstist soovib põllumeestele õnne ees tulemaks tööks.

K. K. Imavere paneb ette usaldust avaldada põllumeeste riigikogu rühmale tema waewarikka töö eest; olles ainult weerand riigikogu koosseisust, on rühm siiski suutnud põllumeeste tasuks palju ära teha. (Tormiline läteplagin.) Põllumeeste piirid ja parandusnõuded on niimõrd läbi lõõnud ja niimõrd suurt lugupidamist leidnud, et põllumeeste juhtivate jõudude hulka on tulnud meie rahwa paremad waimilised jõud. (Elaw kiidunavaldus.)

A. Alwer, Tānasilmaist, wana põline wäikepõllumees, räägib temperamentliselt, kuidas põllumehed oma lipu kõrgele on tõstnud ja mis põllumehed suudavad. Rõnelejale ataldatakse

alataja kiitust. Võib tuju valdab jaali. Kuid jee põllumees
võib ka väga tõsiselt rääkida põllumehe hädadest. Ütleb lõpuks:
tõmbame, põllumehed, read loomale ja viime omalt poolt juu-
rema esituse tulevasse riigikogusse.

E. P i n k h o r s t Albuist, Järivamaalt räägib haritud jõudude
vajadusest ja kasvatamisest külades.

J. S o r r o Sakust räägib koduse lastekasvatuse puudustest ja
edunduetest. Edasi puudutab ka meie koolikorralduse ja kooli-
jüsteemi puudusi. Näeb puudusi ka kooliõpetajate juures.

J. M ä g i Kivastust, räägib Peipsi weepinna alandamise
vajadusest, mis hulga põllu- ja heinamaad juurde annaks.

U. K a s t e r b u j h Väänemaalt räägib „soode ja rabade
maast“. Nõuab tungivalt Väänemaale raudteed Raplast Wirtju.
Räägib riikliste maaparanduse tööde puudulikest korraldusest
Väänemaal.

Väänemaa põllumehed nõuavad, et juba algkoolides hakataks
õpetama põllumajandusliku teadmisi.

Kell pool 8 tehakse 10-min.

vahepeeg.

Kaks ja pool tundi on huvitavalt ja elavas meeleolus nagu
tähelepanematust möödnud. Justkui elam piltide rida libiset
maa elu oma muredega ja uuendusnõuetega filmade eest mööda.
Kõned ja aruanded on paiguti nii mõnivõrris, rahvakeelselt
mahlakad, et kuulamis-huvi filmapilguliski ei raugenud wäsi.

Peale waheaja võtab esimesena sõna **K a n n** Werioralt, Wõ-
rumaalt. Kurdab, et meie praegune hariduspoliitika noorsoo
põllutööst ära mõõrutab. Nõuab riigiametnikkude armu wähen-
damist. Räägib pisemalt põllumeeste elumuredest ja majandus-
listest hädadest. Kõnelejale avaldatakse kiitust.

K. S t e i n Haljalast, räägib ebaõiglastest tulumatju määra-
misest kohtadel.

P. A l b r e c h t Uue-Antslast, nõuab riigikogu koosseisu wä-
hendamist ja teisi muudatusi riigi-walitsemise alal, presidendi
ameti asutamist j. m. j. Graomandust tuleb kindlustada.

P. U r m Walgamaalt kõneleb põllumeeste organiseerimise
edust Walgamaal. Töö on wilja kannud. Põllumeeste ühine-
mine teeb eduläitu. Organiseerimistööde toetamiseks on põllu-
mehed hea meelega rahalisi ohwrid kannud.

Märgib, et endise põllutööministri **U. Keremi** ajal palju Wal-
gamaa metši on maha võetud. Nüüd on põllumeestel metsama-

terjaalide saamisega raskesti. Arvustab maafonnatoalitjuse tege-
must riigilt saadud teede paranduse krediitide jaotamise juures.

A. Piisk Wõrumaalt kõneleb pikemalt põllumeeste orga-
niseerimise tööst ja saamutatud edust Wõrumaal.

Maaila Porlunist, Wirumaalt leiab puudusi metsamaterjaa-
lide saamise alal, peab tarvilikuks uuendusi maksustamise alal.
Tulumaiks tuleb praegusel kujul ära kaotada. Põllumehe-
d ei nuri saaku suuruse vastu, vaid eba-
õiglase jaotamise vastu.

Sabicht Patskilaast arvustab libedalt poppiheadust.

J. Oja Loodist, Wiljandimaalt leiab, et omavalitsuste piir-
tunnad tuleksid paremini korraldada. Hariduse andmine läheb
jelle tõttu kalliks.

Gefria Laitsest, Harjumaalt nõuab rohkem toetussummasid
põllumajanduslikele alale.

Pimberg Anijalt, Harjumaalt pildistab mitmeid maafor-
ralduse puudusi ja soovida ning seab üles mitmed parandus-
nõuded.

Sõna mõtavad veel Toomel, Wirumaalt ja A. Johanson, Harjumaalt, kes esitavad terve rea mitmesuguseid uuen-
dusnõudeid.

A. Saar Väänemaalt märgib, et põllumeeste keskel valit-
seb kiips arusaamine oma nõuetest ja hädadest. Nimetab neid
abinõusid, mis põllumeeste organiseerimiseks tarvilikud. Too-
nitab eriti põllumajanduslike krediidi vajadust. Järgneb veel
pikk rida sõnamõtjaid-aruandjaid. Kõrku tõuseb aruandjate arvu
ligi viiekskümmeni. Kindel kõnelemise korraldus võimaldab aga
nii suurt hulka kõneid lühikeste ajaga lähedalt ära kuulata.

Aruanded lõpewad kell 9 õhtul, kastes neli tundi järgimööda.

Viimaste aruannetega esinevad veel W. Saueaust Tu-
halaanest, Wiljandimaalt ja Wunder Pala wallast, Tartu-
maalt.

Kõigi kõnelejate soowiavaldujed mõetaks sekretariaadis läbi-
maatamisele.

Õhtu hämaruses walguvad ajad kongressi jaadikud linna
mööda laiali.

Kongressi teine päew.

Teine kongressi päew algab hommikul kell 10 „Estonia“
kontsertsaalis. Juhatab härra R. Tontman, hiljem sseeminister
R. Einbund.

Riigifogu liige J. Hünerson kõneles aine üle:

**„Mis õigustab põllumehi oma erakonnana poliitilisest elust
oja võtma“.**

Kõnelejale jagatakse rohkesti kiitust.

Sõna saab sisetminister A. Einbund, kes teatab, et on avaldatud soovi termituskäiku riigivanema juure korraldada. See sooviavaldus kiidetakse ühemeelselt heaks.

Järgmisena kõneles prof. J. Uluots

„Põllumeeste erakonna poliitilise eestlõuna“

üle. Kell 12 p. kätkestab prof. J. Uluots oma kõne, millele kongressi pildistamine „Estonia“ jaalis järgneb. Peale pildistamist asuvad jaaditud „Estonia“ ette maakondade laupa rongikäiguts ritta.

Rongikäigu etteotja asub sõjamõõ orkester. Marssi helidel hakavad read liikuma Wabadusplatzi poole. Orkestri järele rongi ees sammub põllumeeste kongressi juhatus — A. Pätz, A. Jürman, sisetminister A. Einbund, J. Hünerson, M. Laarman, A. Tonkman, siis kindral J. Laidoner, sõjaminister kindral J. Soots ja riigifogu põllumeeste rühma teised liikmed.

Rongikäik pöörab Wabadusplatstilt Kaarli puisteele ja sealt Kaarli uulitsa laudu Toompeale. Uulitsal jalutajatest koguneb rongikäigu tee kõrwale tihe waatajate müür, kostamad jageli imestushüüded: „Kui palju põllumehi!“

Rongi lõpul on peale jaaditute ka kongressi mõõrad — pealtkuulajad — kokku 1000 inimese ümber. Hallijunkseliste põllumeeste kõrwal sammuvad noored; rongis on ka naisterahwaid, sest paljud jaaditud on kongressile tulnud koos oma perekonna liikmetega.

Rongikäik sirgub umbes kilomeetri pikkuseks. Esimesed read olid juba Kaarli puistestel, kui teine ots seisis weel „Estonia“ ees.

Toompeale on juba rahwast ette kogunenud. Kella 1 paiku on rongi esimene oja ülewal. Tehes tiiru ümber kiriku, jäädatse tulemise järjekorras riigivanema maja ette seisma. Wiis lippu loondatakse palkoni ette.

Kongressi juhatus lähed riigivanema juure sisse, kelle saatel riigivanem J. Temant warsti palkonile ilmub.

Orkester mängib termitusmarsši, kongressi jaaditud ja rahwas paljastab pead.

Terwituse ütlemine riigivanemale.

Kongressi jaadikute ridadest pöörab elatanud hallipealine põllumees Hans Ninjon, Wiljandimaalt Tarmastust, üle hoone-
esise platši kõlaval selgel häälel järgmiste terwitusõnadega riigivanema poole:

„Kõrgeauline härra riigivanem! Neljanda üleriiklise põllumeeste kongressi jaadikud kogunesid kottu Eesti riigivanema maja ette, et avaldada oma tõsisemaid isamaalikke tundeid.

Nende kõikide nimel on minul au tuua Teile, härra riigivanem, kõige soojemaid terwitusi ja avaldada oma suuremat lugupidamist Teie, kui wabariigi walitsuse juhi ja wabariigi ehitaja vastu.

Põllumeeste kongress on arvamisel ja julgeb loota, et wabariigi walitsus Teie kindlal juhtimisel omas wastutawas töös ning üld- kui ka majanduspoliitikas peab enese tegemuse aluselt maa orientatsiooni ning neid poliitika sihtjooni, mis tannaksid Eesti riiki ja Eesti rahwast tõsiselt maa waimus.

Riigivanemale ja wabariigi walitsusele kolmekordne elagu“.

Nende sõnade lõppedes kostab jaadikute juust kolm korda mürisew elagu, orkester mängib tushhi.

Riigivanem wastab.

„Tänan Teid südamelt, mõttefeliisilised, nende soojade sõnade ja asjalikkude soovide eest, millega Teie minu poole praegu pöörasite. See julgustab. Meie oleme tõusew rahwas. Rahwas aga, kes edenemismõimuline, peab waba, rippumata, iseiseiw olema. Kuid iseiseiswus ei tule kui manna taewast, seda peab wõetama. Eesti rahwas on seda wõtnud, kaitstes ühtlasi mitte üksi meie iseiseiswat rahwuslikku kultuuri, waid ka kogu inimsuse edu hommitust ähwardama hädaohu vastu. Sooidke oma iseiseiswust, kaitste seda kui oma silmi, olge walwel, siis ei sünni üllatusi. See peab meile selge olema. Teie, meie rahwa paremad pojad, lähete pärast meie neljandat kongressi koju julgustatult, loodatult. Olge siis nendeks pejadeks, kus meie iseiseiswus ja inimsuse edu alati kaitset leiab. Olge nendeks küünlateks, kes oma ümbrust alati walgustawad. Urge rangege. Selles energias seisab edu. Elagu meie Eesti ühine põllumeeste pere, elagu meie neljanda põllumeeste kongressi jaadikud. Elagu meie waba, iseiseiw, kultuuririkas Eesti!“

Riigivanema viimaste sõnade järelle mängib orkester hünni, millele jaabitud kui ta Toompeale kogunud rahvahulk wägewalt kaaja laulamad.

Sellega lõpeb meeliliigutaw talitus, mis kujunes otseks pühalikuks mandetöötuseks wabale Eesti kodumaale ja ta riigipeale.

Põllumees, kes riigivanemale terwitussõnu ütles.

Hans Anson.

Sündinud 28. septembril 1862. a. Tarmastu „Käärbi“, Wiljandimaal.

Riiklõpetuskooli haridusega. Üle 40 aasta isalt päritud talu pidanud.

Omawalitsuse ja seltskondlike tööst alati elawalt osa wõtnud, kus tal muuseas tuli lõttupõrge rahwakoolide inspektoriga ministeeriumi kooli käimapanemise asjus Tarmastusse, mille kohta A. lühidalt wastanud: „Inspektorihärra tehti niisugust armuinki mõnele wäesemale wallale, Tarmastule jeda tarmis ei ole“.

Mõisnikkude ja kiriku meeste ülesõhtuse tegewuse wastu on A. alati wälja astunud ja neib walujasti salwanud ajalirjanduses ja pillelehtedes, mille tõttu üks kord isegi 5 päewa arestis on pidanud istuma. 1905. a. anti teda v. Sieversi kätte „õndsaks“ teha, kuid pääses sellest.

1906. ja 1907. a. Wene riigiwolikogu liigete walija Riias ja maa ümberjindamise komisioni liige.

Toompealt ajutakse orkestri saatel jälle endises järjekorras alla sammuma. Pikk lootlew rongikäik wajuib Komandandi teed laudu Harju uulitsale, kust raekoja platsi laudu pööratakse Wiru uulitsale, Wene turule ja tagasi „Estonia“ ette. Keiklinnas on uulitsa äärtele kogunud tuhandeid inimesi, trammiliikumine peatub, kuni kilomeetripikune rong mööda jõuab. Siis silmitsewad põllumeeste meeleswaidust, mis on esimene jarnane meie riiklike üheiswuse festel.

„Estonia“ ees peatub rongikäik. Saaditud walguwad laiali.

Kell 164 jatkatakse kongressi „Estonia“ kontsertsaalis. Ku-
hatub A. Einbund.

Erakorraliselt teadaandeks

Jaab Jõna Umbila jaadik **Böcker**, kes järgmist ette kannab:
„Jalgen jaadikute nimel tänu avaldada
kongressi juhatajale, kelle korraldusel ron-
gikäik hästi korda läks ja põllumeeste pere-
elast üle ilusa meeltülendama filmapilgu
härri riigivanema juures.“ Mürisem kiidumal-
dus, jaadikud tõusevad püsti. Kongressi juhatase nimel tänab
härri **A. Einbund**.

„Kiigi julgeoleku ja meie välispoliitilise seisukorra üle“

kõneleb kindral **J. Laidoner**. Kõnetooli ajumisel mõetakse kind-
ral **Laidoner** juure auamaldusega maistu.

Kõneleja peatab meie geograafilise seisukorra, mälisste häda-
ohtude võimaluste ja sõprusühemete ja liitude loomise püüete
juures. Samuti peatas kõneleja rahvasteliidu tähenduse juures.
Tõpuks toob kõneleja selgejoonelise ja humitama pildistuse meie
välispoliitilisest seisukorrast ja näitab eesmärke, mille poole tuleb
püüda. Suur saamutus on see, et meie riik on täisõigusline riik
teiste rahvaste peres, wanade kultuurrahvaste keskel.

Tormiline kiidumaldus. Saadikud tõusid püsti ja panid
toime austama meeleamalduse kõnelejale.

Peale auamaldusi astub kindral Laidoner veel kord kõnetooli
ja ütleb: „Kui meie tahame, et põllumehed oma täies lõpdujes
riigielu juhtimisest peavad oja mõtma, siis on minul üks soow:
te hke töö d, et kõi k põ l l u m e h e d l ä h e l s i d w a l i -
m i s t e l e. See on põhindue ja edu algtõbe meie demokraatlise
riigikorra ja tema arenemise juures.“

„Meie riigilaitse arenemiseft“

kõneles sõjaminister kindral **J. Soots**.

Kõneleja kirjeldab jeda mõitlust, mis wimastel aastatel sõja-
ministeeriumi juhtimise asjus peetud.

Teise riigikogu algusest kuni kurna 1. detsembrini arenes ri-
gikaitse kui tüürita laemufe. Peale 1. detsembrit on tehtud hull
korraldustööd, kuid palju on jeda weelgi ees. Kõneleja käsitab
ka noorjoo sõjaliselt ettemalmistuse küsimust, mille järeldujel ka
lõjamäe teenistuse aega lühendada mõits.

Kõnelejale avaldatakse elawalt kiitust.

Kuulutatakse wahaeag kuni kella 6 õhtul.

Pühapäewa õhtune koosolek.

Võrse saalis. Juhatab härra M. Saarman.

Prof. J. Uluots jätkab oma kõnet, käsitledes põllumeeste erakonna poliitilise eeskäwa ühifikasju ja meie majanduspoliitiliste tegurite wahelordid. Kõnelejale avaldatakse jägedasti kiitust.

Kõne lõppedes avaldab kongressi juhatuse nimel R. Einbund prof. J. Uluotsale tänu põhjaliku töö eest põhimõtete ülesseadmisel, milledest paljud kahtlemata kauemaks ajaks püsima jäävad.

Riigikogu liikme M. Martinsoni kõne, mis päevarraas järgneb, käsitab lähemaid ülesandeid riigikogu waelimistele. Kõnelejale avaldatakse elawalt kiitust.

Edasi kõneleb riigikogu liige J. Hünerjon meie erakondlastest wahelordadest. Kõnet saadawad kiiduawaldused.

Kell ¾9 õhtul tehakse lühike waheaeg, millele järgnewad

Läbirääkimised

Läbirääkimistel mõetakse elawalt sõna ja wäljendatakse kongressi saadikute poolt selgelt, mida maa mõtleb ja tahab. Teiste hulgas räägib ka ajunif Elbrit Kabalašt, Wiljandimaalt, kuidas tema ja kõigi ajunikkude hingi teiste erakondade poolt püütawat. Kolm aastat järgimööda olewat temale saadetud „Waba Maad“ ilma tellimata. Mitu korda olla ta saatmise ära keelanud, kuid uuel aastal tuleb jällegi, rääkimata igasugu üleskutsetest ja programmidešt. Avaldab arwamist, et ajunikud juuremal arwul põllumeeste poole hoidma hakkawad.

Kolmas kongressi päew.

Esmaspäewal, 1. märtilil algab kongressi töö kell ½10 hom. „Estonias“.

Põlgtuse awaldus „Postimehele“.

Erakorralise teadaandena kannab riigikogu liige M. Saarman sellepäewases „Postimehes“ ilmunud sõinufõnnume ette põllumeeste kongressi rongikäigu üle riigivanema juure.

Pealegi on riigivanema kõne, mis ta rõdult kongressi saadikutele pidas, rumalalt ja sihiliku tahtega ning laimupüüdega omamoodi ümber tehtud. Kirjatükis awaldub täielik tõelude

moonutamine ja jündmuse furitahtlik wassimine. Selle jõnumi ettefandmise ajal tõuseb jaalis torm: Hüütakse: häbi! häbi! wale! nurjatus! maha „Postimees“!

Selle järele kõneleb riigikogu liige R. Pääs aine üle:

„Meie riigikord ja tarwilikud muudatused“.

Kõnelejat austatakse ühemeelse käteplagina ja püstitõusmisega. Omas kõnes toob härra R. Pääs pildirikka ülevaate wäemate kultuur-riikide walitsemiskorrast ja walitjuse-wõimu piiridest ning tegewusest, eriti lähemalt peatades Inglise riigikorra juures. Edasi peatab kõneleja meie riigikorra juures ja arwustab selle puudusi. R. Pääsi kõnet kuulati pinema hümiga.

Järgmisena kõneles siseminister R. Einbund

„Rahwa kandejõust ja walitsemisajutuste ümberkorraldamisest“.

Kõneleja peatub ametnikkude rohke ja nende wäheste töö-wõime juures. Räägib tarwilikkudest uuendustest kes- ja omawalitjuses ning esitab kõne lõpul rea nõudeid walitsemisajutuste ümberkorraldamise mõttes. Kõneleja lõpetab kiiduwalduste jaatel.

Edasi kõneleb riigikogu liige R. Pääs

„Põllutöökojast ja riigi majandusnõukogust“.

Põllumeeste esitajad on riigikogus alati nõudnud, et põllumeestele antaks võimalus oma elukutse hümide mõttes end koondada. Põllumehi kardeti. Seda ei lubatud. Kaubanduse ja tööstuse esitajad wiisid siiski omad nõudmised läbi. Põllumehi hirmutati maksudega, kuid põllumeeste suurem koondus, põllumeeste kongress, nõudis järjekindlast koja ajutamisest. Põllutööministeerium ei wõtnud põllutöökoja ajutamise mõtet üles, waid tutsus kofku mingijuguse nõukogu, mis pidawatki see põllumajanduskoda olema. Põllumeeste erakond esitas riigikogule põllumajanduskoja seaduse eelnõu, mis mõnes juhtes esialgijetelt ka wafjustest erineb. Uue seaduse eelnõu järgi on koda kaheastmeline, nii et ka kohapeal oleks organijatsioon olemas, mis kohalikude ülesannete lahendamise oma peale wõtaks. Maafondade koondust ei saa otstarbekohaselt pidada, samuti oleks walla koondus waewalt elujõuline. Põllutöökoja töttu ei tõuse mitte maksu-

jumma põllumajapidamiste pealt, maid üks osa põllumeeste käest järeleõetud riigimajust läheb põllutöötoja kajutada.

Põllutöötoja näol jaoks põllumeeste pere omale kindla koonduse, mis tema õiguste eest maksaks. Kuid ühes õigusega võtavad nad omale peale ka kohustused. See on uus kaugelminem rahva koondus, millel tulevikus suur tähtsus oleks. Kiigi kõit-mõimu vastu seijab kodade ajutamise mõte.

„Atlanta“ ja „Harju panga“ küsimus.

Peale kõnet mõtab härra R. Päts sõna mõnejuguste jülidistuste ja etteheidete tagasitõrjumiseks, mida vastasrinna ajatir-jandus sihilikult ja pahatahtlikult põllumeeste erakonna tegelaste kaela määrab.

R. Päts'i seletus.

Meie koostöötamist ei nähta heal meelel. Ei nähta, et meie, kes iga päev põldu ei künnu, teiega üheskoos sammuksime. Müüd valimiste eel otsitakse igaihe juures „häid“ omadusi. Mis ette tuuakse meie kohta, need on „Atlanta“, „Harju pank“ jne., mida meiega ühenduses nimetatatakse.

Need ettemõtted on ellu viidud selles mõttes, et Eesti kapitaali töösse rakendada ja jeda kasvatada. Kuid meie jõud oli väike. Harju panga peaaftionäärid olid väljamaalased. Panga tegevust ei ole otsekohe põllumeeste juhid juhtinud. Just teiste erakondade tegelased olid neis ettemõtetes tegemas, kes Harju pangale hoope on annud. See oli poliitiline mõte. Etteheidet mõidakse teha selles, et väikeste majandusliku jõuga juure ettemõtte kallale ajuti. Majanduslikult on põllumeeste tegelased „Harju panga“ läbi ainult kannatanud.

„Atlanta“ algas tegevust 75-miljonilise kapitaaliga. Sellega ajutati riide- ja nõõbimabrikud. Siin pandi krediidid finni ja varandus määrati müügile. Siiski on „Atlanta“ kõik omad mõlad juutnud fatta.

Meie peale kasjutakse alatute mõtetega varju heita. Kuid meie mõime rahuliku jüdamega omad Almad finni panna ja meie poegadel ei ole maja häbeneda oma isade tegevuse pärast.

Siigutatult lahjub kõneleja kõnetoolist tormiliste kiiduvalduste jaatel.

Tehakse mahaeag kuni kella 3-ni.

„Postimees“ boikoti alla.

Peale lõunavaheaega mõtab jõna kongressi jaadid H. A. in Jon Tarmastust, Wiljandimaalt, ja kannab iärgmise eraforra-life teadaande ette:

Wäga lugupeetud neljanda üleriiklise põllumeeste kongressi jaadikud.

Kongressi ülbije ja ühemeelise otsuse põhjal korraldas kongress-ile rongikäigu riigivanema maja ette, et avaldada oma tõsje-maid isamaalikka tundeid ja soojemaid termitusi riigivanema kui wabariigi walitjuse juhi ja wabariigi esitaja wastu.

Paljude jaadikute soovil mõtjini termituse ütlemise riigiva-nemale, kui wanem kongressi liige ja tegelik põllumees oma peale.

Bean tunnistama, et omal pilal eluajal palju liigutamaid ja ülewaid filmapille üle olen elanud, kunagi mitte aga jarnaheid nagu eile, kus meie lugupeetud riigivanem meid kui oma mõtte-jeltfilisi meie termituse eest tänas ja julgustawate ning waimus-tawate sõnadega manitses edasi mõitlema ja kaitsma kallid rah-wusliji warandusi: Eesti iseseiswust ja Eesti kultuuri.

Sga tõsine isamaaliselt mõtlem Eesti kodanik pidi headmeelt tundma, et rahwa kandwama oja, see on põllupidajate esitajad, ühise keele on leidnud kõrgema riigimõimu kandjaga. Seal juu-res peab põllumeeste kongress iseeneestmõistetawaks, et ka kõik teised poliitilised rühmitused, kes mõitlewad Eesti riigi iseseis- wuse ja heaoleku eest, on tutjutud isamaalises meeleolus praegu- sel awalduswaesl ajal wäljendama igal juuremal mõimalikul juhusel oma isamaalisi tundeid Eesti riigi esitaja wastu, et anda sellega walitjusele ja riigikogule kui põhiseaduslikkudele mõimu- dele riikliselt ja rahwusliselt moraalset tagapinda ning ettemõtte waimustust, sest meeleawaldused ei tohiks mitte ainult rahulole- matusse wäljendamiseks olla, nagu seda seni jägedasti tehtud.

Ainult kommunistid ja teised Eesti riigi wastajad oleks mõi- nud midagi halba ja alandawat jelles näha, kui põllumeeste esi- tajad ühise keele on leidnud ja riigi esitajale termitusi ütlemad.

Kuid nähtawalt on teiste riigiwastaste olluste juure jeltfi- mud kahjuks ka meel üks erafond, selle juht küll igal juhusel juuri jõnu teeb rahwariiklusest, õigluse waimust ja isamaalase kõlbli- sest kohustest.

Ma mõtlen siin rahwaerafonda ja tema juhti. Sest ainult rahwa ja riigi waenlane mõis kirjutada jarnaheid jõnu, nagu rahwaerafonna hädakandias „Postimehes“ nr. 59 täna awal- datud.

Seal belbasse, et meie põllumeeste kongressist osavõtjaid olla hõrra riigivanem omas kones tänanud ja ütelnud: „teie „Parju panga“ ja „Atlanta“ mehed, olete need mehed, kes te rahul olete piisuga ja ei nõua juurt.“

Mina pööran teie poole küsimusega, lugupeetud kongressi liikmed, ja palun avaldada, kas olete teie jarnaseid sõnu kuulnud lugupeetud riigivanema juust. (Tormilised ühemeelsed hüüded: ei ole, ei ole!)

Nä mina tõendan, et riigivanem jarnaseid sõnu belnud ei ole ja siin tegemist on „Postimehe“ alatu wale ja sihiliku tõsiasjade wõltsimisega. Sarnane alatus on ette wõetud selleks, et halwas walguses paista lasta põllumeeste kongressi saadikuid ja Eesti riigivanemat ja ühtlasi sellega põllumeeste jõulisele liikumisele hoopki anda.

Mina olen kindlas ujus, et alatud wõtted põllumeeste liikumist tabada ei suuda, küll aga peab tema tabama selle hoobi walmistajat ennaft. Tema on selle wõttega veel üleliigne kord paljastanud oma õige näo.

Härrad põllumeeste saadikud, meil wõib jarnase mõtte awalduse peale ainult üks wastus olla — sügaw põlgatus!

Mina kutjun Teid, härrad kongressi saadikud, üles — kõigile, kes selles weel peatjib kahtlema, seda selgets tegema, et rahwaerakond oma häälekandja „Postimehega“ ega mõtteosalistega teed ei leiaks ühegi põllumehe kodusse õhtu kihwtitama.

Palun kongressi wastu wõtta järgmine resolutsioon. Põllumeeste neljas üleriikline kongress, ära kuulates minu ettekannet, otsustab: põlgatusega tagasi tõrjuda rahwaerakonna häälekandja „Postimehe“ nr. 59 kirjutus põllumeeste saadikute wastu isamaaliku auawalduse rongikäigu kohta Eesti riigiwõimu esitaja juure. Põllumeeste ühise pere wastu awaldatud sihiliku ning julmi wale pärast rahwaerakonna häälekandja „Postimees“ täielise boikoti alla panna.“

Tormilise heakskiitega wõeti see resolutsioon kongressi poolt ühel häälel wastu.

*

Eesti põllumeeste pere esitajad, ligi 700 saadikut igast riiginurgast on sellega „Postimehe“ ülbete wäljaastumiste peale paratamatu jammu astunud. Eesti põllumeeste pere on „Postimehe“ boikoti alla kuulutanud, see tähendab, on otsustanud teda enam mitte lugeda, tellida, ühesõnaga „Postimehega“ enam mitte

mingisugust tegemist teha. Urusaadavalt wiitavad malla põllumeeste kogud üle riigi selle oma esitajate ühemeelse otsuse täide. See kongressi otsus on põllumeeste perele siidum, nagu kõik teisedki kongressi otsused.

Resolutsioonide vastuwõtmine.

Kongressi juhatusel nimel annab resolutsioonide kohta seletust A. Jürman.

Resolutsioone kongressile vastuwõtmiseks on esitanud paljud põllumeeste kogud kirjalikult, peale selle tuli kongressi ajal neile juure uusi ettepanekuid kongressi jaadikute poolt.

Juhatus töötas kõik need kofku tulnud ja kongressi ajal esitanud resolutsioonid läbi, koondas neid üfifikute küsimuste alade järele ja esitab need kongressile vastuwõtmiseks. Kõneleja märgib kõige pealt, misjuguised ettepanekud soomideft ja nõueteft juba feadusandlisel teel rahuldamiſt on leidnud, mille järele wastamate resolutsioonide vastuwõtmine üleaurune oleks, põllumeestel tuleb ainult nende feadustega tutmuneda. (Selle kohta, misjuguised küsimused feadustega lahendamist leidnud, waata lähemalt A. Jürmani kõne „Põllumeeste eraſonna tegewuseft.“)

Edasi tähedab kõneleja, et kõik need põhimõtted, mis eelmiste põllumeeste kongresside poolt wastu mõetud, on tähelpanemist leidnud, on elulisteks ja tarwilikkudeks osutunud. Põllumeeste eraſonnal ei ole tarwis olnud ühegi nimetatud otsuse juureft taganeda ega küsimusi ümber otjustada. Kõik need otsused on püsima jäänud ja elu nõuab iffa tungimamalt jeni täitmata jäänud otsuste teoſtamist. See kõik on selgeks tunnistuseks, kui kainelt ja läbiſaaluſtul meil põllumeeste kongressid on otsusi wastu mõtnud. Kõneleja awaldab soowi, et ka neljas üleriitiline põllumeeste kongress selle ſama tõſidusega ja kaine läbiſaaluſisega otsusi teeks, nagu eelmised kongressid, ſiis on nad elulised ja nende teoſtamist mõime täie jõuga nõuda. Kõik kongressi poolt wastu mõetud otsused on põllumeeste rühmale riigikoguſ tema tegewuse juures kindlateks juhtnõõrideks.

Järgneb resolutsioonide vastuwõtmine, neid kannab kongressile ette üfifikute alade ſeſretäär J. Kool, keda teised juhatusel liitmed täiendawad. Kindla korra järele, rahulikult ning ſaaluſwalt tehtakſe täiendusi, parandusi ja uusi ettepanekuid. Mitmeſajapealine kongress mäljendab oma tahtmist diſſipliini ja ſolidsuſisega. Resolutsioonide lõpureſakſioon jätakſe üleriitliſe Põllumeeste Üſituse juhatusel hooleks.

Kongressi töö jõuab lõpule. Ohtused on vastu võetud. Töö on rahulikult ja kõige juurema ütsmeelega tehtud, jaadifutel rahuldustunne rinnus. Ohtuste vastuvõtmise järele kell 6 p. l. annab juhataja A. Pätile lõpu sõna.

A. Pätji lõpu sõna.

Lugupeetud kongressi jaadifud! Rätte on jõudnud lahtumise tund. Beame lahtuma siit saalist, mille ohtust meie hingedesse on hoomanud meie suurepäraliste endiste kongresside waim, Gesti ilusamate ja õnnelikumate sündmuste mälestused ja käsud. Siin on meie noor, ärkam seltskond Wene surwe all ennaft loondanud, siin on paisunud meie rahmuslik ifeteadmuz, siin on kaunimaid õisi loonud meie kunst, siin on rõõmu hõiskel, süda täis õnne ja ärduft, meie rahwa rippumata esitus julgelt, täis lootusi ja wastutustunnet nurgakivi pannud meie wabale riigile.

See koht on meile püha, nagu mõni ohwrihiis. Siia ei tohi, ei pea mitte kofku tulutama selleks, et purustada, häwitada, lõhutada meie noore riigi hoonet. Siin peab lehwima loom waim, waim, mis istutab kõigi siin wiibivate südamesse puhtad ja elumõimjad idud edasi ehitada oma riiki, kindlustada meie rahwa tulewikku ja aidata teda õnnelikult saada. Meie kongressidel, meie põllumeeste kongressidel, on ifka walitjenud see waim. Meie ei tule mitte selleks kofku, et salaplaaniid sepiitjeda, selleks, kuidas häwitada oma wastaseid, kuidas neid ifiklikult muistata ja neile ülekohtu teha. Riigugusteks nurjatusteks ei tule meie põllumees, kellel kodus töõtuhi ootamas, mitte kaugelt Saaremaalt, Väti piirilt, Petserimaalt, Saalast ja Wiru rannikult ja kõigist meie kodumaa osadest siia kofku.

Meid on siia kofku toonud tahtmine ja soow mõne aasta pärast jälle kord järele katsuda, kas meie ükfitult ka õiget teed rändame, kas meie püüetes endine kofkutõla weel alles, kas meil ifka weel see õige kohtumõistja oma järjel istub, nimelt, kas meie südametunnistus, meie ifemine kohtusetunne oma riigi ja rahwa vastu elaw, tundeline ja alati tegutsem on. Mitte selleks ei ole meie kofku tulnud, et oma riigi käest midagi, oma jõu peale toetades, wälja pressida, saada rohsem, kui meil õigus ja kui meie ife anname. Meie oleme üheskoos siin kaalunud maa hädaifid, oleme walgustada püüdnud neid abinõusifid, mida tulewikus kaifitada tuleks meie rahwa esitusel, et meie elu õiglasem, kergem ja parem oleks. Mitte teiste klaskide töõft ja waewast ei ole meie ifin enesele saafi nõudma tulnud, meie oleme ainult püüdnud kofktees leida, mis ka väga kaugelt meie põllumehe õuest mõõda ei wiiks.

Minult need rahwad mõivad kindlasti tulevikule vastu vaadata, kus seltskond, see vaba seltskond, kes mitte riigi võimu ei käsuta, vaid kes riigis võimu käsuallusena on, kus see seltskond oma õigusi ise maha ei mata, ja oma kohustuste eest kõrvalle ei põikle. Meie oleme siin uut kindlustust saanud oma selgele tõetundmisele, et meie lõikvõimsa riigi võimu ees mitte laialipillatud inimeste kühmed ei ole, vaid kindlasti, ilma lahkelibeta ja sisemise tõetundega seotud õigustelanjate seltskond, mille õigused jeda kindlamad, mida rohkem ise oma kohuseid eneste vastu sidumaks peame. Meie töödest on hele kiirena läbi tunginud see teadmus, et meie peal, just meie põllumeeste peal lamavad suured kohustused. Tööd ja võitlust nõuavad need meie käest.

Meie võitlus ei ole sihitud poliitiliste sepiituste valda. Sealte meie enestele mõidukrooni otsima ei lähe. Meil on terve kodumaa mõita, meie võitlus, libe, raske, jõudu kurnav ja termost hävitav võitlus käib meie kodumaa varjufilgede vastu: meie soolauksad, uputavad jõed, kehavad põllud, tuisfliivad, pinnaeed, läbipääsemata teed jne. — neid meie tunneme, nende vastu seame meie sõjakäiku ja loodame kindla võidu peale. Siin mõistleme oma vahel ja tunnistame hea meelega, et kehva Väinömaa siin mõnestki jõukast nurgast ette on jõudmas.

Meie teame, et põllumehe töövilu on see olnud, kes riigi on ka rasketel ikaldusel aastatel majanduslike kofumarijemise eest päästnud. Mitte mõni nupukas pea ei ole siin imerohtu leidnud, vaid tuhanded usinad käed on oma virga tööga need miljonid mäljamaalt siia sundinud tulema, et riigil oleks mõimalis oma kohuseid ja ülesandeid täita. Ja just põllumeeste töökate käte läbi rändavad ka tulevikus varad meie riigi jalme. Meie ei jalga teiste tööd ja selle vilja, kuid meie teame ja tunneme, mis meie annud oleme, anname ja andma peame.

Siin sõbralikus loostöös, üksteist mõistes, vastastikküsalduft avaldades, oleme meie jällegi märskemaks ja elujõulisemaks muutunud, uut julgustust saanud töötada meie kodumaa heaks ja oma tõetunnistuste kohaselt. Meie lahkume siit tunnetega, et meil kõigil on midagi sarnast, mis kojujääjatele kaasmõitlajatele lubab ühelda, et ilus ja armas oli see kongress, et siin saime üksteiselt julgustust, pigistatime kätt endisest ajast tuntud kaasmõitlajatel ja leidime uusi juure, et siin oli paljude hallpeade põllumeeste kõrval näha nende noori ja elurõõmsaid mõisusid, kel tahtmine tööd teha, mõidelda ja kaitsta oma õigusi ja kõike oma jõudu, oma tahtmist ja põllumehele nii omast sikkust paenutada meie kalli kodumaa heakäekäigu, tema õnneliku tulevikku ia

meie rahwa kõrgete wabaduse aadete ees. (Kongressi liikmed laulavad oreli kaasaatel juure waimustusega rahmahümni, pärast selle lõppu tormiline ja mitte lõppeda tahtew kiiduawaldus.)

Selle järele tänab juhataja **M. Jürman** kongressi saadikuid püüwa, kaine ja tagajärjerikka töö eest, mida kolme päewa jooksul täieliku ühemeelega tehtud ja kuulutab neljanda üleriiklise põllumeeste kongressi lõppenuks. Kongressi saadikute nimel avaldab weel **Harjumaasaadik J. Sorro** juhatusele tänu tehtud töö ja nähtud waewa eest.

Ülendatud meeleolus lahkusid saadikud „Estoniaist“, et koju minna, kus neil suur töö — riigikogu walimised — ees seisab.

Kongressi sekretäär **M. Martinson**.

Põllumeeste kogude poliitilise tegewuse juhtmõtted ja korraldus.

(Prof. **J. Uluots**'a ettepanekul kongressi poolt kinnitatud.)

Sissejuhatus.

1. Rahwawõimulises riigikorras on paratamatuks tarbeks kodanikkude koondumine poliitilisteks rühmitusteks ilmawaatelisel alusel rahwaelu juhtimiseks ja korraldamiseks.

2. Ainult need poliitilised rühmitused on õigustatud olemisele ja arenemisele, millel on täita rahwaelu edasi wiitwad mõtted ja millel oma ülesannete täitmiseks on wastaw korraldus.

3. Eesti põllumehed on Eesti wabariigi tekkimises ja loomises otjustawat osa etendanud ja nende mõtteliste arw alataja kaswanud.

4. Wõõrdunud kogemuste arwestamisel ja tulewaseks weel wäärtuslikumaks arenemiseks on otstarbekohane lühidalt kokku wõtta ja lähemalt määrata Eesti põllumeeste poliitilist tegewust kandwad juhtmõtted, korralduse põhijooned ja ülesannete täitmise wiisid.

Neid asjaolusid tähelepannes wõttis Eesti põllumeeste pere oma neljandal üleriiklisel kongressil wastu järgmised põhimäärused.

Juhtmõtted.

I. üldine lähtekoht.

1. Eesti põllumeeste pühamaks püüdeks ja poliitilise tegevuse kandmaks mõtteks on Eesti rahwa igatülgne väärtuslik väljaarenemine ning kasvamine vaba rahvana teiste vabade rahvaste peres.

2. Oma pühama püüde ja poliitilise kandma mõtte ainjat teostamist näevad Eesti põllumehed rippumatu ja iseseisva Eesti riigi igamehes alalhoidmises ning tema väärtuslikes ja otstarbekohases korraldamises.

3. Vastavalt muude kultuurrahvaste töetäpidamistele ning Eesti reaalsetele oludele on Eesti põllumehed arvamisel, et Eesti riik peab rajatud olema õiglusele ning seda väljendavale õiguslikule korrale ja et Eesti riigiehituse aluses peavad seisma Eesti rahwa enesemääramise, rahvamõimu ja kodanikuvabaduse põhimõtted. Selle ilmavaate aluste väljendajaks tuleb pidada Eesti vabariigi põhiseadust.

4. Eesti põllumehed on arvamisel, et Eesti vabariigi praegusele põhiseadusele tuleb otstarbekohast ja elulist jisu anda. Ainult äärmisel korral, tõsiselt väljendunud ja tõestatud puuduste olemasolul võib põhiseaduse tõsiselt kaalutud osalisele muutmisele asuda põhiseaduslikes korras.

II. Riigi korraldus.

5. Põllumehed on arvamisel, et rahwa ülimõimu tuleb Eesti riigi alusena wankumata hoida. Rahwa osavõttu ja rahwafunktsiooni riigielu juhtimisel ja korraldamisel võimaldada nõnda, et rahwa, kui ülima mõimufunktsiooni tahe tõsiselt väljendamisest leiaks. Rahwa poliitilise kasvatuse eest hoolitseda. Poliitiliste meelituste ja põhjendamata eksiarmamiste kõrvaldamiseks abinõusid leida.

6. Rahvaesituse põhimõtet väärtuses hoida. Rahvaesituse tegemust tõeliste riiklikkude ülesannete täitmisele rakendada. Riiklikkude ja rühmaliste intriigide kõrvaldamise eest hoolitseda ja tõeliste riiklik-ühisfondlike huvide kaalutlemist ja teostamist võimaldada.

7. Vabariigi valitsusele tõeliselt võimaldada riigi sise- ja välispoliitikat juhtida ning selle eest vastutust kanda. Eesti vabariigi esitajale ja poliitilisele juhtile võimaldada sellekohased õigustused ning vastutuse kandmine valitsemises ja ka seadus-

andluses ning kohtuorraldujes. Walitsemise ametkond otsustab kohtuorraldada ning ametkonna töowiljakuse eest hoolitseda.

8. Kohtute tegemust õigusmõistmise alal rippumatuna kindlustada ning kohtuid rahwale kättesaadawatels teha. Kohtute administratiivset tegemust koostööstada wabariigi wastutama juhi ja walitjuse ning rahwaesituse põhiseaduslikult määratud õigustega.

9. Kii territoriaalsete kui majandusliste ja kultuuriliste omawalitjuse korraldamist riiklikkude tarwete alusel joodustada. Omawalitjuse wahetorrad riigimõimu keskorgaanidega koostööstada. Omawalitjuse esituskogudes ja walitsemisafutustes kää põhimõtete järele, mis riigi kesfasutuste kohta öeldud (punktid 5, 6 ja 7 lõpp).

10. Eesti wabariigi walist rippumatust ja puutumatu alalt silmas pidada ja alal hoida. Rahwuswahelise rahuliku läbikäimise võimalusi Eesti riigi huwidega koostööst korraldada. Rahu alalhoidmise eest wiimase võimaluseni hoolitseda. Sellekohaseid woole ja leppeid pooldada. Eesti wabariigi kaitsemäetõu- ning otstarbekohaselt riigi tõijets kaitjets arendada.

11. Riigi ja omawalitjuse maksude korraldus peab rajatud olema maksjate kandejõu ja õigluse kohaselt ning nõnda, et ta rahwa töd ja kohtuhoidmise tahet ei wahendats. Riigi ja omawalitjuse eneste käes olewaid warajid tuleb mõistliku majapidamise nõuetele wastawalt korraldada. Riigi ja omawalitjuse tulude määramine peab sündima selle läbi saawutatawate sihtide riikliku tähtsuse järjekorras. Riigi ja omawalitjuse tulud ja tulud peamad tasakaalustatud olema. Eesti raha, kui Eesti wabariigi majanduslise elu mõõt ja määrtuslik abinõu püsim hoida.

III. Kultuur- ja majandusline elu

12. Eesti põllumehed tunnustawad oma tegemise ülesandets Eesti wabariigi raamides luma tingimusi, milles riigi kodanikud tunnefsid endid seesmiselt rahuldatud olewat, ja korraldada wahetordi, mis võimaldatsid mõimelistel areneda tehaliselt ja waimliselt ning üldkogus kaswada armuliselt, samuti abitude eest hoolitseda.

13. Eesti põllumehed on arwamisel, et kodaniku rahuldustunde ülbistets tingimustets on kodaniku isiku ja kodu puutumatus, usu- ja südametunnistuse, mõtete, ühingute ja koonduste loomise ning isikliste ja rahmusliste wabaduste alalhoidmise

õiguseb. Need õigusi ja vabadusi tuleb rahwa heaäkäiguga koostöölasktaades arendada.

14. Eesti põllumehed tunnustavad tubli kooli- ja kutsehariduse eimeseks eeltingimuseks majanduslisele heaäigule, kuid nõuavad, et kool oleks aluseks siiski mitte ainult majanduslisele töujule ja waimu arengule, waid ka iseloomu loomaks ja hinge kaswatamiseks teguriks.

Rahwakool peab olema sunduslik ja maksuta. Kest- ja kõrge- ma hariduse saajate arm koostöölasktada Eesti rahwa elunduetega.

15. Tublis töös ja oskuses tunnustavad Eesti põllumehed Eesti rahwa kultuurilise ja majanduslise edu otjustawat allikat. Rii tehaliste, kui waimliste töötajate tööhinu, kohusetunde, asjatundlikkuse ja leidlikkuse järjekindl arendamine peab olema sellepärast Eesti wabariigi kultuurilise ja majanduslise poliitika alus. Zga eestlane peaks kohustatud olema kutses walima ning ennast sel alal arendama.

16. Eesti põllumeestel on omane waade, et praegusel ajal on majanduslises elus isiklik huwi oma enese ja perekonna ning omaste eest hoolitsemise ja elujärje parandamise suhtes wõimsamaks teguriks majanduslisele hoolsusele, pingutustele, ettemõtlikkusele ja kofuhoidmisele. Graomandust ja muud eradigustuslikkorda tuleb sellepärast kindlaks hoida ning elukutsete waba ning otstarbelohast walimist arendada. Minult sel määral, kuiwõrd ligimesearmastus, üldisuseltunne ning kohusetäitmise tunne kaswamad, wõib sellest töö- ja tegewuse põhimõttest loobuda.

17. Kuna praegustes olulordades üldine sotsialiseerimine ja riigistamine toots tööwiljakuse langemist ning maeust eht sunniwõisilist üldist orjastust, wõiwad Eesti põllumehed jarnaseid kaswatsusi ainult kõige juurema tagasihoidlikkusega, jebagi ainult iga üksku juhtumise tagajärgebe hindamise järele pooldada. Kuiwõrd kuskil majandusharus ei näi olemat otstarbelohased ei erage riigiettemõtted, näewad põllumehed lahendust ühistegeliste ettemõtete korraldamises.

18. Eesti põllumehed tunnustavad iga wäärtuslise töö ühedigustuslikkust. Nad näewad tehalise ja waimlise töö wiljas parimat põhjendust tuludeks, mis üle töötaja tarwitamise ulatavad. Nad on walmis kaasa aitama tööta tulude maksustamisele, kuiwõrd see ei mõju oluliselt halwamalt kofuhoidmise himu peale.

19. Põllumehed tunnustavad, et tööandjate ja tööliste wahel korraldamine peab sündima õigluse alusel, et kumbagile poolele ülekohut ei sünniks ja et sellega põhjust ei tekiks tööwiljakuse langemiseks, wastamaid töötingimusi asjaomastes majandusharudes alaliselt arwestades.

20. Põllumehed tunnustavad iga töösoovija õigust sellekohast tööd saada, aga ühtlasi ka kõikide töövõimeliste kohustust pakutavat tööd mõtta, vastavalt isiklikele võimistele, vahetordadele ja rahvushajanduse nõuetele.

21. Põllumehed näevad ühiskondlikes kinnituses; kas vabatahtlikes või ühikule ja riigile kohustuslikes ja muudes kindlustustes head abinõu headel aegadel kottuhoidmisi teha toetuseks haiguste, õnnetuste, nooruse, vanaduse, töövõimetuse või muu puuduse puhul. Aga nad nõuavad ühiskondlike õigluse nimel jeesugust kinnitust ja kindlustusi rahva kõikide osade kasuks, ka iseseisvalt töötavale, ja mitte ainult ühikute klasside kindlustust.

IV. Cesti põllumajandusline elu.

22. Cesti põllumehed nõuavad oma alus- ja peandudena põllumajanduse alalhoidmist ja arendamist, iseäranis väikekohapidamiste elustamist, mitte ainult õigustatud kutseluvi maatepunktilt, vaid et põllumajandusest elatub laugelt suurem osa Cesti rahvast; põllumajanduse arendamise laudu mõidakse kodumaale jätta rahva juurekasv, kormalbades mäljarändamist ja linnade kunstlist kasvamist; põllumajanduse laudu marustatakse tarbeainetega linnad; maalt linnadesse valgujate laudu wärskendatakse linnade elanikke ning põllumajanduslik töus tõstab maarahva ostujõudu, elustades linnades ja alemites tööstust ja kaubandust; põllumajanduslik walmistus üle oma riigi tarwete võimaldab wälja- ja sissewedu tasakaalustada, ja et kõige selle pärast on põllumajandus meie riigi ja rahwa õhustaw majandusala.

23. Põllumehed soodustawad ja toetawad kõiki abinõusid, mille laudu tarwitatama maa ulatus laiendatakse ning wiljatust tõstetakse. Nad näewad jeesuguses tegemuses kõige tänuwäärsemat ja laugele ulatawamat Cesti majanduspoliitikat.

24. Cesti põllumehed püüawad maapinna niisuguse korralduse poole, et tekkida ja tegutseda mõiks võimalikult suuremal armul elujõulisi kstmisi talupidamisi. Seal kormal peab tarwiline hult eluaseme- ja wäikemaapidamisi võimaldama põllumajandusliste kormaltööde teostamist ning iseseiswaks põllumeheks jaamist.

25. Cesti põllumehed on weendunud, et põllumajandus kõige priiskemalt areneb, kui põllumees kindla omandusõiguse alusel oma maapinda kasutab. Nii wanadele põllumeestele, kel omad maakohad omanduseks, kui ka noortele põllumeestele, kes omad kohad riigimaadest saanud ehk saawad, tuleb sellepärast nende omandusõigust kindlustada.

26. Põllumehed nõuavad seadusi ja määrusi maafrediidi korraldamiseks, mis madalate ja kindlate intressidega võimaldaks põllumeestele, iseäranis just uutele, maa omandamist ja kasutamist. Samuti tuleb põllumajanduslike tegevustrediidi oistarbekohase korraldamise eest muretseda.

27. Põllumehed soodustavad põllumajanduslike haridusi ning katkeasjandusi, ning hoolitsevad selle parandamise ja laiendamisega. Nende lõpusihiks on siiski seada sunduslike põllumajanduslike õppimise koolides igapäev, kes põllumajanduses iseiseisvalt tahab tegutseda.

28. Põllumehed tunnustavad oma üheks eriüleandeks põllumajanduslike tööliste hüvide eest hoolitsema nende palga ja muude elutingimuste juhtes. Raheljatunnilise tööpäeva siise seadmist ei saa nad põllumajanduses võimalikuks pidada, kuid tunnustavad õiglasi nõudeid töögi vahetaja, pühapäeva rahu ja muudes asjades, võimaluste piires. Selle juures seletavad nad, et igajugused määrused palga ja töötingimuste juhtes peavad seisma kooskõlas põllumajanduslike jaaduste hindadega nõnda, et talupidajad vastavalt palke maksta ja talupidaja ning tema perekonna liikmed oma töö eest sama palga saada võivad, juure arvatud ettevõtte juhatamise palg ning ettevõttes olevate väärtuste protsendid.

Ühtlasi püüavad põllumehed leida abinõusid, et põllumajanduslike tööliste puudus majapidamisi ei halvaks.

29. Põllumehed toetavad kõiki neid katkusi, mis põllumajanduslike valmistusi odavamaks teevad, eriti tehnilisi parandusi taimetaskatuses, loomatastuses, piimaasjanduses ja muudel põllumajandusega ühenduses seisvatel tööaladel.

30. Põllumehed toetavad põllumajanduslike finnituse korraldusi, iseäranis nõrgemate põllupidajate toeks.

31. Põllumehed nõuavad jarnast põllusaduste õiglasi hinnapolitikat, et jaaduste hinnad teismise mõistliku majapidamise ja teismistes valmistus- ja maahinna tingimustes võimaldaks majapidajale ning tema perekonnale samajugust töötasu, nagu teenijatele, ettevõtte juhataja tasu ning laenuprotsentidele vastavat maraintressi.

See põllusaduste õiglane hinnapolitika peab arvestamist leidma turgude leidmisel ning korraldamisel siise- ja välismaal, läbitäimise abinõude korraldamisel, maksu- ja tolliasjanduses ning kõikides muudes vastavates riigi- ja omavalitjusaasutuste tegutsesmise alades.

32. Põllumehed nõuavad põllumajanduslike hüvide asjatundliku tähelepanu kõigis riigi- ja omavalitjusaasutustes, ning sellele vastavalt oma ehitust.

Teine osa.

Korraldus.

I. ülbised juhtmõtted.

33. Rahwawõimulises riigitorras on õigete mõtete teostamine riigielus võimalik ainult rahwa enese kaudu. Sellepärast tuleb põllumeeste poliitiliste mõtete elulises arendamises ja teostamises võimalikult suuremaid hulle kodanikke kaasa tõmmata jellekohaste alalijelt tegutsevate korralduste kaudu.

34. Põllumehed leiavad, et põllumeeste poliitilise korralduse ühjuksiks on: põllumeeste kogud, põllumeeste maakonna ja teiste juuremate maa-alade esitused, üleriikline põllumeeste esitus ja üleriikline põllumeeste kongress.

II. Põllumeeste kogud.

35. Põllumeeste kogusid tuleb luua nõnda, et vähemalt ühe kuni kahe tuhande kodaniku kohta üks kogu oleks.

36. Põllumeeste kogu on kodanikkude esitus, mille ülesandeks on nii üldriiklisi kui kohalisi elunduid tähele panna ja nende rahuldamises abinõusid otsida. Eriti on põllumeeste kogu ülesandeks põllutöö kui elututse ja temaga seotud kultuuriliste ja majandusliste tarviduste jelgitamine ja põllumeeste majandusliste, ühiskondliste ja poliitiliste huvide kaitsmine.

37. Oma ülesannete täitmises mõib põllumeeste kogu koosolekuid ja ettelugemisi toime panna, kongressidest osa võtta, teateid koguda ning muud põhikirjas tähendatud toiminguid forda jaata.

38. Põllumeeste kogu seisab koos liigetest, kes moodustavad täiskogu, ning juhatusest, kes walitakse täiskogu poolt. Täiskogu ja juhatuse ülesanded ja tegemuskavad on lähemalt tähendatud põhikirjades ja iga kogu sijemistes korraldusmäärustes.

III. Maakonna ja teiste juuremate maa-alade põllumeeste esitus.

39. Maakonna ja teiste juuremate maa-alade põllumeeste esituse kujundavad vastavas ringkonnas asunud põllumeeste kogud.

40. Maakonna või mõne muu juurema maa-ala põllumeeste esituse ülesandeks on olla ühendussidemeks selles ring-

konnas olevate põllumeeste kogude ning viimaste ja üleriiklike põllumeeste esituse vahel, et igapidi põllumeeste kogude tugevust edendada. Eriti on tema ülesandeks põllutöö tarvidusi jälgitada ja vastavaid majanduslikke ja poliitilisi hümijid kaitsta.

41. Maafonna või mõne muu suurema maa-alalise ühise põllumeeste esituse liikmeks võib olla igaüks vastavas ringkonnas asuv põllumeeste kogu, kelle põhikirja üleriikline põllumeeste esitus heaks kiitnud. Liikmed oma esitajate kaudu moodustavad täiskogu, kelle poolt valitakse juhatus. Liikmete vastutamine, täiskogu ja juhatuse ülesanded, samuti esimehe abinõud oma ülesannete teostamiseks on lähemalt määratud vastavates põhikirjades ning liigemistes korraldavaates määrustes.

IV. üleriikline põllumeeste esitus.

42. Üleriiklike põllumeeste esituse ülesandeks on põllutööstuse tarvidusi jälgitada ja vastavaid majanduslikke, ühiskondlikke ja poliitilisi hümijid kaitsta, esitada üleriiklikelt põllutööstuse kasulike valituse, omavalituse ja jelskondlike ajutuste ees ning olla ühendavaks jelskohaks kohalistele põllumeeste kogudele ja maafondade ning teiste suuremate maa-alade põllumeeste esitustele.

43. Üleriiklike põllumeeste esituse kujundavad maafondade ja teiste suuremate maa-alade põllumeeste esitused. Liikmed oma esitajate kaudu kujundavad üleriiklike põllumeeste esituse täiskogu ning viimase poolt valitakse juhatus. Täiskogu ja juhatuse tegemus, samuti oma ülesannete teostamiseks tarvitatawad abinõud on lähemalt määratud põhikirjas ning liigemistes asjaajamis-määrustes.

V. üleriikline põllumeeste kongress.

44. Üleriikline põllumeeste esitus võib kogu kutjuda üleriiklike põllumeeste kongressi, filmas pidades jelskohast tarvidusi ning kongresside kohta käivaid jeaduje nõudmisi.

45. Üleriiklikest põllumeeste kongressiist ojamõtu tingimused, samuti kühimused, mis kongressil arutamisele tulevad, määratakse lähemalt kongressi kutjetes ning jelskohastes teadaannetes. Üleriikline põllumeeste kongress on põllumeeste poliitilise korralduse ülimkogu, kus põllumeeste poliitilise tegemuse juhtmõtted ning korralduse alused kindlaks määratakse ja võimalust mööda jootswad poliitilised ülesanded ära näidatakse.

VI. Valimised ja saadikud.

46. Põllumeeste kogude, maakondade ja teiste suuremate maa-alade põllumeeste esituste ja üleriiklise põllumeeste esituse ning üleriiklise põllumeeste kongressi ülesandeks on vastavate hääletamiste ja valimiste puhul hoolt kanda, et põllumeeste poliitilised mõtted võimalikult mõeldule pääsaksid ja et valitud oleksid õiged mehed õigetele kohtadele.

47. Põllumeeste nimekirjade järele valitud saadikud on kohustatud põllumeeste poolt vastuvõetud põhimõtetele ja juhtnööridele vastavalt talitama ja tegutsema, põllumeeste rühmade distsipliini alla heitma ning vastasel korral omi volitusi maha panema, kui seda tunnistavad tarvilikult valdades — valdas olemad põllumeeste kogud, maakondades ja muudel juurematel maa-aladel — vastav põllumeeste esitus ja üle riigi — üleriikline põllumeeste esitus.

Põllumeeste lähemad poliitilised ülesanded.

(Neljanda üleriiklise põllumeeste kongressi otsused.)

Põhiseaduse muutmise.

Kongress tunnustab tarvilikult, et Põllumeeste Üleriikline Esitus ja põllumeeste rühm ühendust otsisid nende poliitiliste rühmitustega, kes soovivad juba lähemal ajal meie vabariigi põhiseadust sel sihil muuta, et meie kõrgema riigivõimu esitus oleks rahva poolt valitud presidendi asutuse näol täiendatud, et president oleks meie kaitsemäe kõrgemaks võimaks ja et presidendil oleks õigus seadusi kinnitada, riigikogu kokku kutsuda ja laiali saata.

Valitsemisaparaadi ümberkorraldamine.

1. Riigi — kui ka omavalitsusasutustes kõige suurem ning järjekindlam kokkuhoidmine ning lihtsustamine maksma panna, välja minnes väikeriigi olukorrast. Kaotada igasugune laiutamise püüe. Iga administraator pidagu silmas, et tema on väikeriigi ametnik.

2. Bankumatult asuda riigiasutuste ümberkorraldamisele ning riigiteenijate arvu vähendamisele, nii et see vastaks rahva

tandejõule väikeriigi olulorra kohaselt. Seda tööd tuleb teha järgmiste sihtjoonte järel:

3. Kulude kokkuhoidmiseks vähendada riigifogu koosseisu.

4. Vähendada ministeeriumide arvu võimalikult kuni poole võrra.

5. Seltingimusi luua, et riigi ärilisel töötamisel ettevõtted ning asutused harilikult eelarve korra eest võiks eraldada ning need võimalikult netto-eelarvete alusele üle viia.

6. Vähendada ning kogu liita praeguste riigiasutuste arv, ühes sellega kindlatahteliselt kokkulõmbamist läbi viies ka riigiteenijate koosseisus.

7. Riigiteenijate arvu vähendamisel on tarvilik muu seas:

a) läbi maadata kõigi riigiasutuste tegemusi üles andes, nende eest vastutades kõiki, mis saanud üle aruandeks, või mille teostamist võimalik anda kodanikkude enesete organisatsioonide kätte;

b) tõsta riigiteenijate töömiljakaust;

c) tõsta ametnikkude vastutavust, laotamisele võttes komisjonide ja komiteede süsteemi.

8. Eõjaväe organisatsioonis maksima panna seltskondline ning kooliaegne ettemalmistus, et sellega vähendada riigikaitse kulusid.

9. Omavalitsusasutuste korraldamine ja ümberkujundamine põhiseaduse nõuete kohaselt võimalikult 3. riigifogu päemil teostada, selle juures arvesse võttes:

a) et omavalitsuse kindlateks üsjusteks olgu vald, alev ja linn; b) praeguse maaomavalitsuse teise astme — maakonna valitsuste — suhtes tõsiselt kaalumisele võtta, mis meie väikse riigi valitsemise lihtsuse, otstarbekohasuse ning odavuse suhtes parem oleks, kas puhtomavalitsusline kuju maakonna praegustes piirides või keskvallitsuse ja omavalitsuse esituste segakuju. Viimase võimaluse suhtes tuleb arvesse võtta, et omavalitsusline valitsemise põhimõte teise lõrgema astme kaudu teostub meie väikeriigi olulorras juba seadusandlises asutuses, riigifogus.

10. Omavalitsuste üsjuste moodustamisel tuleb maaomavalitsuste iseäraldusi silmas pidada ja hoida, et maaolukorrad valitsemine ei satuks linna kuju üsjuste omavalitsuste mõju alla.

11. Tuleb hoida, et riigi seadusandlusega, millega jundulub peale panakse, ja mille tagajärjel mõõdapääsematult saavad riiklikud toetused omavalitsustele, ei hävitataks omavalitsuslike valitsemise põhimõtet ning kuju. Omavalitsusasutustel peab võimalus olema iseiseisvalt oma heaoleku ning majanduspoliitikat juhtida ka niisugusel korral, kui riik omavalitsustele nende tulude korraldamatuse pärast toetusi määrab.

12. Tuleb niikaugele jõuda, et omavalitsus wabaneks riikliste toetuste süsteemist ja kujuneks ka oma tulude määramisel autonoomseks asutuseks.

13. Omavalitsustele ei tohi seadusandline asutus ühtegi kohustust enne peale panna, kui ei ole majuseadusega näidatud, millest omavalitsus neid tulud oma eelarwega mõits katta.

Riigikaitse.

Rahwa enesekaitse võime suurendamiseks tuleb noorjõõ sõjaline ettemalmistus kiirel korral ellu wiia, kasutades selleks otstarbekas kooli ja kaitjeliitu. Kehtkooli meesõpilastele peab see ettemalmistus junduslik olema ja teostatama sõjaminiisteeriumi poolt väljatöötatava kawa järele, mis juures nende, kes sõjaminiisteeriumi poolt ülesseatud nõudeid rahuldavad, tegelikult wäeteenistusse aega tuleb lühendada.

Rohu korraldus.

1. Wallakohitud kaima panna, et kohus oleks rahwale kättesaadam, asjaajamine ja kohu ülespidamine odaw ning kohumõistja seisaks rahwale hingeliselt ligidat.

2. Riigivaraste karistust tuleb waljemaks muuta.

Hariduspoliitika.

1. Hariduslike küsimuse korraldamisel peab silmas pidama maa majanduslikku lundejõudu ja elulisi tarwidusi.

2. Algtkoolide seadus mõtta rewideerimisele, temast kõrwaldades ilmijstulnud puudused. Algtkool ei tohi olla kehtkooli teenistuses, s. o. olla ettemalmistusse klassideks kehtkoolile, waid peab olema omaette terminus. 5. ja 6. klass tulewad teha oma kawa poolest paindumataks ja nad maal maaelu nõuetele lähendada. Opetawad mõtta kiirel korral rewideerimisele ja lühendamisele. Starstusõpetus algtkoolis junduslikult jisse seada.

3. Algtkoolide täiendusklasside jundus (7. ja 8. õpeaasta) ära lastada. Nende asemel jisse seada võimalust ja tarwidust mõõda majapidamise ja teised tutjelise iseloomuga klassid ja kursused.

4. Kehtkoolide wõrk mõtta rewideerimisele ja wähenendamisele, mille juures praegust harunemist tuleb märkja piirata.

Kuna algtkooli, kui omaette terminu korraldamine kehtkooli tööd raskendaks, siis võimaldada kehtkoolidesse jisseastumist

juba algkooli 4. klassi lõpetajatele. Sejkkool jelles mõttes ümber korraldada.

5. Kutsehariduse edendamist tuleb samavõrdlast jatkata ja kutsekoolide võrk wälja töötada. Kuna senini põllumajanduslike kutsehariduse edendamisele siig wähe tähelepanu pühendatud, siis peab nüüd walitus põllumajanduslike kutsehariduse kõrgemale järjele tõstmiseks ruulsi jamme astuma: uusi põllumeeste ja maanaiste majapidamise kooli awama, põllumajanduslike kutseainete õpetajate ülesandekohast ettevalmistamist kiirelt korraldama, põllutöökoolide majapidamisi tarwiliku talituskapitaaliga warustama; Tartu ülikoolis põllumajanduse õpetamist nõnda ümber korraldama, et üliõpilased tegelikult põllutööst ära ei wõõrduks ning majandusteaduste, karjaskasvatuse ja piimatalituse õpetoolid wiibimata heade õpejõudnubega täitma, kutseades tarbekorral ametisse wälismaist teadlasi.

6. Koolide walitsemise korda tuleb lihtsustada, ära kaotades igajugused otstarbetud ja ülearsed asutused, nagu hariduskogud, haridusnõukogud jne. Kooliwõrgu lõpuslik kinnitamine anda haridusministeeriumi kätte.

7. Sõngelist ja kõlblist kaswatust tuleb kõigis koolides eriliselt silmas pidada. Walwata jelle järele, et partei-politilika ei tungiks kooli. Tõijseid jamme astuda koolielu terwendamiseks. Kooliõpetajalt nõuda peale ametikohtuse kõlblist eluviisi ja riigiuskamust. Kooliõpetajate praeguse registreerimise korra asemel jisse seada ametisse kinnitamine.

8. Koolide pedagoogiline järewalwe ümberkorraldada jelles mõttes, et haridusministeerium oleks täiel määral wastutam koolide õpetuslike ja kaswatuslike töö eest. Sellepärast peab pedagoogiline järewalwe kuuluma haridusministeeriumile ja ühispäinist temale alluwatele isikutele ja asutustele.

Maakorraldus.

Poppiükijimus.

Meljas üleriikline põllumeeste kongress mõistab hukka isil katseid ja püüdes, mis talumaade sunniwõõrandamisele on sihitud ja leiab, et riigikogu poolt wastuwõetud „poppiükadusega“ hädaohlikule teele on asutud, kuna see seadus osalist talumaade sunniwõõrandamist lubab. Selle tagajärjeks on, et:

1) rahwa õigustundele hoop antakse, mida arwamata raste pärast heaks teha, sest tekkimas on kodanikkude keskel arusaamine,

nagu ei oleks Cestis omndusõigus enam kehtnud ja nagu ei saaks enam usaldada meie seaduslist korda;

2) teib maen kodanikkude lihtide wahel, kui riigiwõim hakkab eraõigusliki wahelordi lahendamata;

3) hõlmataks edasipüüdivate põllumeeste head tahtmist kultuurimaa harimisel;

4) takistataks edaspidi talumaadelt eluaseme kohtade wäljaandmist;

5) hõwitataks ära paljud wähemad eluõulised talud, kuna taluõsade ärastamisega tagajärjel enam korralikku harimist ei wõimaldu.

Sellepärast tuleks niinimetatud „poppsiseadus“ muuta selles mõttes: 1) et erarendimaad tema alla ei kuuluks; 2) talude õsade (poppsikohtade) kasutamise küsimus lahendada, kuid mitte talumaade sundwõõrandamise teel; erilisele lahendamisele üldse aga ei kuuluks tööstusliste, äriliste ettevõtete ja sumilate kasutada antud maad.

Kui tasu, mida eramaade kasutaja (pops) maaomanikule endisest ajast pärit olema lepingu põhjal maksab, praegustele kelmislikele rendihindadele enam ei wasta, määratagu wastawa asutuse maaomanikule tema soovil õiglane tasu.

S i n n a m a a d.

Linna- maatagamarad kasutamisele wõtta wäikepõllupidamise arendamise otstarbel.

M e t s a a s j a n d u s.

1) Metsamaterjaali saamist riigimetsadest lihtsustada ja abinõusid tarwitusele wõtta, et materjaalide realiseerimisel raiskuminekuid ette ei tuleks.

2) Riigimetsade laastamisele piir panna. Kasutamishnormi wähendada.

3) Metsakultuuri tõstmiseks ja edendamiseks nii riigi- kui ka talumaadel tõsiõigust samme astuda.

4) Metsaaluje maa wõimalikult otstarbekohane ärakasutamine karkaslamiseks.

P e t s e r i m a a e r i n õ u d e d.

1) Petserimaa maaseadust muuta nõnda, et ostu-müügilepingud, mis sõlmitud suurema maa-ala kohta, kui 25 tiinu, ei tühistuks täiel määral, waid et nad maksma jääks 25 tiinu piirides.

2) Riies korras läbi miia küla kogukonna maade fruntiajamine, misjuguks otstarbeks põllutööministeerium maamõõtjate armu wastawalt peab suurendama.

3) Peiserimaal maksmaid seadusi ühtlustada muudes maa-rtligi osades maksimate seadustega.

Tööolude korraldus.

1) Tööksaitse komissaaride allumusest ära jätta põllutööliste ja tööandjate wahelordade lahendamine, jättes seda kohtu mõim-londa.

2) Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seadus, kui elule mittewastaw laotada.

3) Siiga kaugele minemad sotsiaalseadused, nagu hooletande-, haiguslennituse-, pensioni j. t. seadused, wastawalt kodanikkude majanduslisele tandejõule ja meie oludele muuta.

4) Tööpuuduse korral linnades töötä töölised juhtida maale produktiivsele tööle.

5) Taluteenijad warustada tunnistustega tööandjate poolt, milles tähendatud tööliste erioskus. korralikkus ja teenistuse kestmus.

Laenu.

1) Maapanga eduka tegemise kindlustamiseks peab riigikassja ja Eesti pank maapanga pantkirju normaalsuinnaga oštma.

2) Ühispiimatalituste laenu tähtaegu pikendada.

3) Ühiseajaliste põllumajandusliste laenude tähtaegu pikendada.

4) Põllumajanduse tõstmiseks minemaid laenu summasid suurendada soodsatel tingimustel.

5) Võimaldada ka wanadele põllumeestele soodsatel tingi-mustel riiklist ehituslaenu.

6) Laenupolitikas pearõhtu panna põllumajanduse finans-feerimise peale.

7) Walitjuse püüd olgu riigi panga laudu laenu protšendi wähendamist läbi miia, kusjuures riigipant erapantade finansfeerimisel wiimastele ainult normaalwahelaku mõimaldagu.

8) Maapant kujunegu tõjiseks põllumeeste pangaks, kus nad ise juhtiwat osa etendamad.

9) Eksport-tapamajade ehitamine ja toetamine riikliku oda-waprotšendilise laenu abil teostada.

Maksub.

1) Maksube süsteemi ja maksu määramise korra lihtlustada, et ajutused, kes maksumist korraldavad, suurt aja kogutud maksubest ära ei neelaks.

2) Maksube jaotust maa ja linna vahel õiglasemalt läbimõtta.

3) Riiklana, kui naturaalkohustused makswad on, põllupidajate maksumisel need arvesse võtta.

4) Tulumaksu peadus revideerimisele võtta. Mõrvid vastavalt kodanikkude maksujõukusele muuta ja koostöötamise maks ära kaotada.

5) Tsilumaksu määramise juures liigitamine kaotada.

6) Ühistegelikud ärilised ettevõtted omavahel maksumisel lihtlustada.

7) Parandusmaksu vähendada, nõnda et iga talude üleandmise tunnustamisel tõsiseid ning isegi ülesaatuid takistusi ei teeks.

Ühenduste.

1) Uus maantee seadus rutuliselt maksmata panna, teedetegevise naturaalkohustuse kavalindla ja järk-järgulise ärakastamise põhimõtetel. Geograaf I. ja II. klassi teede ehitamine ja korraldamine riigi arvele võtta.

2) Uute jildade ehitus ja vanade parandus riigi võti omavalitsuse arvele võtta.

3) Väenemaa ja jaarte ning teiste kaugemate maakohjade puudulikke ühendusteid arvesse võttes tunnustatakse Rapla-Wirru ja Tartu-Petseri raudtee ehitus hädatarviliks.

4) Tähepanu pöördma Saaremaa sadamate korrasseadmisele.

Põllumajanduskoda.

Kongress jääb kindlaks endiste kongresside nõudele põllutöökoja asjus ja avaldab kindlat soovi, et põllumajanduskoda avalikõiguslikel alustel loomistamata ellu kutsutaks, kinni pidades põllumeeste rühma poolt valmistatud põllumajanduskoda seaduseelnõus väljendatud põhimõtetest.

Põllumeeste kogude kultuurotsakonnad.

Kongress tunnustab tarviliks, et põllumeeste kogud avalik kultuurotsakonnad põllumeeste noorjoo eneseharimise võimaldamiseks, karstuse edendamiseks, laulu, mängu ja jõukarastuse harutamiseks ning põllumeeste ilmarvaatesse jüvenemiseks.

Üleriikline Põllumeeste Kogus.

Kolmanda riigikogu liikmetandidaatide nimekirjad.

Sarjuma

põllumeeste landidaatide nimekiri.

1. Laidoner, Johan, kindral-leitnant, end. vägede ülemjuhataja, riigikogu liige.

2. Johannson, Udo, kultuurinspektor, põllutöbajajirja „Talu“ toimetaja, E. Põllum. keskseltsi Põhja-Eesti maaparanduse talituse juhataja, Sarjuma põllumeeste esituse juhatuses abiesimees.

3. Suursööd, Oskar, diplomeeritud majandus- ja omavalitsuse eriteadlane, end. maakonnavalitsuse esimees, Kaitseliidu Sarju malewa pealik, maakonna põllumeeste esituse juhatuses liige, põllumees Saku wallas.

4. Bloompuu, Johan, riigikogu liige, maakonnandulogu abiesimees, maakonna põllumeeste esituse juhatuses esimees, põllumees Sarju wallas.

5. Alter, August, põllumees Keila wallas.

6. Lensmann, Jaan, põllumees Järvalandi wallas.

7. Ribbet, Jakob, põllumees Kloostri wallas.

8. Männik, Paul, maakonna põllumeeste esituse sekretäär.

9. Saalwert, Jaan, põllumees Kurna wallas.

10. Reintam, Hans, põllumees Saue wallas.

11. Gefria, Jaan, põllumees Laiuse wallas.

12. Freiman, Walter, Juuru jaoskonna loomaarst, põllumees Juuru wallas.

13. Laur, Tiido, Sarju maakonnavalitsuse arhiivaar.

14. Rajemägi, Friedrich, põllumees Peningi wallas.

15. Itäl, Juhan, põllumees Kiiu wallas.

16. Leyden, Karl, põllumees Kõhila wallas.

17. Brommit, Johannes, põllumees Rehatu wallas.

18. Kõrveman, Udo, põllumees Nõwa wallas.

19. Kalm, Jüri, põllumees Kibala wallas.

Tallinna

põllumeeste landidaatide nimekiri.

1. Laidoner, Johan, kindral-leitnant, end. vägede ülemjuhataja, riigikogu liige.

2. Rebane, Hans, „Päewalehe“ peatoimetaja.

3. Kann, Nikolai, end. asutama loogu liige, Tallinna 1. realkooli direktor.
4. Johansson, Udo, kultuurinspektor, põllutööajakirja „Talu“ toimetaja.
5. Stodholm, Friedrich, Kaarli koguduse õpetaja.
6. Jürisson, August, riigikontrolli ametnik.
7. Hurt, Mats, laubandus-tööstuskoja sekretäär.
8. Tofer, Georg, laubamaja omanik Tallinnas.
9. Ederde, Mart Johannes, kaupmees ja majaomanik Tallinnas.
10. Tamm, Jaan, professor, Tallinna konservatooriumi direktor.
11. Berendsen, Robert, kaupmeeste liidu sekretäär.
12. Kuusik, Hans, õpetaja riigi kunsttööstuskoolis, kunstnikkude liidu esimees, Tallinna Muuseumi direktor.
13. Peterson, Ernst, kirjanik, Tallinna 1. realkooli inspektor.
14. Einer, August, „Estonia“ teatri asjaajaja direktor.
15. Lutterus, Johann, riigi puu- ja rauatööstuskooli abijuhataja.
16. Luu, Jaan, Tallinna linna kontrolöör.
17. Jürman, August, agronoom, riigiloo wanem abiesimees, üleriiklise põllumeeste esituse juhatuses esimees.
18. Tupits, Artur, „Raja“ peatoimetaja, riigiloo liige.
19. Waldson, Karl, ajakirjanik.
20. Martinson, Märt, riigiloo liige, üleriiklise põllumeeste esituse sekretäär.

Virumaa

põllumeeste kandidaatide nimekiri.

1. Temant, Jaan, end. wabariigi profuröör, maapäewa asutama loogu ja teise riigiloo liige, praegune riigivanem.
2. Tamm, Karl, õigusteadlane, põllumees Numere wallas, riigiloo liige.
3. Toomel, Aleksander, maafonnamalitsuse majandusosakonna juhataja, asunik.
4. Holberg, Johan, õigusteadlane, riigiloo sekretäär, asunik W.-Kuuste wallas, Tartumaal.
5. Pajos, Karl, põllumajandusteadlane, maafonnamalitsuse esimees, asunik.
6. Kello, Eduard, põllumees Rüti wallas.

7. Malla, August, maakonnandõukogu liige, wallasekretäär Porfuniš.

8. Saaga, August, maakonnandõukogu liige, põllumees Undla wallas.

9. Johannes, Beeter, põllumees Beetri wallas.

10. Penn, Jaan, põllumees Eõmeru wallas.

11. Rutom, Priibit, põllumees Wofa wallas.

12. Pilli, Woldemar, asunik Wihula wallas.

13. Böckler, Heinrich, põllumees Uvanduše wallas.

14. Treilmann, Toomas, põllumees Tudolinna wallas.

15. Kübarsepp, Jakob, põllumees Saſi wallas.

16. Seidelberg, Willem, põllumees Kalwi wallas.

17. Baumann, Johannes, põllumees Palmje wallas.

18. Ruusmann, Karl, põllumees Paaswere wallas.

19. Agger, August, põllumees Runda-Malla wallas.

20. Pajos, Paul, asunik Raskwere wallas.

Läänemaa

põllumeeste kandidaatide nimefiri.

1. Temant, Jaan, riigikogu liige, praegune riigivanem.

2. Tontman, Rostas, riigikogu liige, põllumees Waisna wallas.

3. Rasterbusch, Arthur, põllumees Jõgisoo wallas.

4. Kofla, Gustaw, maakonnawalitjuse abiesimees, põllumees Jõgisoo wallas.

5. Raudsepp, Jaan, põllumees Maſu wallas.

6. Baumeister, Wllem, põllumees Keina wallas.

7. Kamariš, Jüri, maakonnandõukogu liige, põllumees Welje wallas.

8. Sihwer, Karl, põllumees Kõrgesaare wallas.

9. Lufit, Aleksander, põllumees Martna wallas.

10. Laanberg, A., põllumees Oru wallas.

11. Rutso, Paul, põllumees Taebla wallas.

12. Raur, Otto, Oru wallas.

13. Wiherpuu, Tõnis, põllumees Wihula wallas.

14. Wilenthal, Jaan, põllumees Sooniste wallas.

15. Raring, Rüstaw, põllumees Piirjalu wallas.

16. Laimets, Jaan, põllumees Martna wallas.

17. Reišen. Mihel. põllumees Sinalepa wallas.

Tartumaa

põllumeeste landibaatide nimekiri.

1. Laiboner, Johan, kindral-leitnant, end. vägede ülemjuhataja, riigikogu liige.
2. Einbund, Karl, riigikogu liige, praegune siseminister.
3. Pärilin, Otto, riigikogu liige, põllumees Sootaga wallas.
4. Hünerfon, Jaan, agronoom, riigikogu liige, üleriiklise põllumeeste esituse juhataja liige.
5. Ottas, Georg, maakonna põllumeeste esituse juhataja liige, põllumees W.-Kruuste wallas.
6. Kewend, Albert, maakonna põllumeeste esituse juhataja liige, põllumees Kambja wallas.
7. Tupits, Artur, riigikogu liige, „Raja“ peatoimetaja.
8. Piirats, Märt, end. maapäewa liige ja sekretäär, end. riigikogu liige, põllumees Kudina wallas.
9. Saar, Ernst, maakonna põllumeeste esituse juhataja esimees, maakonnavalitsuse esimees.
10. Illuots, Jüri, end. ajutawa kogu ja riigikogu liige, professor Tartu ülikooli õigusteaduskonnas.
11. Zirnaß, Dawid, põllumees Ahja wallas.
12. Soo, Aleksander, põllumees Pasa wallas.
13. Rast, Otto, maakonnandutogu liige, põllumees Laius-Tähtvere wallas.
14. Juuno, Gustaw, põllumees Kõngota wallas.
15. Wels, Mart, maakonnandutogu liige, põllumees Laiuse wallas.
16. Leber, Ferdinand, põllumees Pikkuse wallas.
17. Antik, Johannes Leopold, maakonnandutogu liige, põllumees Mäla wallas.
18. Mägi, Johan, maakonnandutogu liige, põllumees Kasta wallas.
19. Wäärst, Maximilian, põllumees Tähtvere wallas.
20. Põderfon, Juhan, põllumees Haaslawa wallas.

Pärnumaa

põllumeeste landibaatide nimekiri.

1. Pääs, Konstantin, esimene Eesti peaminister, end. maapäewa, ajutawa kogu, esimese ja teise riigikogu liige, end. riigivanem ja riigikogu esimees.

2. Saarman, Mats, riigikogu ja Pärnu maakonnandukogu liige, maakonna põllumeeste esituse juhataja ja üleriiklise põllumeeste esituse juhataja liige.

3. Järve, Peeter, riigikogu liige, maakonna põllumeeste esituse juhataja liige, põllumees Saare wallas.

4. Kuningas, Peeter, riigirentnik Jäärja wallas.

5. Jürgens, Anton, maakonnandukogu liige, maakonna põllumeeste esituse juhataja liige, põllumees W.-Wandra wallas.

6. Riis, Mihkel, põllumees Tori-Riisjal.

7. Teng, Peeter, maakonnandukogu liige, põllumees Enge wallas.

8. Just, Elmar, õigusteaslane.

9. Sittenberg, Hans, põllumees ja jeltskonnategelane Koonga wallas.

10. Martinjon, Dawid, kaugeõibu kapten ja taluomanik Häädemeeste wallas.

11. Anjon, Hans, põllumees Seli wallas.

12. Siob, Konstantin, preester Jõõpre wallas.

13. Tõrwand, Hans, maakonnandukogu esimees, põllumees Karksi wallas.

14. Weissjon, Jaan, maakonna põllumeeste esituse juhataja liige, maakonnandukogu liige, põllumees Pornu wallas.

15. Rägu, Jaan, riigirentnik Taali wallas.

16. Tomjon, Jaan, „Pärnumaa Teataja“ vastutaw toimetaja, põllumees Sauga wallas.

17. Miller, Johan, põllumees Tahkurannas.

18. Hõömel, Hans, linnatalurentnik Ure wallas.

19. Woort, Hans, põllumees Kilingi wallas.

20. Jakobson, Jaan, põllumees Tõstamaa wallas.

Petjerimaa

põllumeeste landibaatide nimetiri.

1. Piller, Nikolai, üliõpilane, wallandukogu liige, põllumees Petjeri wallas.

2. Berjin, Jakob, põllumees Meremäe wallas.

3. Podrätšikow, Iwan, põllumees Wilo wallas.

4. Solberg, Johan, riigikogu liige, põllumees Laura wallas.

5. Alwer, Peeter, põllumees Mäe wallas.

6. Sulg, Mihail, põllumees Petjeri wallas.

7. Mürsep, Jakob, põllumees Satterina wallas.
8. Reha, Iwan, põllumees Järvesuu wallas.
9. Menslo, Konstantin, põllumees Rotomo wallas.
10. Suikpere, Iwan, põllumees Wilo wallas.
11. Rahulane, Mihail, põllumees Meremäe wallas.
12. Harito, Kuuma, põllumees Järvesuu wallas.
13. Laimets, Wladimir, põllumees Satterina wallas.
14. Pilt, Karl, põllumees Petseri wallas.
15. Orra, Aleksander, põllumees Mäe wallas.
17. Laine, Jakob, põllumees Meremäe wallas.
18. Hämälberg, Oswald, ühistegelane, põllumees Mäe wallas.
19. Lepit, Paul, põllumees Wilo wallas.
20. Hõpelinn, Semjon, põllumees Wilo wallas.

Petserimaa

põllumeeste kandidaatide nimekiri.

1. Feodotow, Gawril, maafonnawalitsuse liige, põllumees Wilo wallas.
2. Garschnef, Nikolai, v.-üh. „Gipsi“ direktor, põllumees Senno wallas.
3. Lutshkow, Sahar, põllumees Laura wallas.
4. Winogradow, Grigori, põllumees Wilo wallas.
5. Naumow, Pawel, põllumees ja wallamanem Wilo wallas.
6. Blinow, Sergei, kiriku wõõrmünder ja põllumees Jrboska wallas.
7. Kitow, Wassili, talamees Kulje wallas.
8. Rumantjew, Wladimir, põllumees Petseri wallas.
9. Lajsmann, Jakob, põllumees Rootoma wallas.
10. Hanimägi, Feodor, põllumees Wilo wallas.
11. Jaeger, Aleksander, wallamanem Laura wallas.
12. Bogatõrew, Mihail, põllumees Jrboska wallas.
13. Grundel, Iwan, põllumees Senno wallas.
14. Bersin, Iwan, põllumees Meremäe wallas.
15. Merfulow, Jakob, põllumees Meremäe wallas.
16. Larin, Aleksander, põllumees Senno wallas.
17. Libitow, Iwan, põllumees Laura wallas.
18. Panfilow, Iwan, põllumees Senno wallas.
19. Drosdow, Wiktor, talamees Senno wallas.
20. Batis, Jaan, põllumees Rootoma wallas.

Wõrumaa

põllumeeste landidaatide nimekiri.

1. Einbund, Karl, end. Njutawa Kogu liige, riigikogu liige, end. riigikontrolöör, praegune siseminister.
2. Breeman, Richard, maafonnanõukogu liige, põllumees Lašwa wallas.
3. Rohwer, August, maafonnawalitsuse esimees, end. maa-päewa liige, maafonna põllumeeste esituse juhatus liige.
4. Arras, Konrad, riigikogu liige, põllumees Graßwere wallas.
5. Hagiwang, Johan, maafonnanõukogu esimees, põllumees Kajaritša wallas.
6. Bernast, Hindrik, põllumees Rāpina wallas.
7. Albrecht, Peeter, maafonnanõukogu liige, põllumees Uue-Antsla wallas.
8. Samarütel, Richard, põllumees Sõmmerpalu wallas.
9. Piisto, August, põlluteadlane, maafonnanõukogu liige, maafonna põllumeeste esituse juhatus liige.
10. Blado, Otto, põllumees Pindi wallas.
11. Treffner, Willem, põllumees Kõlleste wallas.
12. Losz, Hans, maafonnanõukogu liige, põllumees Krabi wallas.
13. Ušning, Daniel, maafonnanõukogu liige, põllumees Rāšwa wallas.
14. September, Jaan, põllumees Põlgaste wallas.
15. Polakes, Daniel, põllumees Moisekatši wallas.
16. Raup, Gerhard, maafonna põllumeeste esituse juhatus liige, põllumees Haanja wallas.
17. Birnbaum, Robert, põllumees Orawa wallas.
18. Baller, Peeter, põllumees Linnamäe wallas.
19. Kährberg, Julius, põllumees Aleksandri wallas.
20. Saaremetz, Aleksander, põllumees Waabina wallas.

Järvamaa

põllumeeste landidaatide nimekiri.

1. Jürman, August, agronoom, riigikogu wanem abiesimees, ülerüklise põllumeeste esituse juhatus esimees.
2. Wessart, Willem, maafonna põllumeeste esituse juhatus esimees, ajunit Ešna wallas.

3. Suurkivi, Albert, maakonna ajundkude liidu juhatuses liige, ajundkude Ervita ajundkude.
4. Jndermitte, Karl, riigikogu liige, põllumees Mäo wallas.
5. Uufareda, Walde, Järwamaa põllumajanduse inspektor.
6. Linthorst, Eduard, maakonnandusekogu liige, põllumees Albu wallas.
7. Riis, Jüri, põllumees Särewere wallas.
8. Sipfala, Lõnu, põllumees Einmanni wallas.
9. Bötcher, Jaan, põllumees Umbra wallas.
10. Lindemann, Eduard, põllumees Kärna wallas.
11. Hünerson, Jaak, põllumees Wõhmuta wallas.
12. Süslisch, Mikkel, ajundkude Särewere wallas.
13. Kruijamägi, Karl, maakonnandusekogu liige, põllumees Liigwalla wallas.
14. Riimann, Karl, põllumees Wäätja wallas.
15. Ketsnik, Rudolf, põllumees Nõmküla wallas.
16. Kala, Madis, põllumees Muna wallas.
17. Singlas, Toomas, põllumees Kärna wallas.
18. Päänsen, August, põllumees Kutsjema wallas.
19. Weimer, Johannes, põllumees Wahastu wallas.
20. Raudsik, August, põllumees Koigi - Päänurmes.

Saaremaa

põllumeeste kandihaatide nimetised.

1. Teetson, Jaan, riigikogu liige, Saaremaa põllumeeste teistkordse esimees, põllumeeste esituse juhatuses liige.
2. Kaal, Aleksander, tegelik põllumees ja ühistegelane Lemmõja wallas.
3. Pult, Otto, õigusteadlane, ajalehe „Saaremaa“ toimetaja, põllumeeste esituse juhatuses liige.
4. Sepp, Eduard, maakonnandusekogu esimees, tegelik põllumees ja ühistegelane Loona wallas.
5. Lauri, Peeter, Kuresaare linnawalitsuse sekretäär, erulapten, end. kooliõpetaja ja tegelik põllumees.
6. Ugi, Johan, Maasi wallaj sekretäär, tegelik põllumees ja seltskonnategelane.
7. Steinberg, Bruno, maakonnawalitsuse haridusosakonna juhataja, end. Saaremaa ühisgümnaasiumi inspektor.
8. Saaril, Jaan, tegelik põllumees ja seltskonnategelane Mõhu-Suurwallas.

9. Nõu, Mihail, maafonnanõutogu tiige, tegelik põllumees luemõija wallas.
10. Uru, Friedrich, tegelik põllumees Torgu wallas.
11. Tiis, Aleksander, tegelik asunit ja seltskonnategelane Laimjalas.
12. Grepp, Rihard, tegelik põllumees Leisi wallas.
13. Lepik, Aleksander, Saaremaa põllumeeste esituse esimene, taluomanik Mustjalas.
14. Mehike, Paamel, tegelik põllumees Pärjamaa wallas.
15. Buff, August, tegelik põllumees Kogula wallas.
16. Rahnel, Kusti, tegelik põllumees Pihtla wallas.
17. Reht, Jakob, tegelik põllumees Rihellonna wallas.
18. Pallasmaa, Mihail, tegelik põllumees Hellaamaa wallas.
19. Kann, Peeter, tegelik põllumees Abruka wallas.
20. Ani, Sergei, tegelik põllumees Pümmada wallas.

Walgamaa

põllumeeste landibaatide nimetiri.

1. Müllerjon, Johan, arst, tegelik põllumees Sangaste wallas.
2. Sild, August, end. maafonnomalitsuse esimees, Vaatre walla sekretäär.
3. Säge, Bernhard, agronoom, tegelik põllumees Keeni wallas.
4. Nirk, Johan, maafonna põllumeeste esituse esimees, tegelik põllumees Keeni wallas.
5. Kurmits, Eduard, Dr. phil., Eesti Põllumeeste Keskseitsi plimaasjanduse eriteadlane.
6. Ennot, Johan, asunit Vaatre wallas.
7. Reff, Karl, tegelik põllumees Keeni wallas.
8. Roger, Willem, käsitööline Lõrwa alevis.
9. Urm, Hugo, maafonna põllumeeste esituse sekretäär, „uus Rajalase“ toimetaja, tegelik põllumees Hellenurme wallas.
10. Treu, Karl, maafonna põllumeeste esituse juhatusel liige, tegelik põllumees Koorküla wallas.
11. Mumm, Abbo, tegelik põllumees Hummuli wallas.
12. Soomil, Herman, tegelik põllumees Hõldre wallas.

13. Groß, Karl, maakonna põllumeeste esituse juhataja liige, tegelik põllumees Vaatre wallas.

14. Rotenbort, Woldemar, maakonna põllumeeste esituse juhataja liige, tegelik põllumees Jõgeweste wallas.

15. Schinmann, Johan, tegelik põllumees Lõwe wallas.

16. Karro, Johan, tegelik põllumees Tahewa wallas.

17. Põld, Johan, tegelik põllumees Leebiku wallas.

18. Simberg, Jaan, tegelik põllumees Taagepera wallas.

Wiljandimaa

põllumeeste kandidaatide nimekiri.

1. Soots, Jaan, kindral-major, praegune sõjaminister.

2. Minson, Hans, põllumees Tarvastu wallas.

3. Martinson, Märt, riigikogu liige, üleriiklise põllumeeste esituse sekretäär.

4. Einbund, Karl, riigikogu liige, praegune siseminister.

5. Lensin, Johan, põllumees Kaarliis.

6. Lauri, Heinrich, Wiljandi maakonnavalitsuse esimees ja Wiljandimaa põllumeeste esituse esimees.

7. Pahl, Jüri, põllumees Rõos, maakonnandusekogu liige.

8. Hansen, Jaan, põllumees Taewere wallas, maakonnavalitsuse liige.

9. Sepp, August, põllumees Kärstna wallas.

10. Reial, Märt, riigirentnik Soosaare, maakonnandusekogu liige.

11. Leit, Heino, agronoom, põllumees Uusna wallas.

12. Reichmann, Johan, põllumees Tarvastu wallas, end. riigikogu liige, praegune maakonnandusekogu liige.

13. Jürine, Jaan, põllumees Wiratši wallas.

14. Kuusik, Jüri, põllumees Imavere wallas.

15. Soots, Hans, advokaat, põllumees Pöögli wallas.

16. Rips, Johan, põllumees Wana-Suislepa wallas, wallasekretäär.

17. Koll, Tõnis, põllumees Olustvere wallas.

18. Timusk, Jaan, põllumees Lustivere wallas.

Möödunud valimiste tagajärjed.

	Asut. kogu loht. arv	1. riigikogu loht. arv	2. riigikogu loht. arv
Põllumehed	8	21	23
Majaomanikud	—	1	2
Asunikud	—	—	4
Kristlased	5	7	8
Rahvaerakond	25	10	8
Rahvusvabameelsed	—	—	4
Töörakond	30	22	12
Demobiliseer. sõdurid	—	—	1
Üürnikud	—	—	1
Sots.-demokraadid	41	18	15
Õiesotsid	7	11	5
Kommunistid	—	5	10
Sakslased	3	4	3
Venelased	1	1	4
	Kokku: 120	100	100

Põllumeeste esituste asutused.

Üleriikline Põllumeeste Esitus Tallinnas,

Pikk uul. 40, „Raja“ toimetuse ruumides.

Kõnetraat 5-81 ja 3-12. — Kirjade postkast 28.

Maakondade põllumeeste esitused:

Sarjumaa — Tallinnas, Suur Roosikrantsi uul. 12, kõnetraat 4—21.

Virumaa — Rakveres, Lai uul. 7, kõnetraat 1—4.

Järvamaa — Paides, Raja uul. 7, kõnetraat 1—01.

Läänemaa — Saapsalus, Suur Lossi uul. 43, kõnetraat 16.

Pärnumaa — Pärnus, Rüütli uul. 47, kõnetraat 220.

Wiljandimaa — Wiljandis, Lossi uul. 31, kõnetraat 25.

Tartumaa — Tartus, Suurturg 8, kõnetraat 4—37.

Balgamaa — Balgas, Põllumeeste Ühisus „Roit“, kõnetraat 44.

Võrumaa — Võrus, Katarina uul. 4, kõnetraat 58.

Saaremaa — Kurejaares, Saaremaa toimetuse, kõnetraat 4.

Kõigi maakondade põllumeeste esituste juures on eri instruktorig ametis.

Sisu

Nr.		Lehek.
1.	Põllumeeste erakonna tegemusest teises riigikogus	2
2.	Põllumeeste esitajate tegemus valitsuses	12
3.	Õigtlus põhimõtete eest	15
4.	Meie maanteede tegemine ja raudteede ehitamine	27
5.	Teise riigikogu majupoliitika	33
6.	Sotsiaalseadusandlus olgu kooskõlas rahva jõukujega	42
7.	Maapanga seaduse täht riigikogus	47
8.	Mis õigustab põllumehi oma erakonnana poliitilisest elust oja võtma?	50
9.	Põllumeeste poliitilised juhtmõtted	60
10.	Riigi julgeolek ja meie välispoliitiline seisukoht	65
11.	Meie riigikaitse arenemine teise riigikogu ajal	75
12.	Meie riigikord ja selle tarvilikud uuendused	79
13.	Rahva kandejõud ja valitsemisajutuste ümberkorraldamine	85
14.	Põllumajanduskoda ja riigi majandusnõukogu	90
15.	Neljanda üleriiklise Põllumeeste Kongressi protokoll	91
16.	R. Pääts'i lõpusõna	120
17.	Põllumeeste kogude poliitilise tegemuse juhtmõtted ja korraldus	122
18.	Põllumeeste lähemad poliitilised ülesanded	130
19.	Kolmanda riigikogu liikme-kandidaatide nimekirjad	137
20.	Möödunud valimiste tagajärjed	148

Pildid.

1. Üleriiklise Põllumeeste Ühikuse juhatus.
2. Neljas üleriikline põllumeeste kongress.
3. Kongressi saadikud riigivanemat terovitamaks.
4. Ühikuse põllumeeste kogu asutaja.
5. Põllumees, kes riigivanemale terovitusõnu ütles.

Tallinn,
Saani uul. nr. 6.

Telefon 8-55.
Telegrammi aadressis
„Bentrestonia“.

Põllumajandusline Restühisus „Estonia“

Saurim ühistegelise põllu- ja karjasaaduste väljameo
testkorraldus Eestis.

Ostab

oma liikmetelt ja wõõrastelt eksport ja siseturu wõid,
piima, juustu ja muid piimasaadusi.

Müüb

karjasaawatajatele: loomajõutoitu — õliskoole, kliisid jne.
Piimatalitustele: Ed. Uhlborni ja M-B. „Baltiku“ wabrikute
masinaid, nende tagawaraosaid ja igasuguseid meierei tarbeid.

Disu mõisa sugulawadest

soowitab: lindude sugulawast kõige paremaid puhastwerd
Plymouth-Rock kanu, Itaalia walgeid kanu, Bekingi parte,
Tuluusi hanesid. Sugusigade lawast puhastwerd walgeid
Inglisõugu sugukulte ja kasupõrsaid.

Dma kauplustest Tallinnas

soowitab igasuguseid toiduaineid: wõid, piima, juustu,
mune, worste, sinke, liha, konserwe jne., jne.

Ühisk. Estonia Eksportapomajad" pefonifigu,

eluskaal 6—7 puuda. Tapmine iga teisipäewal ja nellapäewal.

Pefonifigade fordin on järgmised:

G. III. Sires (terged).

Need on sead, misfugused küllast hästi on arenenud, kuid ehmese fordin pefoni walmistamiseks siiski liiga terged. Eluskaal 180—205 nl., tapakaal 125—145 nl.

Märkus: Seafaswatajal on alati tähtis ja kasulik, seefuguseid figu wahel kauem p. dada, sest liiga terge pefoni eest läheb korda wäga harwa rahulolewat hinda saada, ja selle tagajärjel tuleb ka figade müüjal odawa hinnaga leppida.

G. I. Priima.

Need on kõige paremad pefonifead, misfuguste eluskaal 206—256 nl., tapakaal 145—180 nl. Kui seefugused sead dieti kui lihasead on kaswatatud ja toidetud (wiimasel 5 nädalat mitte solli, kalajätteid ega liiga medelat toitu anda), seeruures hästi arenenud, lihwatad, õhulise lihetafse ja kõwa petiforraga, s. o. $2\frac{1}{2}$ —4 cm. ja lihlaste, kõwa, petiga läbi kaswanud, kõhulihaga, siis hinnatakse neid alati kui kõige kõrgemawäärtuslisi ja maksetakse nende eest kõige kõrgemat päewahinda.

G. II. Priima-paks.

Selle fordin kohta on samad tunnused ja nõudmised makswad, misfugused „priimal“, ainult selle wahega, et nende figade eluskaal on 257—280 nl. ja tapakaal 180—200 nl., peti paksus $3\frac{1}{2}$ —5 cm. Oma rasuse ja peti paksuse tõttu on seefugustest figadest walmitatud pefon tuntawalt odawam ja läheb müüjale peaaegialt tööstuse raioonidesse.

G. IV. Rasfed.

Selle fordin figade eluskaal on 280—308 nl. ja tapakaal 200—215 nl., peti paksus $4\frac{1}{2}$ — $5\frac{1}{2}$ cm. Pefon, mida seefugustest rasketest figadest saadakse, on sedawõrd odawahinnaline, et see wäljaweo kaubana ainult sel juhtumisel mõeldaw on, kui wällisturu hinnad kõrged ja nõudmine wäga suur. Selle tagajärjel on wäga soowitaw, et figade kaswatajad seefuguseid rasketaalulisi pefonifigu mitte ei kaswatats.

G. V. Puudulikud.

Need on lahjad, inetu kujuga, arenematud, passunahallised ja pehme petiga sead, igasuguse kaaluga, s. o. eluskaal 180—308 nl. ja tapakaal 125—215 nl. Etta liiki kuuluwad ka sead, misfugused halba tõugu ehk harwasti toidetud, kui neid üldse odawahinnalise pefoni walmistamisel võimalik kasutada.

Põllupidajad, korraldage põllumajandusliste ühiste laudu figade ühismüüki.

Ühisk. Estonia Eksportapomajad,

Tallinn, G. Tartu m. 79, pftf. 33, tel. 29-53.

Wilandi Ühispank

(Caenu-Hoiu Ühisus)

Tallinna uul. 1. Põllumeeste seltsi majas.

Mätab raha hoiule

ja makstab jookswat arwet 7%—9% ja täht-
ajalisel arwet 12%.

Annab laenuksid

mitmesuguste kindlustuste vastu ja toimetab
kõiki panga talitust.

Ariseis 31. detsembril 1925. aastal

Mk. 71.260,593.01.

Rasja awatud igal äripäeval kell 10—2 p. L.

Wiljandi

Eesti Põllumeeste Seltsi

Raubanduse osakond.

Wiljandis, Tallinna mül. 3. Telefon nr. nr. 6 ja 2-13.

Suur m ühisteg. uniwersaal kaubamaja Wiljandimaal.

Alati ladust jaabawal soodsatel tingimustel:

Rõigekuiuldamate välja- ja kodumaa wabrikute
põllutöömasinaid ja riistu, traktorist,
petroleum- ja naftamootorist. Täielik
masinaosade ladu. Riiklise laenu alusel:
looma jõutoite, seemnewillia ja kunst-
wäetisaineid. Rõõksuguseid ehitustarbeid,
igat sorti rauda, terast, traati ja plekki.

Süsi, toru, torude osad jne.

Tarwitajad! Kõllastades meie täiuslikult
sisseseatud: koloniaal-,
riide, lina- ja lõõginõude-, teraskar-
pade-, naha-, klaasi-, masinaosade- ja õli
jaoskonda, jõuate ise otsusele, et iltagi aimult
meie ühistegeline uniwersaal kaubamaja
on Wiljandimaal kõige kasulikum ja parem
osutukoht.

Rauplused:

Wiljandis, Tarwastus ja Suures-Kõpus.

Tallinna Eesti Majandusühisus

Tallinnas, Estoonia puisteel 21, kõnetr. 85.

Abikaanlus

S. Pärnu maanteel nr. 30, kõnetraat 21-67.

== Soowitame ==

Iadust kõige soodsamatel maksutingimistel
ilmafuulsaid

Alfa ja **Ustra**

foorelahutajaid piimatalitusmasinaid,
piimaweokannusid.

Walmistame aastakümnete jooksul saadud kogemuste põh-
jal tasuta piimatalituste siseseadete eelarweid ja plaane.

== Ladus: ==

rehepekšugarnituurid:

Soome „Kullermo“ ja teisi Inglise, Rootsi
ja Sakamaa wabrikutest.

Wikström mootorid.

Rootsi, Ameerika, Sakamaa rohu- ning wiljanittjad,
hobuseredad, kõigi koristamismasinate osad, igasugused
abrad, äkked, külmimasinad jne.

Bunstmäetisained,

loomajäutoidud, masinarihmad, masinaõli, weskikiwi
walamise materjal jne.

A/S. „Ühiselu“ trükitoda

Tallinnas, Pikk aul. 42. Rõnetraat 4-90.

Valmistab maltserikalt tõiksugu trükitõid võimalikult odavate hindadega.

Põllumeeste ühisustele ja seltsidele

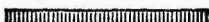
täidetalse tellimised kiireks korras, näiteks: põhikirjad, aruanded, planketid, koosolekute kutseid, müürirehed, pidupiletid j. n. e., j. n. e.

Walla- ja alevi walitsustele

on alati ladus jaad wal tarwitatawad raamatud ja plangid linnitatud wormide järele.

Reoditruüff.

Põllumehele, teadke oma talus raamatupidamine fiske!

Põllumajandusliku Raamatupidamistalituse

wäljaandel on llmunud:

I. Liht ühekorbse talu raamatupidamise raamatud:

a. Täiskomplekt	RII. 300.—
b. Ühtisud arweraamatud:	
Inwentari raamat	100.—
Kasjaraamat	120.—
Majanduse raamat	100.—
Perenaise raamat	20.—
d. Arweraamatute lahtiseid lehti a 3—5 m.	
e. Talu lõpnarwe	10.—
g. Talu laiendatud lõpnarwe	25.—
h. Liht ühekorbse talu raamatupidamise juhatuskiri. Agr. Aug. Esias	100.—

II. Kana- eht kodulinnukaswatuse raamatupida-

mine. Agr. Aug. Esias 50.—

Saadawal:

Põllumajanduslikus Raamatupidamistalituses

Tallinn, Lai aul. 41. Telef. 22-08.

Põllumajanduse inspektoritelt ja Asunikude Liidu nõuandjalt.

Cesti põllumeeste kõige parem nõuandja on põllumajandusline ajakiri

„Põllumees“

Toimetaja J. Hünerfon.

See sisurikas huvitavate piltide ja joonistustega kaunistatud ajakiri oskab nii wanale kui algajale peremehele truumaks sõbraks ja nõuandjaks olla.

„Põllumees“ tunneb ka kõige paremini perenaise, sulase, noorte perepoegade ja -tillarde muresid, annab nendele igalhele head juhatusi ning julgustusi itka ja alati Cesti kodu loomise töös edasi jõuda.

„Põllumeest“ on kõige parem tellida postiasutuste kaudu, sest need saadavad tellimise talitusele kohe ära ja nii ei tule ajakirja kaudu oodata.

„Põllumees“ ilmub kuus kaks korda. — Tellimise hind: aastas 200 marka, poolaastas 120 marka.

Subli põllumees loeb nimelt oma häälekandjat „Põllumeest“ ja soovitab seda ka teistele ametiwendadele.

Talitus Tallinnas, Cesti Põllumeeste Keskseltsis, Suurel Noosikrantsi uul. nr. 12.

Päris lihtne asi on rasket peremehe ametit pidada, kui lord kuus ilmuv põllumajandusline rahwaleht

„Talu“

tellitud, mis aastas ainult 75 mk. ja poolaastas 40 mk. maksab.

Toimetajad: A. Johanson, E. Reim, J. Riit.

„Talu“ teeb peremehe jõulaks, kasvatab armastusi maa vastu, nii et edasipüüdja popsnik kui ka sulane võib lord oma maalapikese peremeheks saada.

„Talu“ on eriti väikepõllumeeste ja popsnikkude sõber, kellel kallima ajakirja tellimiseks raha puudub.

„Talu“ on ajakirja „Põllumees“ lühendatud väljaanne.

Talitus asub Tallinnas, Suurel Noosikrantsi uu'. 12.

Põllumehed! Randle hoolt, et kõik teie naabrid, kes „Põllumeest“ ei loe, „Talu“ lugema hakkaks. Urge pidage „Talu“ laialilaulamise tööd raskeks, sest sellega suurendame edumeelsete põllumeeste peret.

Cesti Põllumeeste Keskseksi põllumajanduslised nõuandjad.

Iga põllumees võib neilt oma majapidamise parandamiseks juhatust küsida.

Tallinnas asumas

(Suur Roosikrantsi uul. 12.)

I. Sekretariaat: Peasekretäär agr. J. Hiinerson, sekretäär agr. A. Jürman, sekretäär-agronoom A. Onno, asjaajaja J. Rist ja raamatupidaja J. Pihelgas.

II. Üldine osakond: Piimaasjanduse inspektor J. Emblik, ehitusinsenerid H. Saks ja R. Rasikow, tehnik H. Löwi. Piimaasjanduse eriteadlane agronoom Dr. E. Kurwits, piimatalituse instruktorigid M. Raints, K. Kruus, L. Rinaldi, ühistegeliste asutuste arwepidamise instruktor kaubandusteadlane J. Kaalep ja praktikant piimaasjanduse ning piimahiigieeni alal stud. vet. L. Anderson. Masinatundmise eriteadlane J. Pillise ja instruktorigid A. Waasa ning J. Willop.

III. Põhja - Cesti maaparandustalitus: Kultuurinspektor A. Johanson, wanemad kultuur-tehnikud J. Eimer, H. Hiop, A. Aron, J. Linde ja nooremad kultuur-tehnikud W. Kiwit, A. Ruff, A. Samisik, H. Johanson ja A. Pihel.

Põhja-Cesti maakondades.

Üldised instruktorigid: Kartulikaswatuse instruktor õpet. agr. A. Koljo, majapidamise instruktorigid L. Lepp ja A. Rosenbergh, aiatöö instruktorigid L. Reim ja R. Reim.

Sarjumaal: Põllumajanduse inspektor agr. Dr. W. Johanson ja karjakaswatuse instruktor J. Petter.

Päänemaal: Põllumajanduse inspektor J. Lossmann ja taime- ning karjakaswatuse instruktor J. Jürisson.

Saaremaal: Põllumajanduse inspektor H. Ostawel ja aiatöö ning majapidamise instruktor J. Stein.

Järwamaal: Põllumajanduse inspektor W. Uulareda ja
taime- ning karjakasvatuse instruktör J. Pärn.

Wõrumaal: Põllumajanduse inspektor A. Wann, taime-
kasvatuse instruktör G. Tollmann ja karjakasvatuse
instruktör E. Maide.

Tartus asumas

(Holmi uul. 12.)

I. Sekretariaat: Sekretäär agr. J. Hünerfson, asja-
ajaja-raamatupidaja A. Laas.

II. Lõuna-Cesti maaparandustalitus: Kultuur-ins-
pektor J. Liidt, wanemad kultuur-tehnikud A. Mahnke,
Chr. Mahnke, P. Truuman, E. Luff, E. Waldbmann, noo-
remad kultuur-tehnikud J. Luff, E. Kruus, A. Roots,
E. Pääsuke, F. Pung, S. Pill, M. Unt ja W. Naha.
Joonistajad A. Mora, E. Kliim ja K. Erdman.

Lõuna-Cesti maakondades.

Tartumaal: Taimetaskvatuse instruktörid agr. S. Under-
son, P. Kind, J. Kase, karjakasvatuse instruktörid
D. Kermas ja M. Harjaks, majapidamise instruktör
A. Sternfeldt ja linnukasvatuse eriteadlane R. Poola.

Walgamaal: Põllumajanduse inspektor J. Triisa, taime-
kasvatuse instruktör E. Weidenberg, karjakasvatuse
instruktör E. Riisenberg, majapidamise ja aiatöö instruk-
tör M. Kullerkann.

Wõrumaal: Põllumajanduse inspektor D. Traat, karja-
kasvatuse instruktör M. Wolt, aiatöö instruktör K. Krat-
sow, majapidamise ja aiatöö instruktör L. Rogenbaum.

Petserimaal: Põllumajanduse inspektor J. Raba.

Pärnumaal: Põllumajanduse inspektor M. Leibur, taime-
kasvatuse instruktör J. Laas, karjakasvatuse instruktör
S. Ora ja aiatöö instruktör A. Lõo.

Wiljandimaal: Põllumajanduse inspektor A. Haas, taime-
kasvatuse instruktör J. Martinson, karjakasvatuse in-
struktör J. Mikalai ja aiatöö instruktör S. Kiwifild.

Eesti Tarvitajate Keskühisus

Peakontor:

Tallinnas, Lai tänav 39/41

Harukontorid:

Kuresaares, Wiljandis, Rakweres,
Tartus, Narwas, Walgas ja Petseris.

**Tarvitajate- ja majandusühisuste
suursisepostu ja nõuande keskkoh.**

Muretseb kaupa esimestest
allikatest kindla kontrolli all.

Kõige paremate põllutöömashinate-, põllutöö-
riistade-, kunstpõllurammutehaste ja teiste
wabrikute peaesitus Eestis.

Lähimüük 1925 a. 1^{1/2} miljardi marka.

ETK omatööstuse saadused, kalakaubad, kohwid ja weinid
on kodumaa näitustel saanud 30 kuld- ja hõbeauraha.

Nõudke kõigist tarvitajate-
ja majandusühingut. kaupa

ETK

kaubamärgiga.

Põllupidajad, rippumata usust. rahwusest ja
poliitilisest ilmapaatest, p'dage atati meeles, et
ühendus teeb tugewaks.

Astuge weel täna lähema ühis. liikmeks!

Kanakaswatajad!

Ainult ühistegelisel teel on teil võimalik oma linnukaswatuse saadusi ilma waheltkauplejate ja korwinaisteta wälisturule saata ning nende eest täit hinda kätte saada.

Kõige kõrgemat hinda kanamunade eest maksab

ÜHISTEGELINE MÜÜGIÜHISUS

„MUNA“

Wastuwõtte punktid kõigis suuremates piimaühisustes tarwitajate- kui ka majandusühisustes ning kõigis linnades ja suuremates alewites.

Kõik munade wastuwõtte punktid wõtawad kanakaswatajaid ka müügiühisuse „MUNA“ liikmeteks wastu.

Kanakaswatajad — põllupidajad! Teie võite wäikese hoole ja waewa juures ainult linnusaaduste eest saadud rahast omad talu maksud kinni maksta, kui kanamunad müügiühisuse „Muna“ kaudu wälisturule saadate.

Peakontor: Tallinnas, Jaani uul. nr. 6.

Kõnetraat: 33-19 ja 41-89.

Põllumeeste häälekandjad

Tellida saab igast postkontorist.

Seataja

ilmub kaks korda nädalas, Tallinnas, Pikk ul. nr. 42.
Postkast 28.

Pärnumaa Seataja

ilmub igal kolmapäeval ja laupäeval. Salitus Pärnus,
S. Saane trükitojas.

Lartumaa Seataja

ilmub igal teisipäeval ja reedel. Salitus Tartus,
Smurturg nr. 8.

Järwa Seataja

ilmub igal teisipäeval ja reedel. Salitus Paides,
Karja ul. nr. 7.

Wirumaa Seataja

ilmub igal teisipäeval ja reedel. Salitus Rakweres,
Rohuaia ul. nr. 11.

Wõrumaa Elu

ilmub igal kolmapäeval ja laupäeval. Salitus Wõrus,
Katarina ul. nr. 4.

FL 926

Esti.

~~SE~~

13412